

FRANJO PAVEŠIĆ

podvoda

SUVREMENA KNJIŽNICA »MATICE HRVATSKE«
KOLO II. — KNJIGA 10.

FRANJO PAVEŠIĆ

P O D V O D A

ROMAN

IZ SAVREMENOG ŽIVOTA

TISAK »TIPOGRAFIJE« D. D. U ZAGREBU

FRANJO PAVEŠIĆ

P O D V O D A

ROMAN

IZ SAVREMENOG ŽIVOTA

Pavla Pavešić

ZAGREB 1937

IZDANJE »MATICE HRVATSKE«

I.

— Zagreb, gospodo, Zagreb!!, — odjekivao je prehladeni glas konduktera, koji je išao iz jednog odjelka u drugi, i budio pospane putnike, što su spavali na tvrdim klupama trećeg razreda osobnog vlaka. Vlak je jurio glatkim tračnicama kroz jutarnju maglu i vozio putnike u bijeli Zagreb. Glas konduktera dizao je iz mučnog sna snene putnike, što su otvarali umorne vjeđe i gledali kroz zahukane prozore u jutarnju maglu. U jednom odjeljku ustajao je snažan i visok mladić, lijepa rasta i jake konstrukcije, star nešto više od dva-deset godina, imenom Jure Parčić. Po njegovu uzrastu moglo mu se brzo pogoditi i zanimanje, jer posao, u kojem radi godinama, od najranijeg djetinjstva, podao mu je snagu, dok ga je priroda obdarila zdravljem, svježinom i poletom, što ga može naslijediti samo dijete seljačkih roditelja, koje je odraslo i odgojilo se na selu na svježem zraku, i došla ga majka, ne devet, nego četrnaest mjeseci. Jure je bio po zanimanju bravar, i išao je u Zagreb na svoju stalnu službu u radionicu državnih željeznica. Nevoljko je otišao iz svoga rodnog zavičaja, nevoljko je ostavio roditelje, braću, sestre, prijatelje, znance i znanice. Sve mu se to noćas na drvenim i tvrdim klupama motalo po snenoj glavi i u mislima, dok ga je vlak nosio sve dalje i dalje; opraštao se od rodnog zavičaja sa svima milima i dragima.

Vlak je jurio jače i polaganije, zaustavljao se na stanicama; putnici su izlazili i ulazili, zviždale lokomotive, čuli se glasovi konduktera i siputanje pare, dok su pod Jurinim tijelom jednoliko udarala kola na sastavcima tračnica. Drndanje vagona uljuljalo ga zajedno s mislima, dok konačno, negdje duboko u noći, tik pred samu zoru, nije zaspao i sada ga slučajno probudio kondukter. Možda bi bio spavao još dugo i dugo; ali evo probudio ga je, i baš mu je drago, što se približio konac vožnje. Jure rado putuje, voli proći, ali kad je pred samim odlaskom, teško se napušta mjesto, u kojem čovjek proživi svoje djetinjstvo, pogotovo onda, kad ga ostavlja za dulje, možda za uvijek? Noć je neprijatna za put, u noći

najlakše prođe putovanje, čovjek se okrene malo lijevo, malo desno, izmuči se zaspi i probudi na cilju. Još uvijek je Jure snen i zanesen mislima, ne može se nikako probuditi, nikako snaći, gdje se nalazi? Obuje cipele, metne na sebe kravatu, obriše pospane oči i otvori prozor. Hladan jutarnji jesenski zrak obujmi mu mlado ugrijano lice, i on kao da će zadrhtati od zime. Da, zima je, zrak je svjež, on se nije nadao jutarnjoj svježini, ali brzo se privikavao i sve jače se naginjao na prozor i nastojao, da se nekako orijentira i sazna, gdje je? Vlak je jurio preko zelene ravnice, koju je prekrivala jutarnja magla i na kojoj su tu i tamo polijetale ptice, što ih je probudila jurnjava vlaka. I što je vlak više odmicao, kao da se jače gubila magla, i konačno se ukažu dva šiljasta tornja katedrale, što visoko strše u nebo, a po kojima je razaznavao, da je na domaku Zagreba. Iza tornjeva ukažu se konture Zagrebačke gore, i sve više i više, kao da je iz zemlje iznicao grad pod gorom, dok se konačno ne ukaže dio zagrebačkih crvenih krovova periferije, koju je jutarnje sunce iskopalo iz zemlje i koji su se ispred Savskog mosta caklili u daljini u kapljicama jesenjih rosa.

Sporo je išao vlak preko mosta i promijenio se šum njegova štopota. U Jurinoj duši, kao da se je nešto mijenjalo, kao da je nešto iščezlo. Most mu se pričinio nekom granicom, iza koje su ostala sjećanja, i nakon koje su se u njegovoj duši radala nova neka, lijepa, radosna i zamamna čustva. Ne zna ni sam, što se je to s njim dogodilo, ali on ne skida glavu s prozora, ne propušta ni jedan vidik, ne izmiče mu ni jedna kuća, ni jedna seljačka kola s plašljivim konjima, s kojima su seljaci ulazili uporedo s vlakom u grad.

Da, most je značio za Juru ne samo jedno novo čuvstvo, nego i jedan novi život. Iza tog mosta za njega nastaje potpuno novo samostalno razdoblje. Tu u tom prostranom gradu, gdje će biti prepušten samome sebi, tu će biti prisiljen, da traži novo društvo, stiće nova poznanstva, i da napreduje u radu. Cijeli život još je pred njim, a sve mu je to tako magleno, baš kao ovo hladno jesensko jutro; sve je to još zastrto nekim nepoznatim velom, iza kojega tek buja onaj pravi život, — život grada i nov život jednoga mladog čovjeka, koji samostalno stupa njime u novi svijet, među nove ljude. Prošlost je ostala preko mosta, ona je za njim. Jure je već daleko od nje, iako se ni cigli kilometar nije odmaknuo od mosta;

ali već i taj kilometar znači nešto u novom životu i on znači puno, ako znači samo to, da ga je razdijelio od staroga i unesao u novo. S tim mislima prelazi mu pogled preko sve većih i većih gradskih krovova, dok mu ga potpuno ne sakriju palače, dok konačno vlak ne stane. Tek sada, kad je vlak stao, i kad su opet počeli kondukteri uzvikivati:

— Zagreb! Zagreb!, — tad se Jure trgnu, poravna odijelo i kosu, uze svoju slamnatu košaru i iziđe iz odjelka, u kome je sam samcat proboravio jednu dosadnu i tešku noć, u kojoj se odalečio od staroga i stupio u novo. Čekao je na vratima, dok su izišli putnici pred njim i dok su se uz njega gurali u vagone, on se polako sa svojom slamnom košarom približavao vratima. Hladan jutarnji zrak pomilova mu lice, ali on sigurnom nogom stupi na zagrebačko tlo. Pogled mu zastane na zgradi kolodvora, na putnicima, što su iz vlaka izlazili, na nosačima, što su se žurili i na ljudima, koji su šetali popločanim peronom; nekoji su čekali znance, drugi su oštro i ispitljivo promatrali putnike. Nisu mu se svidjele te bezbojne ispitljive oči, što su ga promjerile od pete do glave i do izlaza ga pratile pogledom. I to je bilo ono, što ga je potreslo u duši, to je bilo ono, što mu je pokvarilo maločasni ushit i žurio se sa svojom košarom prema izlazu, gdje je na nesreću morao još kopati po džepovima, da nađe voznu kartu, koju je trebalo predati vrataru. Izgurao se i na vratima, ali i tu ga nisu pozdravili samo nosači i hotelske sluge, nego opet one iste buljive oči, što su mu dušu vadile iz srca. Nije ga ljutilo, što ga promatraju. Zna, da su to policajci, ali zašto im toliko pogled zastaje baš na njemu, što imade na sebi neobično i privlačivo? Odijelo mu je pristojno i košara je za njega, radnika, pristojna, nije ni napadna izgleda. Zar ti ljudi samo njega gledaju, ili i druge putnike? Metne košaru na klupu i kao da je malo odahnua, pogleda okolo sebe: svijet se žuri prema garderobi, pronicave policajske oči sve istom mjerom mjere. Sad mu je bilo malo lakše, premda nije ni znao, da je svoju košaru stavio na klupu, gdje se vrši pregled prtljage, koja se sprema u garderobu.

— Molim, gospodine, pokazati, što imate u koferu! — Bez riječi potraži Jure ključić, otvori kovčeg, koji je cijelog isprevrtao agent, čak i pojedine komade odijela je opipavao, papirice pregledavao, i Juri se to sumnjivo i detaljno pretraživanje činilo nekako čudno.

— Dobro je! —, reče agent; Juri kao da je u duši odlanulo, jer je mislio, da zbilja nešto kažnjivo nosi u svome kovčegu, kad ga tako gledaju i kad mu košaru pretražuju detaljno. Znao je, da nije ništa metnuo u nju, što ne bi spadalo, opet nešto ga je tištilo, nečega se strašio i kao da je sam sebi utuvio, da imade u košari kažnjive stvari. Evo, nije se ništa našlo i s njegove mlade duše pao je težak kamen, kad je predao košaru u garderobu i kad se našao sam bez ikakva tereta na prostranom trgu pred kolodvorom u bijelom Zagrebu.

Na opranoj ulici, među rijetkim prolaznicima, što su se vrzli kroz sitnu jutarnju maglicu, Jure opet dolazi k sebi, opet se pojavila neka radoznala radost u njegovoj duši, neki ushitni dojam, što su ga hvatale njegove maljašne crne oči, koje su ispitljivo tražile sve nove i nove dojmove i slagale sliku na sliku i punile dušu i srce osjećajima i čuvstvima novog i nepoznatog grada. Najprije mu pogled stao pred nekim reklamama, zatim pred izlozima, onda na drvoredima i na parku pred kolodvorom. Nije znao, kojom bi stranom krenuo, da li da razgledava park ili izloge i da jednom stranom dopre što prije do grada. Počeo je ići u krivudastoj liniji, ali to umara; čak i tramvaj ga može pregaziti i on se uhvatio pločnika jedne strane i ulazio sve više u grad, njegov bijeli i lijepi Zagreb, o kom je do sada samo čuo, ali koji još nije nikada vidio.

Dok je Jure tako išao gradom, jesensko je sunce sve većma rastjerivalo jutarnju maglu s gradskih ulica, koje su postajale življe, i na kojima je bilo sve više svijeta. Tramvaji su bili puni svijeta, na raskršćima je morao čekati, da ne dospije pod automobil ili pod pekarski motor ili pekarska kola, koja su mirisala od još topla hljeba, što ga razvažahu gradom. Nikoga nije ništa pitao, ni s kim se nije zaustavljao, išao je sam onako bez cilja, bez pravca. Rano je jutro, do noći imade dosta vremena, lako će još naći stan. Volio je, da bez uputa, bez savjeta upozna grad svoga novog boravišta, koji mu se na prvi pogled tako silno svidio, te je uživao hodati njegovim ulicama. Došao je do Jelačićeva trga, na kome se ljeskala sablja desnice, što je prkosno prijetila suncu, koje izlazi, i koje je sve više prekrivalo prostrani trg okolo konja, po kome su lepršali mnogobrojni golubovi; ispod njih nizao se stol do stola, kumica do kumice, kumek do kumeka, i tu se

miješali građani sa seljacima, seljaci s građanima; tu je bilo svega, što ti srce zaželi, obojeno šarenilom hrvatskih narodnih nošnja.

Vreva oko spomenika ličila je Juri više na proštenjarski vašar, podavala je izgled nekog za njega blagdansko raspoloženja, i on se zadovoljno verao oko stolova i obilazio od jednoga do drugoga, zaustavljao se i razgledavao, pogotovo krasno crvenilo bijelih narodnih nošnja seljakinja iz okolice Zagreba, koje su još uvijek pridolazile sa slatkim jabukama, noseći ih u okruglim košarama na glavama. Gledao ih je od tanke pete, preko crne i tvrde seljačke čizme do crvenih podvezica na bijelim čarapama, naborane i isčičkane kiklje do izvezene bluze i pregače te crvenih obraza i bujne plave kose. Bilo je među njima tako lijepih djevojaka, da nije mogao odoljeti svom čeznutljivom oku, koje je još uvijek nezasićeno tražilo sve nove i nove hrane njenoj radoznalosti. Sad nije samo uživao, sada kao da je nešto u sebi osjećao, kao da malo pomalo, iako pospan, nalazi nešto na ovoj, nešto na onoj seljakinji. Slušao ih je, kako govore; neka prijatna mekoća, koja se je dizala poput jesenje magle, što mu je gladila jutros obraze, gladila mu sada srce.

Obilazeći Jure od stola do stola konačno izađe iz reda seljakinja u red preprodavačica. Nisu mu se baš svidjale, iako su prodavale prekrasne kruške, jabuke, kajsijske, breskve, slatko grožđe i niz drugih stvari, koje je bilo tako primamljivo posloženo, i već je htio, da ode opet među seljanke, koje su mu se svakako više svidjele, kad mu oko zapne za posljednji stol, koji je bio prilično siromašno okićen. Po njemu se vidjelo, da trgovac mora biti neki početnik: Voće nije uredno poslagano, ništa ne privlači i baš taj siromašni stol, kako ga je Jure u sebi krstio, privuče ga bliže, dok iza stola ne ustane mlada, zdrava i jedra djevojka od kojih osamnaest godina, koja se crvenila, kao zrela jabuka i davala slađani izgled najslađega voća. Njezine lijepe velike plave oči, kao da su hipnotizirale snenog Juru i zaustavile hod i kretanje. Bila je to skromno odjevena djevojka, lijepo počesljana; duga kosa joj visjela, a vidjelo se na njoj, da nije mnogo u gradu, da je od nekuda došla i da se ovdje prihvatila trgovine. Kod tog pogleda nešto je zatitralo u Jurinoj duši, i kao da se postidio samoga sebe. Nešto slično se dogodilo i u duši djevojke, koja još većma pocrveni, i obojici se činilo, kao da su se već

negdje sreli. Taj intimni osjećaj, što se probudio među dvoje stranaca, koji se nisu još nikada vidjeli, ni sreli, kao da je oduzeo riječ i jednom i drugom. Jure, koji je bio inače dosta govornik, nije smogao ni jedne jedine riječi, kojom bi oslovio djevojku, nije se mogao dosjetiti ni jedne zgodne riječi, s kojom bi s njom zapodjeo razgovor. Nastao je puni, potpuni tajac, svijet je pokraj njih prolazio, buka grada se dizala, tramvaji su nervozno zvonili, prodavači i prodavačice su nudile robu rijetkim kupcima, dok je među Jurom i djevojkom bio tajac: činilo im se, kao da su u crkvi ili negdje daleko na livadi ili u šumi ili ponad mora, gdje šapću jedno drugom tihe riječi. Tišinu prekinu djevojka, koja još nije nigda smogla teže riječi, koje dnevno na stotine i stotine puta izgovara.

— Izvolite gospodine, lijepih zrelih jabuka, — i kao da joj je odlanulo, kad je izgovorila te riječi, koje su se Jure doimale, kao glas nečega, što još nije nikada u životu čuo, kao nešto, što se lijepilo srca i duše, i što je uznemirivalo njegove mladenačke grudi. Taj glas bio je ujedno i ohrabljeno za njega, on ga je nadahnua;

— Vidim, gospođice, lijepe i zrele su. Držim, da moraju biti dobre; ako hoćete možete mi dati pola kile, jer vaše jabuke jeo bih do vijeka.

— Gospodine...?! — prekine ga začuđeno djevojka s papirnatom vrećicom u ruci u nakani, da mu izvaže pola kile jabuka.

— Ništa se ne čudite, lijepa gospođice, ako ste ispravno razumjeli, jer to, što sam rekao, to stoji...

— Da, da možda me je gospodin krivo razumio. Zna, da nisam baš tako mislila... — kidao se glas djevojke; brzo je vagala jabuke, ali nikako nije mogla točno izvagati. Jabuke su bile velike, nikako da pogodi točno, a ipak je htjela da dade poštenu mjeru. Nije htjela da mu dade više, da ne bi bilo što pomislilo, a opet ne bi htjela ni manje, jer ona ne želi, da ga od sebe odbije. Njoj se, da pravo kaže, sviđa, ali to mu ne bi rekla ni za živu glavu, i ne će da zna, kakav je osjećaj pobudio u njoj. Konačno joj je uspjelo vagnuti pola kile jabuka i podati u ruke Juri; ovaj njoj dade novac, ali tako je bila smetena i zbunjena, da nije mogla nikako izračunati, koliko mu spada natrag; osim toga nije imala ni sitnoga, pa je morala kod susjede razmjeniti dvadeset dinara.

Dok se je djevojka udaljila, Jure pogleda na pločicu i pročita: »Cvijeta Orešić. Lijepo je ime Cvijeta, ako je samo to ona?« Kad se začas povratila i počela brojiti novce, u međuvremenu joj Jure dobaci. — Baš ste kao cvijet, ako se i ne zovete Cvijeta?

— Zašto mi se rugate?

— Ne rugam Vam se. Zar se zbilja zovete Cvijeta i prezimenom Orešić?, prstom pokaže slova na tablici.

— Da, tako se zovem.

— Prodajete već dugo voće?

— Baš ne tako dugo, tek dva mjeseca, otkako sam dobila dozvolu na tržnici, da mogu otvoriti prodavaonu. Vi sigurno niste Zagrepčanin?

— Ne, nisam, evo upravo pred koji sat došao sam prvi put ovamo...

— Nemate još ni stana, zar ne?

— Ne, nemam, ali bih morao nešto naći. Zna li Vi možda za kakav jeftin i dobar stan?

— U Zagrebu vam je teško s tim stanovima, ali jedna susjeda pokraj kuće, gdje ja stanujem, jučer mi je rekla, da imade stan za samca.

— Gdje je taj stan i jeli daleko odavle?

— Prilično, ali nije baš tako daleko. To je dolje na periferiji; ako ste kada čuli za Podvodu. To Vam je tamo u Zagorskoj ulici. Idite, evo ovuda dolje, pitajte redara, on će vam pokazati, kuda se dođe do Podvode. Tamo već ja dugo stanujem. Nisu baš skupi stanovi. Zna, kako je, mi bokci ne možemo ovdje stanovati u ovim palačama.

— Znam, znam, gospođice, nisam ni ja bogataš...

— A što ste, ne zamjerite, što vas pitam?

— Bravar. Dobio sam mjesto u radionici državnih željeznica...

— Tamo ste dobili mjesto? Pa to vam je jako blizu. Baš dolje kod nas na Podvodu stanuje mnogo bravara i željezničara.

— Gospođice, drago mi je, što smo se upoznali, i ja se nadam, da se nismo posljednji put vidjeli? — Pruži djevojci ruku, koja mu pripravnno iziđe u susret sa svojom; nastane jedan čvrst i topao stisak. Taj dodir činio se jednom i drugom, kao nešto mило, prijatno i, da kažem, slatko. Koliko imade čara u stisku ruke, u prvom dodiru dvaju bića, koja se vole,

bića, što osjećaju sklonosti jedno prema drugom. U tom stisku ruke kao da se sve skupilo u tom prvom i nezaboravnom dodiru. U tom momentu Jure izusti tiho: — Moje ime je Jure Parčić, bravar u radionici državnih željeznica.

— Drago mi je, moje ime ste već pročitali i valjda zapam...?

— Da zapamtio, gospođice. Zbogom i do viđenja! — Jure se nakloni, ode ulicom i izgubi se u vrevi. Cvijeta je ostala zamišljena. Nije baš mnogo mislila na kupce, da li će doći ili ne. Istina bilo je još rano, ujutro ne ide trgovcima baš posao, ali i da je išao, ne bi bila Cvijeta u tom času mušterije opazila, niti im ponudila svoje voće.

Stara debela prodavačica voća, Cvijetina susjeda, Lojza Lajava, kako su ju kraće nazivali, imade prilično dobro oko, iako baš često ne pere ni lice ni oči. Ali sve onako krmežljiva opazila je crvenilo na Cvijetinu licu, opazila je zbunjenost mladića i odmah je pomislila, da se tu radi o starim kakvim znancima ili o ljubavnicima. Nije ih htjela smetati, nije htjela, da ih u razgovoru prekida, ali sada, kad je Jure otišao, Lojza Lajava udostoji se otvoriti svoja velika usta i pokazati svoje krnje zube, i mljaskajući kruh u kavi dobaci zlobno Cvijeti.

— Rano si, dijete, počela ljubakati! Vrag će odnijeti trgovinu i tebe, ako nastaviš. Tko će trgovati, ne može misliti na ljubav. Ljubav je za blagdan, trgovina za radni dan... — tako je govorila stara krezuba zlobnica, koja bi bila voljela, da đavo odnese Cvijetu i njezinu trgovinu, jer otkako se ona doselila pokraj nje, nikako ne ide posao. Imade ljepše i jeftinije voće od Cvijete, ali nitko ne će da kupi od Lojze Lajave, nego sve kupuje kod lijepe i mlade Cvijete. Cvijeti je bilo neprijatno, što je stara to opazila, jer zna, da ne će biti dana, da joj ne će zanovijetati radi Jure. Osim toga za Lojzu Lajavu govore da je vještica. Cvijeta je još uvijek vjerovala u vještice i bojala se škiljavog pogleda Lojze Lajave.

— Bila sam i ja mlada, — nastavi Lojza više sama za sebe, nego za Cvijetu, — ali muško je muško. Slabe smo mi žene pred njima i evo znaka iz mladosti moje, unuka moja, kći kćeri moje... Tako je to, Cvijeta, bilo! Slušala sam, što ti je taj mladić govorio, tako je govorio i moj meni. Obećavao mi i ovo i ono, dok me nije zaveo, a onda je otišao i nikada se nije vratio. Došlo je i dijete, s njime me nije htio nitko uzeti, nitko, Cvijeta, nitko! Ah prohujala mladosti moja, i

zajeca Lojza Lajava. To je prvi put za sve vrijeme, što je vidjela Cvijeta zaplakanu staricu, i kad je upravo sažalno zaječala, mladoj djevojci usadile se te njezine riječi jače u dušu, nego bi se bile inače. Nestala su sva ona lijepa čuvstva, koja je malo prije onaj mladić pobudio u njoj. U Cvijetinoj mladoj duši nastala je borba između ljubavi i stvarnosti. Cvijeta je bila sama. Daleko od svojih, nije nikoga imala osim rođaka, pa evo na nagovor jednog od njih i s njegovim novcem otvorila je ovu trgovinu. Radi toga se još većma bojala iskustva s muškarcima. Ipak u njezinu srcu bilo je nešto toplo, obuzelo ju je neko čuvstvo, kakvo nije osjetila nikada do sada. U njezinoj duši raslo je nešto, što je tako silno, žarko i uzbudljivo, — a što se prostim jezikom zove ljubav. Cvijetina ljubav u duši sukobila se sa riječima Lojze Lajave. Možda Lojza to samo tako priča? Cvijeta joj ne vjeruje. Lojza je opaka žena, sva je stvorena od zlobe, zla i napasti, i ako samo može, naudit će joj na bilo koji način, jer Lojza ne želi ni vlastitom djetetu dobro, kamo li da bi željela njoj, suparnici u trgovini. Samo Cvijeta osjeća, da je Jure bio ovdje i sad je nestao, a Bog znade, hoće li ga već ikada vidjeti?

II.

Nije tome davno, kad je još željeznička pruga bila međa između grada i prostrane ravnice, što se stere, do mutne Save i njezinih bijelih i povitih vrba. Na tim ravnica rasla je ljeti bujna i visoka trava, ređala se močvarica do močvarice; po njoj su skakale žabe kreketuše i širila se slobodna vesela šćurkova pjesma. Zimi je sjenokoša bila ravna bijela ploha, koju je pokrio bijeli zimski rahli plašt prhkog snijega; jeseni, kad se je topio snijeg i kad je nabujala voda u Savi razlijevala se po ravnici sve do željezničkog nasipa. Tada je ravnica bila kao pravo more, a iz njegovih su mutnih voda provirivale vitke vrbe, jedini znaci, da nije voda stalna i da nije dno neizmjereno. Kasnije, kad je susjednoj dječurliji došlo na pamet, da se loptaju, otišli su preko pruge i na ravnici udarili temelj igralištu. Da, temelj divljem igralištu, jer su po njemu trčali dječarci loptom uz jogunaste junice i krave, što su pasle rosnu travu na livadi. Vlasnicima zemljišta dojadilo vječito tužakanje i parničenje s dječurlijom i nji-

hovim roditeljima, i za jeftine pare odstupili su dio zemljišta za igralište. Ravnica se skratila, i izgubila svoju beskrajnu jednoličnost. Zatvoriše je s jedne strane, a s druge strane joj je bio bujan Maksimirski potok, koji je nosio gradsko blato u Savu.

Igralište je bilo brzo sagrađeno, daščane tribine i plotovi s nasipanom zemljom se uzdizali, kao neka ograđena arena, koju je nedjeljom i blagdanima posjećivalo na hiljade i hiljade gledalaca, što su se uzrujavali, zanosili, oduševljavali i smijali šupljoj lopti, koja ne će, ili koja hoće u mrežu. Svi ti ljudi više manje prolazili su preko zelene livade i svojim šimi-cipelama gazili travu i pravili puteljak do igrališta. Za kišnih dana bilo je mnogo psovanja, bilo je mnogo i neraspoloženih i zamazanih lica, kojima se putem poskliznulo u blatu i koji su zamazali svoja blagdanska odijela. Mnogi je proklinjao igralište; ne samo pješaci, već i oni s luksurnim automobilima; kasnije je tako bila razrovana ravnica, da u kišovito vrijeme nije bilo lako doći kolima do igrališta, da se diviš novom modernom zanosu, zanosu za šupljom loptom i promašenim udarcem noge. Nekada je bilo prosto i nepriстойno dizati nogu, danas se sve divilo samo nozi i njezinu udarcu. Noga je stvarala genija, noga je stvarala nova božanstva, nove zvijezde, što su titrale na zagrebačkom nebu, dok god su dobro udarale loptu, a kad su počele promašivati, tad su padale u zaborav i nemilost, da se već nikada iz nje ne vrate.

Tako je bilo onda, valjda pred desetak godina, tako je tada izgledala prostrana i bezimena ravnica, po kojoj su se ritale krave i junice, i kojom su pješačili nogometaši i njihovi poštovaoci. Danas je drukčije. Prostrana ravnica između Tuškanačkog potoka i igrališta dobila je svoje ime i to po prvom stanovniku, posjedniku i kućevlasniku Mateku Podvodu. Kasniji stanovnici i kućevlasnici ispustili su ono Matek i krstili cijeli kraj, jedne jeseni, kad je bio poplavljen, prezimenom njezina prvog stanovnika Podvode. Od toga dana ona nosi njegovo ime, od toga dana to je ime ušlo u geografsku kartu grada Zagreba.

Nije Podvoda ružno naselje, nikako ne. Naprotiv, ona je vrlo moderan kraj grada, u kojemu su se skupili svi mogući stilovi svih vjekova i svih vremena; naročito je praktičan i uputan stil jednokatnica i prizemnica, što su kao gljive

preko noći izrasle iz sive zemlje. Podigla se prva kuća, podigla druga, i tako sve do posljednje, dok se nije iskoristio i izgradio i posljednji komadić zemlje. I sve su kuće kao gljive nicale, po noći, uz napor njezinih novih stanovnika, koji su bili sretni, da podignu zidove od cigle i blata i krov od crvena crijeva, i da zamijene one drvene i tijesne stanove u vagonima na stanicama s ovim stanovima pod prozirnim krovovima. Dotjerivala se i uređivala Podvoda, dok nije postigla današnji stupanj uređenja, da imade kakve takve puteve, elektriku i da se bori za vodu, kanalizaciju i regulaciju. Ali sve bi to bilo išlo drugačije, da bar jedan kućevlasnik imade građevnu dozvolu, ali ne samo što nema toga, nego nema ni puteva. Oni, po kojima idu, to nije njihovo vlasništvo, to nisu oni kupili, vlasnik puteva je Matek Podvoda, najsišniji i najokrutniji čovjek naselja Podvode. Nema dana, kad barem svaki od stanovnika ne spomene deset i više puta njegovo ime, nema dana, kad ga na hiljade i hiljade njih ne proklinje u isti čas. Dobrota Mateka Podvode je bez početka i konca. Matek je čovjek, koji se drži zakona, i koji poštuje zakone. On nije nikakav fiškal, nije studirao ni visoke škole; ali badava nije čitao na stotine puta u vladinim proklamacijama, da je ovo zemlja reda i zakona. Pa tko se drži više zakona, nego on? Matek je onaj, koji poštuje zakon, kad u gruntovnici piše, da su njegovi putevi, da ih on nije prodao, — tada su ti putevi njegovi, onda je to zemljište njegovo. Žele li stanovnici imati puteve, neka ih kupe! Što se to njega tiče, da se par hiljada ljudi davi u blatu i smrdežu? Kad su se mogli daviti u vagonima, zašto se ne bi i ovdje? Matek nije nikakav čovjekoljub. Čovjekoljubivost je fraza u ustima agitatora, Podvoda nije agitator, niti reflektira na narodno povjerenje ni poslaničku nadnicu. Što je njegovo, njegovo je, što je tuđe, tuđe, — pa što mu tko može! Svoje ne da i ne da!

Takav je bio čovjek Matek Podvoda, premda na oko nije ni malo izgledao energičan, naprotiv kao neki slabić, prema kome bi, da ga sretneš na ulici, imao smilovanja, i da na uglu ulice kod potoka svira mjesto šepavog verglaša Štiglice »Lijepu našu«, radije bi njemu bacio dinar, nego prosjaku starcu. Matek je bio čovuljak osrednje veličine, slab i iznemogao. Imao je preko šezdeset godina, često je pobolijevao, nije imao nigdje nikoga, niti je tko znao, odakle je

rodom, i kako se je ovamo doklatio, i na koji način došao u posjed ove zemlje. Jedni su tvrdili, da je prigliedao neku staru groficu u mladim danima, i da mu je ona preputila zemljište. Drugi su govorili, da je za rata nekoj bogatoj ženi, vlasnici zemljišta, davao novaca i hrane, i da je kasnije uzeo zemlju za to tako jeftino, da je upravo nevjerojatno. Bilo je još glasova, koji su govorili, kako je Matek došao u posjed svoje Podvode. Jedni su čak tvrdili, da se vjenčao s nekom ružnom staricom i da ju je otrovao. Bilo je još i drugih glasova, koji su govorili, da je Matek jednostavno podmitio za rata nekog gruntovničara, koji je cijeli posjed na njega prepisao. Kako bilo da bilo, Matek Podvoda bio je vlasnik gradskog kraja, kome je dao svoje ime.

Kao što je podrijetlo Matekova posjeda bilo mutno i zamršeno, tako je bila i njegova prošlost tajna. Nitko nije točno znao, odakle je zapravo rodom. Jedni su govorili, da je zagorski šljivar, drugi da je Slavonac, treći, da je Ličanin i t. d., premda je imao u sebi najviše zagorskog, ali čini se, da nije iz daleka došao. Već niz godina živi u Zagrebu i spada među one njegove predratne stanovnike, koji su iza rata morali osnivati Društva Zagrepčana, da se ograde od novodošlih doseljenika ili, kako su ih zvali, kuferasa i kruhoboraca. Hvala Bogu, Matek je taj drang-period prevalio prije rata, kad je otvorio u Zagrebu jedan mali bufet, koji je vrlo dobro išao, i držao ga sve do konca rata, kad je imao toliko za sebe, da mu nije trebalo raditi. Ta za koga da radi? Nema žene ni djece, ni svojte, ni rodbine, kao da je pao iz neba. U mladim danima, nije mislio na starost, nije se ženio i zaboravio je rodbinu, sada pod stare dane, što da obnavlja i s kime, kad i ne zna, da li je tko od rodbine živ? No, time je Matek vrlo malo razbijao sebi glavu. Dok je imao bufet, služila je kod njega Rezika Ugrović, koja je došla u Zagreb u potragu za kruhom, i tako dospjela k njemu, kao konobarica i sluškinja, konačno i kao prava gazdarica. Nije bila Rezika lijepa, iako je imala samo dvadeset godina, kad je još u ratno doba k njemu došla, ali je zato bila jaka i razvijena, da je svačije oko polako zapinjalo za nju, kad je točila vino i pivo iza gostioničarskog stola. To zagledavanje mušterija u Reziku nije ni malo smetalo Mateku. Mnogi je gost dolazio u bufet samo radi Rezičke. Netko ju je htio vidjeti, netko se s njome našaliti, ponetko je i uštinuo. Rezika je bila pitoma

sirotica i dobra, negda jako, jako dobra. Voljela je srknuti dobrog rizlinga i graševine, negda i rakije, pa i likera. Imala je dobar apetit, jela je sve, i znala dobro prirediti i za Mateka i za sebe, što je ovaj toliko puta javno pohvalio, što su i drugi osjećali, koji bi nešto kod njih založili. Brzo se Matek sprijateljio s Rezikom i ona se priučila na njega; Mateku je bivalo sve nekako krivo, kad bi je tko dirnuo ili kad bi joj katkada koji momak što na uho šapnuo. Vidio je Matek, da djevojci ništa ne manjka, nego jak i zdrav mladić, koji bi rashladio njezinu krv i uživao njezinu upravo pohotno tijelo. I u Matekovu srcu nešto je slična kipjelo. Nije bio ni star, čovjek u najboljim godinama. Mnogo puta mu nije đavo dao mira, ali to nije bio đavo nego zdrav prirodni nagon, koji žudi za nečim nedohvatnim, nečim, što bi utažilo bol u srcu i kamen na duši te rashladilo zagrijane živce.

Matek je svladavao muškarački svoju slabost, ali toliko mu je jače svakoga dana rasla čežnja za Rezikom. Matekovu ljubomoru povećavali su gosti, koji su u bufet dolazili. Osobito bezruki Ilija raznosac novina, koji je Reziki laskao na sve moguće načine i udvarao. Možda ju je i volio? Sve to nije smetalo Mateka, da se približi Reziki, i on je to sve više i više činio, dok nije konačno ovu njegovu naklonost opazila Rezika i konačno uvidjela razliku između Ilije raznosca, pijanice i galamdžije, i Mateka, dobrog gospodara i imućnog čovjeka. Nije voljela ni jednog ni drugog, njezin pravi dragi otišao je na frontu, i tamo davno pao. Ona ga zaboravila i sad su kod nje prevladavali, ne osjećaji srca, nego osjećaji godina. Rezika je to vrlo dobro opažala i znala, da tome ne može odoljeti, pa je ipak bolje, da se prepusti jednom, nego svima i da dospije na ulicu. Biral je između Ilije i Mateka; u to vrijeme nije bilo velikog izbora muškaraca, pa je i stari Matek bio bolji od pijanog Ilije, koji se slinio svake večeri oko nje.

Matek nije mislio onako, kako je mislila Rezika, za njega bi bilo ispod časti, da se vjenča s jednom sluškinjom. Njemu nije takav brak išao nikako u glavu, pa i kako bi? Matek je plemenitaš i s tim svojim plemstvom se ponosio. Ipak je on već bio tako blizu djevojci, i ona njemu, da se konačno njihov obostrani život stopio u jedno.

Reziku nije trebalo mnogo uvjeravati, ne! Ona je bila sirotica na svaku ruku. Osjećala je, da tako mora biti, jer ono,

što je trebalo već davno doći, toga nije bilo, protiv tom je bila nemoćna, da se brani, još manje odupre. Radi toga nije se oduprla ni Mateku, kad je jedne zimske večeri, nakon što su zatvorili bufet, pokucao na vrata njezine sobe. Nije se odupirala, nije ga otjerala. Noć je bila sniježna, prava zimska, kako već nije bila mnoga. Vani je vijala vijavica i vjetar je nosio sitni snijeg kroz rupe na prozorima u sobu. Pa tko se ne bi u to vrijeme stisnuo, tko ne bi pokrivač na sebe bacio? Tko, tko, pitala se kasnije mnogi put Rezika, jer nije sve pošlo onako, kako je ona mislila.

Nakon toga Matek je k njoj sve češće dolazio, čak je nije puštao ni u bufet na rad, nego je u stanu kuhala i živjela kao prava gazdarica. Svidio se Reziki novi život, jer je od sluškinje postala gazdarica i gospođa, i to je ono bilo, što se jeotalo Mateku po pameti i što se okolo govorkalo, da živi s Rezikom, i što su mnogi i mnogi osuđivali, i radi čega je izgubio mnogo mušterija, među prvima povrijeđeni mladenački ponos, bezrukog raznosaa, Ilije. Tim glasovima htio je Matija stati na kraj, ali kako da tome doskoči? Svakodnevno dolazio je u bufet Jakov Kuntek, koji je služio u susjednom dućanu. Jakov je bio pravi Jakov, kamo ga gurneš, tu je: što mu kažeš, to je, naročito je imao veliko poštovanje prema svakom gospodaru; pred svakim većim od sebe, a ti su bili zacijelo svi ljudi ovoga svijeta, sagibao je Jakov pokorno glavu. Tužio se on na svoga gazdu, da ga ne samo lema, nego, da mu milostiva ne daje ni dovoljno jesti. Svi od reda mrzili su ga radi njegove lijenosti i radi njegove bedastoće, ali ratno je bilo doba, i morali su ga držati, a sreća da se je našao netko, jer im je trebao u dućanu. O tom se Jakov Mateku često tužio, i onda odluči, da mu ponudi rad u bufetu mjesto Rezike, koja im kuha. Jakov je ponudu bez premišljanja prihvatio, jer je znao, da Matek ne tuče svoju posluhu, ta odakle bi imao snage, da tuče, kad je ovako slab, osim toga ne će biti gladan kod Mateka, znao je, da Rezika izvršno kuha.

Rezika je sada još bolje kuhala i njezina kuhinja vidjela se na Jakovljevu licu, koji je radi toga Reziku nadasve cijenio, hvalio i poštovao, i koji bi joj bio za uzvrat u stanju sve učiniti. Rezika, kao Rezika nije mnogo marila za ove Jakovljeve simpatije, kao što nije osjećala ni za Mateka nikakvu naročitu ljubav, ali ta njihova zimska veza ostavila

je ipak traga. Rezika se osjetila trudnom; to je Matekovo oko opazilo; o tom mu je jednoga dana nešto i rekla, i Matek je nastojao, da nekako skloni Reziku na brak s Jakovom. Za Jakova bilo mu je lako; on je tu ženidbu prihvatio objeručke. Rezika nije htjela o tom ni čuti. Imao je teških muka i okapanja s njom, dok ju je sklonio uz uvjet: da Rezika pođe za Jakova, ali da on svu njezinu djecu priznae svojom i da će njoj i njezinoj djeci sve ostaviti poslije smrti. Ona se međutim obvezuje, da s Jakovom ne smije podržavati bračni odnosaj barem deset godina od dana udaje. Iza toga može s njim imati, sve što ju je volja. Na to je Rezika pristala, jer njoj nije bilo mnogo stalo ni do Mateka ni do Jakova; njoj su bili premalo Jakov i Matek, i ona je već prvu noć prekršila s Jakovom svoje obećanje dato Mateku i to tako slatko i užitano, kako još nije nikada do sada s Matekom. Pored ovakve žene, kakva je bila Rezika, upravo je cvjetao glupavi Jakov, a nije bilo krivo ni Mateku, jer on je i onako uvijek imao Reziku, kad mu se prohtjelo, a mogla je kod njega i prenoćiti, da od toga nije Jakov nikada pravio pitanje, čak se nije usudio pitati: što je radila u Matekovo sobi? Jakov je bio tako odgojen i poslušan, da nije bilo o tom riječi. Došlo je na svijet prvo dijete, došlo drugo, a onda treće i četvrto. Svake godine rođa donosila po jedno; Matek je svako držao za svoje, Jakov za svoje, premda ih je bilo jako malo Jakovljevih, osim po prezimenu, jer je on bio Rezikin zakoniti muž.

Konačno je Mateku dojadilo gnjaviti se s bufetom. Imao je dosta novaca, imao i lijepu zemlju iza pruge. Tamo bi se moglo stvoriti uzorno i moderno gospodarstvo. Djece je kao vrabaca, pa zašto se ne bi tamo preselio. Nije o tom mnogo razmišljao, nego je brzo odlučio da tamo podigne kuću, i da se odseli iz grada, gdje je morao plaćati skupu stanarinu, koja je naročito porasla poslije svršetka rata, kad je u mali Zagreb navrnulo još toliko stanovnika, koliko je imao do tada.

Jednoga lijepog proljetnog prijepodneva odšetao se Matek do grada i kucao od sobe do sobe, dok nije došao do onoga glavnog, od koga je tražio građevnu dozvolu, da može dolje ispod pruge na svome zemljištu sagrađiti kućicu. Gospodin na gradu tako se je slatko nasmijao i narugao Matekovo molbi, da nije bilo druge, nego otići neobavljena posla. Još

istoga dana odšetao se je Matek do jednog advokata, za koga se okolo govorilo, da imade dobre veze na gradu. Fiškal se je samo nasmijao i rekao, što će mu dozvola; evo paragrafa: kad je kuća sazidana, ne može je nitko rušiti i zato zidajte noću, kad vas nitko ne vidi, i mirna Bosna. Tko sada u ovome ludom vremenu vodi računa o tim malim sitnicama? Matek je bio zadovoljan s advokatovim savjetom, platio ga je pristojno, ta i fiškal je znao, s kim imade posla. Matek je dao kroz dan dovesti cigle i pijesak na livadu, kroz noć je radilo nekoliko zidara, i kuća se gradila, dok se konačno na zelenoj ravni jedne mjesečinom obasjane ljetne noći ne zasjaju crveni crepovi na Matekovoju kući. Kuća je bila pod krovom; srušiti je ne može nitko, i sada su nastavili s radom po danu, dok konačno nisu kuću potpuno izgradili i učinili sposobnom za stanovanje.

Kuća je bila gotova, pa čemu, da Matek plaća stanarinu u gradu, i zašto da se muči s bufetom? Otkazao je stan, otkazao i obrt za bufet. Namještaj je dobro unovčio i odselio s cijelom svojom obitelji: Rezikom, Jakovom i djetom na periferiju. Počeli su dolaziti ljudi i zanimati se za zemljište. Matek je cijeli posjed parcelirao u zajednici s Jakovom i Rezikom. Oni su trasirali puteve, oni su trasirali ulice, dali su još i oglas u novine i konačno dolazili ljudi i kupovali gradilišta; svima je Matek ono savjetovao što je njemu advokat: ta dobro ga je platio, pa neka se ljudi koriste zabadava fiškalskim savjetom. Gradila se kućica za kućicom, kroz dan su gradilišta mirovala, kroz noć su se iz zemlje podizale kuće. Bilo je toliko reflektanata na zemlju, da je Matek povisio cijenu. Plaćali su ljudi i povišenu cijenu, a Matek još povisi, dok nije s posljednjim parcelama dotjerao do takve cijene, uz koju se nije mogla zemlja ovdje kupiti, ali još i tada se uvijek našao netko, tko je kupio, za dobre pare, jer Matek bi bio i sam sebe prodao. Ipak je ostalo još Mateku par lijepih parcelica, i njih je držao. Novaca je imao više, nego mu je trebalo, pa čemu da prodaje? Nije prodavao. Tako se je Podvoda za nekoliko godina izgradila i danas se ređa kuća do kuće, crveni se krov do krova. Psuju ljudi na Podvodu, dižu tužbe i parnice se s Matekom radi puteva. Svađaju se susjede, kleveću jedna drugu i gledaju za lijepim dečkima. Mlade djevojke traže muževe, udate ljubavnike, rastavljene hranitelje, ružne lijepe, nezasitne ljubavi gladne. Muževi se

prepirlu oko puteva, politike i utakmica. Podvoda živi jednim jakim intenzivnim životom, i ona kao da se joguni ljeti u prašini, u jesen u blatu, zimi u snijegu, koji dosiže niske crvene krovove, ispod kojega moraju susjedi susjede odgrtati.

III.

Jesensko popodne sunčano i blago spustilo se na uzane puteljke periferijske ilovače, po kojoj zuri jedno malo ispitljivo i radoznalo oko s jakim mladenačkim stasom, s pletenom slamnatom košarom na leđima. To je Jure Parčić, koji se vraća s kolodvora odakle nosi košaru u svoj novi stan na periferiju, na Podvodu ravno u kuću Mateka Podvode, jer pod njezinim potkrovljem iznajmio je malu suhu i čistu sobicu, koja istina nema prozora, ali s nje se za lijepih noći može jednostavno načiniti prozor, mogu se promatrati zvijezde i grad Zagreb, što se ljeska u moru električnih žarulja, ili gledati crveni periferijski krovovi i slušati večernji sevdah mladeži i glasovi tambura. Da, sve to tako zamišlja Jure, po ilovačastom putu uz potok, kojim korača i nosi svoj teret u novi stan, u novi dom. Tek jutros je došao u ovaj strani i nepoznati grad, tek pred koji sat stupio je prvi put na tlo Podvode, i već mu se čini, kao da je ovdje nastanjen godinama, kao da poznaje sve njegove stanovnike i kao da ga požudno gledaju poznate ženske oči, koje se naginju na drvene ograde i gledaju radoznalo, u koju kuću se seli novi stanar njihove periferije. Gledaju, jer, ako je dobar platac, mnogomu bi dobro došao, ako je lijep momak, Podvoda imade dosta djevojaka, a u koliko nema djevojaka, imade mladih snaša, koje gledaju za lijepim momcima još strastvenije i požudnije nego mlade djevojke. One već poznaju muškarce, one znadu, kakav je koji, pa se mnoga zacrvni, kad spazi mladoga Juru, koji radosno stupa uz drvene plotove sa svojim kovčegom. Konačno je stigao u Zagorsku ulicu, gdje je našao stan; otvori mala vratašca i uđe u ilovačasto i prostrano dvorište, u kome je bilo nešto nalik na vrtiće neobrađeno i neuredno. U dvorištu ga je dočekala debela raskvašena i neuredna žena Rezika zajedno sa svojom ljevušastom kćerkicom, kojoj je odmah zapelo oko na njihovu novom stanaru. Osim toga bilo je mnogo djece muške i ženske jednako kao i piladi

i kokoši po dvorištu. Mateka i Jakova nije bilo. Oni su otišli u grad. To je bilo još bolje: Rezika i njezina kćerka, 16-godišnja Luci mogle su se razgovarati s novim stanarom prije, nego što se uspeo u svoj stan u potkrovlju.

Luci nije bila ružna djevojka. Malo je bila zdepasta, valjda slična mamici, no opet imala je nešto u sebi, što je moglo privlačiti. Bila je razmažena; išla je u srednju školu. U školi je bilo s njom sto muka. Knjiga joj nije išla od ruke, više je voljela mladiće, nego sve knjige ovoga svijeta. To je već na svojoj kćerci opazila davno Rezika, i ona bi je udala, da se samo može namjeriti na dobra i pametna dečka. Baš joj se čini ovaj Jure kao stvoren za njezinu Luci, pa i mlada je, i ona je mlada. Bolje je, da se dijete ranije pošteno vjenča, nego kasnije pokvareno i da nosi cijeli život posljedice. Već je Rezika prije sve potanko raspitala Juru za zanimanje i za starost i za rođake do devetog koljena, i radi toga mu je iznajmila krevet na tavanu i dala mu ga jeftinije, nego ikome do sada, pa makar se Matek ljutio. Nadoplatit će ona, ako ne bude druge. Rezika je već zasnovala svoj plan i samo, dok se uvjeri o mladiću, dok ga malo bolje upozna, sklepat će već Luci s Jurom, ta ona se razumije u takav posao. Samo se ne treba nagliti. Najprije vidjeti mladića i uvjeriti se, da li je sve tako, kako je sam pričao. O tom ne će ništa govoriti Luci, da najprije vidi, kako će se dijete držati prema odabraniku. Za sada se lijepo drži, pa evo već se i razgovara s Jurom. Pita, kako mu se sviđa Zagreb i njihova Podvoda. Nosi mu vode za umivanje, jer gore u sobi na tavanu nema vode. Nije lako penjati se u Jurinu sobu, nema stuba, mora se penjati po lojtrama kao po selima na sjenik. To i onako nije za žensku, ali što muškarcu smeta?

Dok se je Jure umivao i čavrljao s Luci, pojavi se pokraj njih vitka i lijepa žena, koja na prvi pogled osvaja, a oči joj tako proždrljivo zovu i vabe, da se na njoj zaustavi Juri oko. Nije se mnogo u nju zagledao, no opet vidio ju je. Vidjela ga je i ona, i zato je došla, da traži iglu od gospođe Rezičke. To je bila ruskinja Natalija pl. Roškovska, žena od kojih tridesetak godina. Stanovala je nekoliko mjeseci kod Podvode zajedno sa svojim mužem Aljošom pl. Roškovski, u potkrovlju na protivnoj strani od Jurine sobe. Natalija je mnogo pričala o svojem nekadašnjem bogatstvu. Sada je ona šivala po cijeli dan, dok je muž studirao tehniku, prodavao

u večer novine, i dobivao, kako je ona pričala, malu stipendiju od naše vlade. Drugi su tvrdili, da je Aljoša plaćeni policijski špijun, i nitko ga nije trpio, ni s kim se nije družio na cijeloj Podvodi. Jutrom je odlazio, u večer se kasno vraćao. Negda je našao ženu kod kuće, negda nije. Od toga nije pravio pitanje. Za hranu se nije mnogo brinuo, jer, ako je što donio, jeli su, ako nije, nisu. Kad ne bi bilo žene, pojeo bi sam. Pitao je nije nigda, gdje je bila, ni kod koga. Kad bi željela, otišla bi, kad došla, došla bi. O Nataliji imala je Rezika jako zao sud. Nije je mogla vidjeti živu. Često je govorila, da će joj otkazati stan, jer bi joj mogla pokvariti djecu, pogotovo malu Luci, koja i onako zuri u svakog muškarca. Radi toga Luci nije smjela s Natalijom progovoriti ni jedne jedine riječi. To je znala Natalija, i ona je izbjegavala razgovor s Luci, voljela je govoriti s Rezikom. Ona je uvijek s udivljenjem slušala Natalijine riječi i divila se njezinim savjetima. Ta često sve ovako stara i izmoždena, na jednu stranu od Jakova na drugu od Mateka, još je često u njezinu srcu nešto zatitralo i zatražilo promjenu. U te promjene se Natalija razumjela, ona ih je imala više nego noćnih košulja. Čula je evo glas Jure i dotrčala. Znala je Rezika, da nije došla po iglu, što joj treba, nego radi toga, što je čula glas Jure. Odmah se upustila s Jurom u razgovor. U to Rezika pozove u kuću Luci, i načuli uši, što je bolje mogla. Nisu Natalija i Jure ništa tako strašno ni griješno razgovarali. Izmijenili su misli i upoznali se kao potkrovnici stanari. Jure je i onako bio čovjek, koji je volio sa svakim čavrljati, pa i prilično su mu se svidale žene. Natalija nije bila lijepa; imala je na sebi pohotnih crta, nešto što privlači ne ljepotom, nego onim, što zovu danas sex-apelom. Tijelo joj je bilo vitko, ispunjeno nekom pohotnom stravom i sve ovako jednostavno odjevena u laganu kućnu haljinu svračala je pažnju na sebe. I baš onda, kad bi bio Jure najradije razgovarao s Natalijom, pojave se na vratima dvorišta Matek i Jakov, koji su se vraćali iz grada. Kad je čula Rezika, da dolaze, brzo je istrčala pred njih, i upoznala ih s njihovim novim stanarom.

Spuštao se skoro prvi večernji sumrak. Natalija se izgubi pjevajući neku rusku prijatnu pjesmicu u svoj stan, Matek i Jakov otiđu u kuću, gdje je Luci prostirala stol za večeru. Jure se uspne ljestvama u svoju sobicu pod krovom, koja

je bila ravno iznad kuhinje Podvodinih, dok je stan Roškovskih bio iznad spavaćih soba Kuntekovih i Podvode. Njegovu sobu dijelio je od Natalije tanki zid, kroz koji se sve čulo, što se prijeko zbiva, odakle je sada dopirao glas Natalijine pjesmice, koja vuče, kao i beskrajnost suncem obasjane Volge. Soba nije imala stropa, strop je zamjenjivao izlijepljeni papir ispod crvenih krovnihi pločica. Vrata, do pola zatvorena, bila su od drva, od pola su postavljena staklom, koje je ujedno služilo kao prozor. Krevet je bio tvrdi ležaj na čistoj slami. U kutu je bio mali stolić i pećica za zimu. Umivaonik bio je dolje na dvorištu pod pumpom, gdje se je cijela Podvodina kuća umivala.

Sjedio je Jure na krevetu i zamišljeno gledao kroz otvorena vrata u tihi jesensku noć, u kojoj se tamo iza gradskih krovova i električnih svijetla pomaljao pun mjesec. Natalija nije prestajala pjevati. Njezin pjev kao da ga je prenosio nekamo daleko, daleko od ove potkrovnice, daleko od crvenih krovova periferije, daleko od Rezike, Lucike, Natalije do rodnog doma. Tamo, gdje je jutros susreo Cvijetu, koja mu je preporučila ovaj stan. U njegovu srcu nešto je toplo tinjalo, kao da je žeravica u njegovim grudima i kao da ju raspiruje hladni jesenski povjetarac, što dolazi s polu-zelene, polu-žute Zagrebačke gore ovamo preko dimnjaka na periferiju u njegovu potkrovlje. Cvijeta se Juri mota glavom, Cvijeta i ni-koja druga. Natalija je puna strasti i požude, Luci bi bila također dobra u slučaju nužde, ali nema ga do Cvijete, jer ona je pravi cvijet, što u jesen cvate i što tako zanosi svojim vonjem. Ne vonjem mirisa, nego ljubavlju srca. Toliko se upiljila u njegovu dušu, toliko mu se vrze glavom, da se i sada sjeća, i u pameti predočuje cijelu onu jutrošnju sliku, sjeća se razgovora; nije mu izbjegao ni spletkarski i zlobnički pogled placarice Lojze Lajave, što ih je onako vještički gledala ispod oka.

Ništa nije umanjilo Juri jutrošnju sliku današnjeg sastanka; ona je tako jasno očitana u njegovu srcu, da ju ne bi moglo ništa na ovom svijetu izbrisati. I dok je Jure ovako razmišljao pod akordima simpatične Natalijine pjesmice, dotle se je sjetio, da je večer, da treba založiti. Već je prije odlučio, da večeras ne izlazi. Imao je u košari nešto salame, šunke, sira i kruha, svega po siromaški gurnuše mu roditelji u košaru. Otvorio je košaru na krevetu, upalio elektriку, koja

je na sreću bila u sobi, i najeo se do sita. Iza toga napio se vode, koje je bilo dosta u vrču na stolu, ugasio svijetlo i sjeo raskomočen na prag svoje sobe, iz koje su mu visjele noge dolje niz lojtre.

Natalija je prestala pjevati, čula se vika Rezike, čavrljanje djece, zapovjedalački glas Mateka Podvode. Čuli su se iz vana razni glasovi i razgovori: pjev, i hihot, dok se mjesec sve više i više uspinjao prema nebu i sve jače rasvjetljavao Podvodu i njezine nizane kućice. Juri nije bilo baš do tog gledanja, Natalija je opet zapjevala, uz gitaru, a ti akordi tako su uspavljivali, tako budili sjetu na davno prošle dane, prohujalu mladost i na toplotu očinskog ognjišta. Skinuo je odijelo, bio je umoran, legao u krevet: — sutra u sedam mora biti na poslu, treba se za rad odmoriti i naspavati. I zaspao je slatko, slađe, nego je mislio; to mu je pospješila Nataša sa svojom toplom uspavankom i titravim i potresnim glasovima sentimentalne gitare. Zaspao je snom pravednih, dok se je sve više nadvijala noć nad Podvodu i njezine ulice. Gasila se svijetla na periferijskim cestama, samo na raskrižjima svijetile su lampe i pod njima kupili se rijetki noćni prolaznici i razgovarali, kao posljednji komarci, koje će naskoro zima potjerati.

IV.

U noći, kad je Jure najljepše spavao, nakon snenih muka spopade ga neka jutarnja smrzavica. Mislio je, da je tek noć, kad tamo okrene se, da povuče na sebe pokrivač i uz put pogleda na sat, koji je stavio na stolicu pokraj kreveta. Nagne se i pogleda. Bilo je šest sati u jutro i baš mu se nije dalo ustati. Tek sada bi najljepše spavao. Čini mu se, kao da nije uopće spavao, ni jednoga jedinog sata. Spavao je cijelu noć, ali i noć je premalo za njegovo mladenačko i umorno tijelo. Malo je, a što se može? Treba ustati i u sedam točno biti u radionici. Ipak, dosta će biti, ako ustane u šest i pol sati, do šest i tri četvrt će se spremiiti, u sedam biti na poslu. Gledao je Jure s kreveta prema zahukanom prozoru, kroz koji se nije ništa vidjelo. Ustati mu se nije dalo i cijelih pola sata prosanjario je na krevetu s mnogim mislima, koje su se ređale jedna za drugom u jednom savršenom neredu strjelovitom brzinom. Sreća što mora na rad, da učini kraj suvišnim

mislima, koje mu zaokupljaju pamet, jer i preobilje misli težak je teret za čovjeka. To je znao Jure, i on se žurio, što je više mogao. Brzo je obukao radničko odijelo, otvorio vrata i hladni jutarnji zrak bane u njegovu sobicu kroz magleno jutro. Bilo je prilično hladno. Jutarnja jesenja magla prekrila je periferiju, u kojoj se tek tu i tamo naslućivahu sunčane zrake, spustila se na crvene periferijske krovove i sakrila male kućice i njihove stanovnike. Ne vidi se pred maglom iz dvorišta na cestu, ne vidi se žive duše po puteljcima. Periferija ustaje na noge, budi se iz noćnoga sna, čuje se kihanje susjeda, pumpanje vode i baš ovo podsjeti Juru, da treba da se umije i siđe iz sobe potpuno spreman za odlazak. Zapumpa par puta pod pumpom, umije lice, obriše ga maramicom i krene.

Hladan jesenski jutarnji zrak. Magla se dimila iz vlažne zemlje, zamazani puteljci nizane kućice i crveni krovovi gubili se u neobuhvatnoj bjelkastoj materiji što umanjuje vidike i što škaklja u grkljanu. Takav osjećaj imao je Jure, kad je izašao u dvorište i nakon umivanja pod pumpom, uputio se žurnim korakom pokraj prozora Podvodinih soba, iz kojih se čulo blaženo hrcanje više glasova. Otvorio je drvena vratašca i izašao na ulicu. Uputio se žurnim korakom kroz neuredni zemljani pločnik razrovane ceste, i kad najednom, kod prvog ulaza u prvu kuću na drvenim vratima netko zakašlje. Podigne oči i zaprepasti se, kad kroz rijetke bjelkaste kolute magle kojih par koraka od sebe prepozna, neko prijatno i simpatično lice, koje mu se brzo nasmijalo. Bila je to Cvijeta. Stanovala je u susjednoj kući i ona se žurila na svoju tržnicu, isto tako kao Jure u radionicu. Bilo joj je malo neugodno, što je zakašljala, i sve je mislila, da će to Jure krivo shvatiti i prije, nego je zaprepašteni Jure otvorio usta i dospio reći:

— Jeste li to vi, Cvijeta? — prekine ga ona i progovori.

— Oprostite, što sam zakašljala. Nisam namjerno. Nešto kao da me tišti u grlu, još k tome ova magla, pa znate tako sam zakašljala...

— Ali Cvijeta, zašto se ispričavate? Po sto puta mi oprostite, što vas nisam prvi opazio i što se nisam prije raspitao za vas. Vjerujte mi, nisam mislio, da stanujete u mojoj blizini, i da ste mi prva susjeda, što me neobično veseli.

— Veseli vas? To baš na vama ne vidim. Sinoć kad sam došla kući, pitala sam, jeste li bili kod Podvodinih, da sam im poslala jednog stanara. Oni su mi bezobrazno odgovorili, da nisu vidjeli ni čuli nikakova stanara, kojeg da sam ja poslala i da se stan na tavanu još uvijek iznajmljuje.

— To vam nisu mogli reći, jer sam ja gospođi Reziki rekao, da ste me vi poslali.

— Baš ona mi je rekla, da nije nitko dolazio i da je stan prazan. Nisam vjerovala, nego sam još dugo i dugo čekala. Ali... i nekako tužno zaječi njezin tanki glasić u jutarnjoj magli po neravnim periferijskim cestama, kuda su se žurili oboje prema glavnoj cesti na rad.

— Žao mi je, Cvijeta, i oprostite. Ja nisam znao da vi u mojoj blizini stanujete. Ne znam ni razlog, zbog koga je gospođa Podvoda lagala, da nisam iznajmio stan.

— Ni ja ne znam, ali mogu sumnjati. Čudan vam je ovaj svijet na Podvodu. Kad budete više ovdje, imat ćete prilike, da ih iz bližega upoznate. Samo vas upozoravam: ne vjerujte nikome ništa prije, nego se uvjerite o onom, što vam tko priča. Sinoć sam sjedjela pred kućom i gledala prema vratima vaše sobe, za koju mi je gospođa rekla, da je prazna. Ja sam gledala, ne znam ni sama, zašto. Nekoliko puta je iz kuće izašla gospođa Rezika i penjala se po lojtrama u sobu, i kad je vidjela, da valjda spavate, sišla je dolje i nekoliko puta me pitala, što mi nije zima stajati na hladnom zraku. Ne znam, zašto sam stajala, ne znam, što sam čekala, moj običaj nije da stojim pred kućom. Umori me posao i rano liježem, rano i ustajem. Zato vrijeme čula sam gitaru ruskinje Natalije. Nigda ju nisam čula do te večeri. Ne znam, zašto je svirala Natalija ni koga je uspavljivala, jer ona je uvijek dosta povučena, mnogo radi i svega se o njoj priča...

— Žalim, Cvijeta, po sto puta žalim, što sam sinoć ranije legao. Budite uvjereni, da je tome kriva samo umornost prošle neprospavane noći. Znajte i to, da nisam ni u snu mogao pomisliti, da Vi tamo stanujete, kad bih bio znao, ne bih legao, pa da sam bio još umorniji.

— Ne biste?

— Kunem vam se, Cvijeta, ne bih! Želite li znati, danas poslije podne htio sam doći do vas na tržnicu i tamo vas potražiti.

— To je lijepo, Jure, od vas, da me niste zaboravili, iako smo se jučer prvi put sreli.

— Ne zaboravlja se lako ono, što čovjeku sjede na srce, ne zaboravlja se lako ono, što čovjek voli, pa makar nikad i nije vidio...

— Nemojte se prenavljati!

— Ne prenavljam se, kako ste rekli, gospođice, govorim živu istinu, onako, kako ju osjećam i koliko smijem, da iskažem — redao se putem razgovor za razgovorom, uvjeravao je Jure Cvijetu o svojoj simpatiji, a ona je dala Juri naslutiti, da je njihov jučerašnji sastanak ostavio dubljih tragova u njihovim mladim srcima. Izišli su iz malih uskih blatnjavih uličica kroz maglu prema glavnoj periferijskoj cesti, na kojoj su sretali mnoštvo radnika, što su se žurili u radionice državnih željeznica i u susjedne tvornice. Putem su susretali po koja seljačka kola, koja su kraćim putem išla prema trgu, i kola pekara, koji je razvioz topao kruh gradom, što je tako pomamno opajao svojim prijatnim mirisom u jutarnjoj magli stotine i stotine radnika. Osjećao je taj miris Jure, osjećala ga je Cvijeta; jedan i drugi nisu jutros okusili ništa. Ah, kako bi bilo lijepo, da je taj kruh došao malo ranije, da je Cvijeta skuhalo kavu i da su zajednički popili svaki toplu kavu i pojeli komadić kruha, i da su tako siti otišli na rad. Lijepo bi to bilo, lijepo! — mislio je u sebi Jure. Cvijeta u tom tuđem gradu nema nikoga, on isto tako, samoća, kod ovog mnoštva svijeta teška je i strašna, da ju već Jure unaprijed osjeća u svojoj duši. Možda je tu samoću Cvijeta još teže osjećala, jer ona nije samostalan muškarac, nego krhki ženski stvor, koji ako imade još više muškaračke odvažnosti, još više snage i poleta, ljudi ga unište i uništaju. Na svakom koraku je sirotica Cvijeta opažala aveti i napasti, što na nju vrebaju i po danu i po noći, svatko samo gleda i nastoji, da ju potisne i da ju iskoristi. To već Cvijeta davno osjeća, i dugo je gledala u ovoga i u onoga, ali ni za koga nije osjećala, nitko je nije tako privukao kao Jure. Istina vrze se oko nje redar Miško Peteh, ali ona mrzi ne toliko njega, koliko njegovu uniformu. Na njemu ne nalazi ništa, što bi je jače vezalo uz njega, osim toga čini joj se, da je ograničen i glup. Pravi neki robot, kamo ga postaviš, tu diže i spušta ruku u bijeloj rukavici, baš kao pravi pravcati automat.

I dok su tako zajednički koračali po periferijskom putu, dotle su se u njima budile različite misli, koje su vodile jednom cilju. Nešto čavrljajući, nešto šutke i oni se polako približavaju kolodvoru. Na njemu su siputale i zviždale lokomotive, čuo se lomot vagona i neka neprestana jurnjava, što je njih oboje još većma budilo iz sna, i oni su išli uz veliki potamnjeni ogradni zid i uz visoke zidurine onoga napadnog mlina, što strši poput aveti, nad ovim dijelom grada, a kojemu dimnjak kao da u magli zjapi nebu pod oblake i uzdiže se nad kolodvor i periferijske krovove. Inače Cvijeta nije nikada ovuda išla u grad na tržnicu, premda je jednaka udaljenost. Sada je išla, jer je znala, u koliko sati započinje rad u željezničkoj radionici. Pred visokim željeznim vratima, kud su ulazile grupe radnika kroz široka vrata u radionice, nedaleko onih malih stepenica, što vode na most preko kolodvora, zaustaviše se Jure i Cvijeta, i tu se dogovore, da će večeras doći Jure po nju na tržnicu u sedam sati. Još bi bili čavrljali, da ih nije prekinuo glas jake sirene, što je zaglušljivom bukom zvala radnike na posao. Čvrsto stisne Jure ruku Cvijeti, i u tom stisku kao da je osjetila u hladnom maglenom jutru svu toplinu njegova srca. Penjala se drvenim rasklimanim stepenicama jednu po jednu na mostić i gledala prema ulaznim vratima radionice i pratila svojim titravim pogledom Juru, kako se gubi među stotinama radnika, što žure jedan pored drugoga u crne radionice, iz kojih su već dolazili glasovi čekića. Došla je na most i još jednom bacila pogled na potamnjele zidine radioničkih zgrada, na šinje i lokomotive, pa na crne sjene, što su se verale među njima. Tada pogleda naprijed i, kao da je kroz jutarnju hladnu maglu konačno prodor tračak sunčanih zraka, što joj obasjaše nježno crveno i rastuženo lice, jer se žalosno rastajao od Jure, koji se izgubio među mnoštvom svojih drugova i njoj ostavio ugodnu nadu današnjeg večera, kad će doći k njoj na Jelačićev trg, i odatle se zajednički uputiti prema svojim domovima na svoju u maglu zavitu periferiju, što se stere pod njezinim očima tamo daleko preko staničnih tračnica do Save i njezinih vrba, koje strše kao završetak tvorničkih dimnjaka s kojima periferija počinje. Još malo i Cvijeta je bila pri kraju mosta; tu se spusti među mnoštvo ljudi na oprane i asfaltirane gradske ulice, po kojima susreće rijetke prolaznike, te se požuri prema Jelačićevu trgu.

V.

Kad se je Jure rastao sa Cvijetom i pohitao kroz širom otvorena željezna vrata u radioničko dvorište, nekako mu je bilo teško pri duši. Morila ga Cvijetina sumnja i način Rezi-ke, koja je Cvijeti onako u oči lagala, da on nije kod nje iznajmio stan. Nije bilo Juri radi laži Rezi-ke, nego je bilo radi Cvijetine sumnje. Najviše čovjeka boli sumnja kod djevojke, koju ljubi, kad nema opravdanja. To je teško i bolno čuvstvo, koje bi čovjek najradije zahvatio snažno rukom i smrvio ga. Tako je osjećao i Jure, i s bolom se u duši javio u kancelariji za rad i stupio u svoju određenu desetinu, gdje ga je čekao posao s još devetoricom radnika. Buka crne zadimljene radionice, u kojoj su ležali po zemlji razni dijelovi lokomotive, i gdje se udaralo teškim čekićima, i sve bilo u nekom đavolskom i paklenskom zamahu. U tom zujanju i strujanju zaboravi na Cvijetu, zaboravi na ljubav; sada ga je čekao težak posao. Rad za svakidašnju koricu kruha, pa evo na stotine drugih radnika radi i svakome se nešto mota u pameti. Kao što radi njegova trupa, tako radi i ona druga. Pogleda malo bolje i nemalo se začudi:

— Ma jesi li to ti, Ivane Kesiću?

— Evo baš ja, Jure! Što je tebe dovelo ovamo? Godinama te nisam vidio. Promijenio si se od glave do pete, odrastao si kao pravi čovjek, i tko bi rekao, da si to ti onaj slabi mladić.

— Onda nisi bio ni ti, Kesiću, jači.

— Od tebe sam bio. Toga se sigurno sjećaš; dosta puta smo dobili od gazde batina, kad smo pokušavali ogledavati snagu u jakosti.

— Dosta puta, — potvrdi sjetno Jure. — Lijepo je bilo onda, lijepo. Tada smo bili djeca, Kesiću, danas ljudi, potpuni i zreli ljudi.

— Jest, tako je, Jure, po izrastu zreli ljudi, po pameti još ne znam.

— Što misliš, Kesiću, da se i za pamet moramo ići bok-sati, da se vidi, tko je imade više? — nasmije se slatko Jure, što mu je uspjelo ovako upasti u riječ Ivanu Kesiću, koji je uvijek, otkako ga poznaje, sebi mnogo utvarao, da je jak momak. Radi toga su šegrti uvijek njega najmlađega među njima huškali na Kesića, koji je bio stariji i jači od Jure,

ali svejedno znao ga je na posmijeh sviju smlaviti. Bili su kod istoga gospodara u bravarnici, dok nije Ivan Kesić izučio zanat i otišao. Imade već tome lijepi broj godina i otada se nisu sreli do evo sada ovdje pukim slučajem.

— Šuti, šuti, budalo jedna! Vidiš, Kranjac ide, ti ne znaš, da je on šef. Daj udri po ovom šarafu, jer će nam odbiti pola nadnice, ako nas vidi, da ništa ne radimo. Gledaj ga, kako se hulja kriomice vere, misli, da će koga uhvatiti ili se boji, da mu tko ne razbije onu crvenu kranjsku obrazinu. Pogledaj malo, kako se drži za džep. A znaš, što imade u džepu. Jure pogleda prema debelom i niskom čovuljku u kratkom kožnatom kaputu, što se je oprezno verao uz crne lokomotive i kao kradljivac oprezno gledao na sve strane. Nije mogao razumjeti, kakav je to šef, koji na taj način ulazi među radnike, i zašto ovako oprezno korača. Ako se boji radnika, čemu dolazi ovamo, ako se ne boji, čemu ovako? Gdje bi Jure mogao misliti, što njegov šef imade u džepu, i on ne odgovori na postavljeno pitanje, nego udari, što jače može, po šarafu, koji na drugu stranu sa željezom pridržavaše Ivan Kesić i kriomice bacaše pogled na toga čudnog čovuljka.

— Šutiš, a? Kad ne znaš, vidiš, ne znaš, pa šutiš! Tu se vidi, da nisi meni dorastao. Rekao bi, da znaš.

— Što ću reći, — srdito odgovori Jure, — kad nisam nikada čovjeka vidio do danas.

— Čuj, pa ću ti ja reći. Vidiš, odlazi. Minula je bojazan. Pogledaj, kako mu se sa sviju strana cere i groze čekićima. Nema čekića u ovoj radionici, koji nije barem jednom poletio prema njemu, nema komadića željeza, prikladna za bacanje, koji ne bi bio uperen na Kranjca. Zato i ide onako oprezno šuljajući se, da ga tko ne vidi, drži ruku u džepu na punom revolveru. Ali i to mu ne pomaže. Svinja kranjska došao je ovamo, da pije krv našu. Nije mu dosta, što zabadava radimo, i što nam dnevno snizuju plaće, da ne možeš od nje živjeti ni umrijeti, nego dolazi i kažnjava nas za svaku sitnicu globama i otpuštanjem. Nije to sve: među svakom desetoricom imade po jednog i više špijuna, i ako samo nešto kažeš, već sve znadu on i oni u Petrinjskoj ulici. Svi ga mrzimo, zato je njegov dolazak među nas po život opasan, radi toga i nosi revolver, i drži se ovdje, jer ga oni drže, kao vjernog i pokornog slugu, da siše krv našu i jede meso naše.

— Zašto se niste složili i tražili njegovo premještenje?

— Bolje je, da šutiš. Što misliš, da se ovdje možeš s kim složiti? Bog sačuvaj, noć bi te pojela i preko dana. Šuti, i da već nisi nikada nijednu takvu ni pred kim spomenuo. Ako nešto hoćeš govoriti, i ako hoćeš, da se boriš, kao svijestan radnik i proleter, onda otiđi sa mnom i radit ćeš kao pravi drug i komunist.

— Ne ću ja ići nikamo i ne ću raditi nikako! Jesi li me razumio, Kesiću?

— Kukavico! Bojiš se? Što, ako te zatvore! Ja sam već bio zatvoren na stotine puta. I sada mogu doći i odvesti me u zatvor. Mogu me tući i dan i noć, iz mene ne će ništa istući. Ja sam svijestan radnik, ja sam svijestan komunist i držim, da je spas sviju nas samo u slozi radnika i seljaka, kako je rekao drug Lenjin...

— Ne viči, Boga ti, jer će te tko čuti, pa mogu i ja s tobom dospjeti u zatvor!

— Ne bojim se nikoga, ja se ne stidim svoga proleterstva, ja se ne bojim svoje komunističke svijesti. Kukavico, ne zavrijediš, da se zoveš radnikom, ne zavrijediš, da držiš u ruci taj čekić... Dok je Kesić držao komunističku propovijed, Jure je šutio kao zaliven. Nije se bojao, da dospije u zatvor. Uostalom zatvor je za ljude, ali da dospije zabadava radi ove budale, to bi mu bilo žao. Nije ga briga za Ivana, on je o njemu stvorio svoj sud, još kad su bili djeca. Kadgod je nešto gospodar saznao, što se među njima dogodilo, to je saznao od Kesića. Već tada su svi od njega bježali, tada su svi uživali, kad bi ga Jure pošteno izmlatio, pa upravo žali, što nema kalfa, da ih malo nahuškaju, i da se i sada ovdje s njim dolje u ovoj prašini pohrva. Nije mogao vjerovati, da su to njegove riječi, što ih govori, ta on nije bio nikada ni za što sposoban. Teškom mukom svršio je pučku školu. Znao je, da imade u njegovim riječima istine, znao je, da mora biti radnik uz radnika, možda je Ivo Kesić član komunističke partije i možda on potajno za nju radi i skuplja njezine članove? Premda je još mlad, i Jure imade u tom poslu nešto iskustva. Poznato mu je, da su obično svi oni njegovi drugovi, koji bi se ovakvim agitatorima prijavili za članove, prije dospjeli u zatvor, nego oni, koji obijaju kase. Nikada se nije moglo doznati, kako i zašto, samo se bila kod sviju njih uvriježila rečenica: ne boj se ni smrti ni vraga više, nego komunističkih agitatora.

Jure nije mogao povjerovati, da bi bio takav i Ivo Kesić, to više, što ga poznaje od mladih dana, no opet držao se oprezno i šutio. Svakog časa je Kesić započimao sa svojom prodikom, svakog časa bi nešto oštro i slobodno izlajao. Jure se nije osvrtao na njegove riječi i nije uzvraćao. U radu odmicalo vrijeme. Bilo je već davno prošlo podne. Baš malo prije je neki dječak prodavao pecivo, i on založi nešto: dugo je do dva sata, a on nije ništa okusio. Bio je već gladan i svakoga časa gledao na sat, i baš sada kad je htio vidjeti koliko je sati, opazi dva lijepo odjevena čovjeka, koji se otraga približe Ivanu Kesiću. Jedan mu snažno stisne ruke otraga, drugi ga pretraži od pete do glave, ali nisu mu ništa našli, na radost njegovu i Jure. Tada pretraže i Juri džepove.

Je li, gdje su ti oni letaci, koje si jutros unio u radionicu? — upita jedan od detektiva.

— U džepu, ako vam ne treba. Dobro da niste pitali, zašto ih nisam vama donio.

— Donest ćeš ih već ti. Poznamo te, lijo!

— Poznamo se, o tom govore ovi žigovi od udaraca, ali me treba uhvatiti onda, kad nosim letake, ne onda, kad ih ne nosim.

— Dobro, dobro, samo govori, osjetio si moju ruku i još ćeš je osjetiti!

Taj dolazak policijskih agenata nije bio ni malo prijatan za Juru, s tim više, što je prvi dan u radionici. Baš kod Ivana Kesića bilo je prazno mjesto, jer radnici se boje s njim raditi. Jurina sumnja od prije par časova u Ivanovu iskrenost gubila se pogotovo poslije pretrage agenata. Vidio je, da nije Ivan ono, što je nekada bio, i da je iskren i pravi komunist, koji se ne boji potrpjeti za radnički boljitak. Taj dolazak agenata dignuo je renome Kesiću kod Jure, jer je vidio, da su se agenti samo kod njega zaustavili i da su samo njega pretražili. Ostali radnici bili su navikli na pretrage i znali su, da dolaze prvom Kesiću, i da prvi on odlazi u zatvor, kad ide tko u zatvor. Pored toga Kesić nije svojim držanjem, pa ni svojom brbljavošću podavao tip jače ozbiljnijeg čovjeka. Izgleda, da i oni, s kojima je radio, nisu ga držali za boljega, ali nitko se nije razumio bolje u raspačavanje letaka, nego on. Kesić je uvijek pronašao kakav novi trik, pa nije isključeno, da nije i danas donio letake u radionice. Jure je znao, da

imade policija svuda svoje prste, svuda svojih špijuna, možda ih je Kesić od takova i dobio ili od nekoga, koji je predao onome, što ih je kasnije predao Kesiću.

Bilo je blizu dva sata. Radnici su polako napuštali posao i čekali, da sirena s radničke zgrade navijesti svršetak rada, i u taj čas začuje se piskavi glas sirene. Iz mnogobrojnih zgrada izlazilo je na stotine radnika; nekoji se žurili prema izlazu, drugi se umivali, jer ne idu na ručak svojim kućama. Među tima je bio i Jure. Jero je izvan kuće. S Kesićem se dogovori, da će otići zajednički na ručak u željezničarsku menzu. Što je jače sirena zviždala, to su jače ispod njezina zvuka letjeli na sve strane crveni letaci s crnim slovima. Letaci su letjeli u okrugu, kao da se razbacuju s pomoću nekoga patenta. Bilo ih je puno dvorište, nisu se trebali jagmiti, da kojega uhvate, bilo ih je, kolikogod si htio. Policija je valjda očekivala te letake i znala za njih, ali ih nije uspjela pronaći. Začudoeno su gledali agenti i stražari, koji su bili na sve strane u centru ovoga čudnog rasadišta letaka. Počeli su vikati na radnike, da ne smiju uzimati letake, ali njihovu dernjavu nije nitko slušao. Svi su uzimali letake, svi su ih čitali, čak i agenti i policajci. Smijali se radnici, smijali se stražari, agenti su bjesnili zajedno s policijskim činovnikom, i nisu znali, što da rade. Bili su nemoćni. Letaci su se širili njima pred očima, njih su uzimali radnici i u njima čitali najružnije i najcrnije napadaje na režim, na izrabljivače radnika i krvopije, i pozivali radnike na organiziranu borbu za jedinstvo radnika sviju zemalja.

S nekim strahom u duši ostavljao je Jure dvorište i nije mu bilo baš prijatno gledati u one crvene letake. Rado bi ih bio čitao, ali se nije usudio uzeti. Ivan Kesić je išao uz njega i on posegne za nekoliko letaka, koje je držao u ruci onaj isti agent, koji ga je malo prije pretražio.

— No, kad svi čitaju, smijem i ja, gospodine Jovanoviću?

— Na čitaj! — i poda srdito agent letake Kesiću. I onako ih je bilo na sve strane. Jedan letak Kesić spremi u džep, drugi daje Juri, koji ga sa strahom primi i odu iz dvorišta. Ivan se radosno smiješio i išao sav blažen pored Jure, koji je bio još uvijek zamišljen. Svi se radnici smijali i glasno čitali, samo da čuju agenti i policajci; bili su radosni, što im je netko ovako fino na očigled podvalio. Pogleda Kesić u Juru i, kad ga vidi zamišljenog dometne:

— Što si zamišljen, kukavico? Zar se i sada stidiš čitati letak? Ta vidiš, svi ga tičaju, čitaj ga i ti! Nemaš se čega bogati, agenti su dali letke. — Tek tada Jure zastane na polovici mosta i pročita žurno letak i baci na tračnice. Išli su preko mosta na drugu stranu u grad, gdje je bila željezničarska menza. Tu su zajednički ručali i poslije ručka otišli ravno na periferiju, gdje je stanovao i Ivan Kesić kod svoje sestre Urse, kojoj je muž zaposlen u jednoj trgovini kao podvornik. Kod nje je samo spavao, jero je vani. Putem je Kesić pričao Juri kako je došao na divnu ideju, da rasturi na jedinstven način letake, koje je jutros sa sobom ponio u radionicu. Jure je ostao zaprepašten, kad je to čuo, i sada mu je bilo jasno, da je policija znala, tko imade letake i tko zadatak, da ih rasturi, jer nije u radionici, nikoga pretraživala nego Ivana Kesića. Radi tog čina oprostio je Jure Ivanu sve one njihove kavge, sve one svađe, sve one njegove zle strane, koje je kod njega kao djeteta, odnosno mladića opažao. Nije se slagao s onim, što je stajalo u letacima, kao što se nije slagao u cijelosti ni s komunizmom ni s Ivanovom ideologijom. Jure je bio čovjek, koji je cijenio svaki ispravan rad, pa je cijenio i ovaj Kesićev pothvat, ne radi toga, što je one letake raširio, nego radi toga, što ih je raširio na jedinstven način. Istina, on nije još nikad doživio dijeljenje letaka, ni njihovo rasturanje, ali pothvat Ivana Kesića zaslužio je priznanje. Radi toga Jure mu na rastanku čvrsto stisne ruku i rastane se s njim s riječima:

— Do viđenja!

VI.

Kišno jesensko poslije podne spustilo se na periferiju i na njezine blatnjave ulice. Prekrila je popodnevna magla uzane puteljke i stazice, potisnula svijetlo popodnevnog sunca, koje sija tamo negdje iza naoblačenoga zagrebačkog neba, iza magle i oblaka. Gleda Jure iz svoje sobice, svoga golubinjaka, kako ga je krstio, čim je prvi put stupio u potkrovnicu, u kišni popodnevni dan kroz zahukani prozor na vratima. Gledao je, kako pljušti kiša, i pada sve jače i jače. Slušao je udarce po crepovima krova i na staklu vrata i mislio baš o svome golubinjaku. Ne postoji na svijetu golubinja, u kome bi bili samo golubovi, kao što ne postoji na svijetu go-

lubinjak, u kome bi bile samo golubice. Ta disharmonija između čovjeka i životinje vrze mu se glavom, pa pomisli, kako bi mu bilo lijepo, da je sada ovdje pokraj njega Cvijeta; da može ovako umoran, nakon što se malo protegnuo, čavrljati s njome? Mučila ga neka osama. Nije znao, bi li mislio na rad u radionici, na roditelje i braću, što su ostala tamo daleko, ili da misli na Cvijetu. Ona ga i onako najviše zaokuplja. Čemu misao, čemu sanjarenje, čemu badava zamarati duh? Zar je taj cijeli život stvoren, da bude mučilište jedamput tjelesno, drugi puta duševno? Ta i misao izmori čovjeka jednako kao i rad, možda i više.

Tako se činilo i Juri, da se događa s njim sada, kada gleda, kako pljušti kiša iznad njegove glave po krovu, i kako udaraju njezine kapljice po staklu. Na časove jednoliku monotoniju prekine svijetli odsjev plamena strijele i tutnjava gromova, što su kružili svojim plamenim tracima nad maglenim nebom periferijskih kućica. Tama se spušta, sijevanje se sve većma odrazuje, kiša pojačava udarce, gromovi sve silnije podmuklo i strašljivo tutnje. Taj njihov strašni tutanj kao da mu potresa dušu i srce i kao da u njih ulijeva neki strah i vjeru u sile, koje vladaju nad siromašnim čovjekom. Ne zna, zašto to. Jure nije bio nikada strašljivica, nikada se nije ničega bojao, naprotiv svidao mu se tutanj groma, sviđalo mu se svijetlo rastvorenog neba. Strijele su ga uljuljale u njegovu gorštačkom seocu, bez tutnjave groma osjećao se žalostan. One su ga napunjavale snagom, u njima je bilo za njega i radosti i žalosti. Radosti za to, jer ih je volio slušati, žalosti zato, što su ga bacale u sjećanja, a ona nisu uvijek prijatna.

Tama je potpuno zastrla periferiju, njezine kućice i puteljke. Tu i tamo izvirivalo je slabašno svijetlo električke; u kućicama se činilo kao da svijetle uljanice. Pogleda na sat — prošlo je već šest sati. Obećao je Cvijeti, da će doći po nju na tržnicu, i treba se spremiti. Lijepo se obukao u blagdansko odijelo, ta ide na sastanak, po djevojku! Istina, kiša pljušti, po periferijskim ulicama i radničke teške cipele bi bile prefine, kamo li ne ove blagdanske. Prvi put ide, treba se spremi, i spremio se, te sišao niz lojtre s kišobranom i uletio u kuhinju Podvodinih, da ostavi ključ i zamoli, da mu ponesu u sobu vrč vode. Kod Podvodinih u kuhinji bili su svi okupljeni: djeca se igrala pod stolom, Rezika se vrtila oko

štednjaka, znojila od vrućine i pripremala večeru. Luci je sjedjela pokraj prozora i radila ručni rad, gledajući kroz prozor na dvorište i cestu, kako pada kiša. U susjednoj sobi svađali se i raspravljali Matek Podvoda i Jakov Kuntek za ne-kakve ceste, novce, popravak i đavo bi znao, zašto sve ne. Kad je stupio u Podvodinu kuhinju, činilo se Juri kao da je stupio u neku gostionicu, gdje se polupijani ljudi svađaju među sobom. Čim je otvorio vrata i prekoračio prag, prestala je u kuhinji buka i vika, osim rasprave u sobi. Sve je utihnulo. Rezika i Luci bile su iznenađene. Luci se malko zacrvnila, kad je vidjela ovako odjevenog Juru, obrijanog i počešljanog, kao da je nedjelja. Gledala je u njega, nasmijala mu se, nekako slatko, sramežljivo, ali prijatno i pomamljivo. To je opazio i Jure. Stara debela Rezika shvatila je stvar sasvim drukčije. Zнала je, da ju je još jučer pitala placarica Cvijeta, kako ju je ona zvala, je li se k njoj doselio neki čovjek, i sada joj je odmah, čim je spazila Juru, došlo Cvijetino ime na pamet, i prva riječ koju je progovorila bila je:

— Oho! Za kam ste se, mladi gospon, tako lijepo blagdanski nacistrali? Ni vraga, da ste se već možda zaljubili u kakvu placaricu? — pregrize jezik i bilo joj je žao, što je to rekla; no nije mogla prešutjeti. Jure pocrveni, jer se nije nadao ovakovu pitanju Rezike, još manje je mogao znati da bi netko pogodio, kamo se spremio. Brzo se snađe i odgovori:

— Što ćemo, gospođo! Mladi smo, ako ne ćemo sada, onda, kada ćemo? Jesen je, zimi je hladno...

— O vrag vas dal, da vas dal, Jure. Još niste ni stigli u Zagreb, i već ste se zaljubili. Samo pazite, jako pazite. Mlad ste, neiskusani, ne poznate svijet, pa se možete uhvatiti na lijepak. Zato pamet u glavu, mladiću, mome oku ništa ne utekne...

— Znam, znam, dobro vidite i ono, što možete vidjeti i ono, što ne možete, — nasmije se i ode, dok ga Rezika prati riječima.

— Zato sam i ženska, da vidim. Vidjela sam još nekada, kad sam bila neiskusna, kamo li ne danas.

Na Jelačićevu trgu zatekao je Jure Cvijetu u času, kad je spremala voće i nosila u susjedno skladište, da ga spremi preko noći. Obradovala se, kad ga je opazila, jer je cijelo vrijeme mislila samo na njega, hoće li doći ili ne. Konačno je došao i čini joj se sve ovako mokar po ovom ogavnom i

kišovitom vremenu lijep i zanimljiv. Nisu se mnogo rukovali, nisu se mnogo pozdravljali. Brzo se Juro uhvati posla i pomogne joj nositi voće u skladište. Nosili su jedan i drugi i doskora bili gotovi. Lojza Lajava, Cvijetina susjeda, nosila je sama. Obećala joj kćerka Beba, da će doći s unukom Olgom. Nema ni Bebe ni Olge. Psuje stara zlobna Lajavica, nisu joj bez razloga dali to ime? S teškom mukom vuče svoje staračke noge i proklinje, da bi i nebo moralo čuti. Kao za inat kiša sve jače pljušti, svima placarima netko pomaže, Cvijeta već je uz najnoviju pomoć spremila svoje voće, dok je Lojza tek počela. Ne psuje Lojza Lajava samo svoju kćer i unuku, nego psuje i svoju staračku sudbinu i gleda pomamno i zlobno prema Cvijeti i Juri svojim vještičkim očima, krezubim zubima i dugačkim debelim usnama. Krevelji joj se ugojeno meso na crvenom licu, dok joj vjetar pere raskostrušenu i rijetku pobijeljenu kosu.

Cvijeta i Jure nisu uopće svraćali na nju pažnju. To je stara zlobnica opazila i počela nešto sama sobom mumljati i psovati Cvijetu: što je našla mladog švalera, koji joj dolazi ususret, a drži se kao prečista djeвица. »O platit ćeš mi već ti sve to«, pomisli u sebi Lojza Lajava. »Moja kćerka Beba treba lijepih djevojaka. Koliko puta sam ju molila, da ostavi placarski posao nama staricama, koje smo već odslužile svoje, ona nek se preda ljubavi i užitku; zato je upravo stvorena«. Takvim poslom bavila se Lojzina kćerka Beba i ona je zbilja više puta nagovarala Cvijetu, da dođe k njoj, da imade za nju lijepa i pristala mladića, kod koga će joj biti dobro i ne će trebati ništa raditi. Na slično ju nagovarala i nagovara, svakoga dana, stara Lojza. Cvijeta ne će ni da čuje, i danas, kad je po nju došao na tržnicu Jure, čini joj se, da je to naj-sretniji njezin dan. Sad već nije sama, imade nekoga, tko je uz nju, došao je čak ovamo, baš joj je drago, da ga je vidjela Lojza, i da se okani nje zajedno sa svojom pokvarenom kćerkom Bebom, koja je svojevremeno došla iz jedne javne kuće u unutrašnjosti i sada otvorila u Zagrebu svoj podlački posao, da hvaćka lijepe djevojke i zavodi na nastrani put.

Čim su otišli s trga, Cvijeta zaboravi na Lojzu, Bebu i njihove prostitutske poslove, išla je zajedno s Jurom pod kišobranom, držeći ga ispod ruke, na svoju periferiju, daleko od prostranog trga, daleko od krezube Lojze i njezina podlog posla. Dugo se je nećkala, bi li uhvatila Juru ispod ruke ili ne,

ali kiša je tako jako padala, da je morala, ako nije htjela potpuno pokisnuti. Kroz bučne gradske ulice, po kojima su jurili mnogobrojni automobili, tramvaji i kola, išli su njih dvoje uz more svjetiljaka, što su tjerale noćnu jesensku tamu, prema periferiji. Bili su sretni i zadovoljni. Nisu osjećali kišu, nisu osjećali glad. Njihove mlade duše uživale su u zajedničkim dodirima, dok su njihova srca žurnije i radosnije kucala. Išli su i razgovarali o prošlome danu. Pričali su jedan drugome potanko, kako je kome prošao, i dogovore se, da će odsad u buduće svakoga dana jedan drugome pričati sve u tančine, što se kome dogodi.

Prestale su gradske ulice, nestali su asfaltirani pločnici, i kao da su se utrnula svijetla. Grad i gradska vreva ostali su iza njih, dok su se oni uz rijetke prolaznike žurili prema periferiji. Prešli su tračnice, prešli i puteljak uz Tuškanački potok, što je nabujao skoro do vrha od obilne kiše. Klopotala je u kanalu blatnjava žuta voda, dok su njih dvoje gazili po blatu i konačno došli na prvu periferijsku ulicu, što je plivala u vodi. Da, upravo je plivala, i nije bilo nigdje ni komadića, kuda bi preko suhoga i sigurnog mogao čovjek koraknuti nogom. Nije bilo druge, nego zasukati hlače ili stisnuti pregaču i koraknuti, kao da prelaziš preko rijeke. Nisu mnogo oklijevali. Tako su svi prolazili i pri tom psovali. Nisu bile ni druge ulice bolje. Voda iz Tuškanačkog kanala razlijevala se na ceste i sakupljala s onom vodom, koja se tamo zaustavila, i koja nije mogla otjecati. Cijela Podvoda bila je prava podvoda. Plivale su u vodi ulice i prijetila opasnost, da voda ne uđe u nizane kućice. Možda još danas ne će, ali, ako ovako potraje cijelu noć, moglo bi se i to dogoditi, pogotovo ako ne zatvore izlazak vode iz kanala, da barem ona ne navodnjuje još većma periferijske ceste i da ne ugrožava živote njezinih stanovnika.

Jure i Cvijeta nisu mnogo mislili na poplavu, nisu mnogo vodili računa o kaljuži, bljuzgavici i kiši. Malo imade suhoga na jednom i na drugom; ne mare. Oni su sretni jedno uz drugo, i ako se boje to jedno drugome iskazati. Došli su pred Cvijetin stan i dugo su zaklonjeni kišobranom stajali pod svjetiljkom na kiši. Stajali su i nešto tiho nečujno razgovarali. Padale su slatke i tople riječi, koje su se dojmale i jednog i drugog i rastali su se, da nisu jedno drugom rekli ono, što je oboje očekivalo i osjećalo u

sebi, — da se ljube. Tu ljubav nije trebalo očekivati, ona je izvirala iz svake njihove riječi, oboje ih je ona prožimala.

Dok su oni pod svjetiljkom tako čavrljali i razgovarali, nisu ni opazili, da su se kod Podvodin的角度 nekoliko puta otvorila vrata i da se stara Rezika sve onako debela i ugojena došuljala s kišobranom u ruci do samog plotu, i tu dugo i dugo s načuljenim ušima slušala, ne bi li što čula, barem jednu jedinu riječ. Ali nije ništa čula, nego neki mrmor među njima i katkada po koji težak uzdah, što se miješao sa šumom kiše, koja sveudilj nije prestajala. To je ljutilo Reziku, izdržala je, pa makar pokisnula do kože, kako i jest. Radoznalost ju je ovamo dovukla, ženska radoznalost, jer njoj nije dosta, da znade za ljubav između Jure i Cvijete, nego hoće da znade, što je među njima, i kako se stvar razvija.

Kao što nisu Cvijeta i Jure znali za tu radoznalost Rezičke, tako ona nije znala za istu radoznalost Natalije. Ona nije slušala, ona nije htjela da sazna, što govore međusobno Cvijeta i Jure, nego je htjela vidjeti, jesu li to zbilja oni, i što je to među njima, da tako dugo stoje i onako blaženo na toj kiši, toliko vremena čavrljaju? Radi toga je Natalija nekoliko puta na svojoj kuhinji s krova izvadila crvenu pločicu i utrnula svijetlo te pomolila glavu kroz luknju i bacila radoznali pogled na ljubavnike. To je ponovila nekoliko puta, to ju je mučilo i boljelo, iako se malo prije vratila od svoje stare konte, šezdeset godišnjeg starca, koji se stalno s njom jednom na tjedan sastaje u zato određenom stanu, kod jedne žene u središtu grada. Natalija prema tom starcu nije ništa osjećala, to je bio rad, da se uzmogne prehraniti s mužem, ali prema Juri je nešto osjećala, i bolio ju taj njegov razgovor s Cvijetom. Kako je lako i spokojno odahnula, kad je vidjela, da su se rastali i da se na rastanku nisu poljubili. Ta možda su samo razgovarali, možda su se samo putem sreli i došli zajedno pod kišobranom ovamo? Sve je to Natalija mislila, jer ona je tankočutna žena plave krvi. U njezinim žilama nešto je osjetljivo titralo, što je istina život iskorjenjivao, no još je bilo živo i katkada se budilo pogotovo kad bi osjetila, da je u blizini Jure.

Dok je Natalija onako nježno i melankolično promatrala ljubav na kiši između Cvijete i Jura i dok je u njezinoj duši titrao samoprijegor i patnja, — dotle je u Reziki tinjao plamićak osvete i psovke, srdžbe i jada, što joj ova bezobrazna

placarica kvari njezin naum. Ne će ga pokvariti, — uzvikivala je u sebi Rezika, ne će, tako joj Boga, kad sam odmah tako rekla, i počeka dok se nije Jure uspeo lojtrama u sobu, da tek tada uđe u kuhinju i najuri dječurliju na spavanje. Bijesna i ljutita, kao da joj je netko na nogu zagazio. Nisu je mogli umiriti, Matek Podvoda ni Jakov, u koga je bacila kuharicu, potjerala je sve u krevet, i konačno ostala sama. Nikome nije bio prijatan Rezikin jad, čak ni Mateku Podvodi, prema kome je jedinom u kući imala poštovanja. Međutim Matek se nije nikada miješao u njezine stvari, kao što se nije miješala ona u njegove. On je i onako znao, makar bila Rezika kako jadna, ako hoće, ona će već sada ući u njegovu sobu i iz njegova kreveta vikati djeci: mir! — da spavaju, kao i Jakovu, da ih već jednom umiri. Znao je Matek, da svaki stvor imade svoju bol, bez te nije mogla biti ni Rezika. Samo on je već bio prilično uronuo, njemu se glavom nisu vrzle griješne misli. Rezika je i onako prestala radati, pa mu nije bilo mnogo ni stalo do nje. Matek je bio čovjek akcije i rada, pa je htio svugdje vidjeti svoj plod. Novaca i imetka je imao dosta, nije se bojavao, da će djeca stradati, i da će ih život uništavati.

Pogasila se svijetla periferijska, i titrale električne žarulje u magli na glavnijim raskrsnicama. Zagasile se uljanice i električna svijetla po kućama, opustjeli seoski putevi, po njima caruje voda i šum kiše, što sveudilj pljušti. Ponekad tu monotoniju prekine tutanj groma, nekad jači, nekad slabiji, i on još većma uspavljuje radni svijet u malim nizanim kućicama. Legla već i Cvijeta u mislima na Juru. Legao Jure i misli na Cvijetu te konačno oboje zaspashe radosno u toplim tvrdim ležajima napunjenim ovogodišnjim kukuruznim lišćem, kao da se valjaju po najfinijem perju. Samo Natalija ne spava, kod nje je još svijetlo. Posegla je za svojom utjehom, za svojom gitarom i nježnim prstima prebire sve one dublje, sve one titravije glasove, koji bi mogli da zadovolje njezinu tankočutnu dušu i da dadu znak Juri, koji možda blaženo spava, da postoji još netko, koji ne spava i komu misao, dah, srce i osjećaj samo k njemu leti. Natalijine glasove potresne gitare nije Jure čuo, njih nisu čuli ni ostali članovi porodice Podvode osim Rezičke. Njoj su bili ti glasovi nadasve prijatni i nisu je uspavljivali, nego dizali i potresali. Jakov je kao panj pokraj nje spavao, djeca su spavala, Lucika je spavala. Rezika ustala i u košulji se odšuljala u sobu Mateka Podvode, onako naivno

i oprezno, kako se je on, pred toliko godina, odšuljao u njezinu sobu i pod tim glasovima probudila se u njezinoj duši davna sjeta mladih ljeta i dugo se sjećala ove noći, koju je pod zvucima gitare sprovela sa starim Podvodom. Nije to već bio onaj nekada svježiji čovjek, nije ni ona bila ona nekadašnja nevina djevojka; bili su ljudi jedno i drugo, u kojima strast buja i otiče i tek pod jutro, kad su u kokošinju pijetli zakukurikali, premjestila se Rezika svome panju Jakovu.

VII.

Jesenske kiše nisu prestajale. Podvoda je plivala u vodi. Istina zatvorili su Tuškanački potok, da se voda ne izliva u Podvodu. Drugo ništa se nije ni izmjenilo ni popravilo. Ulice i nisu bile ulice, nego kanali, kao da si u Veneciji s tom razlikom što nije bilo gondola, niti je bilo toplih jesenskih vedrih noći. Naprotiv Podvoda već dane i dane nije vidjela sunca, kao što nije vidjela suhih ulica. Tu i tamo podignuti pločnici bili su donekle prolazni i nekoji dijelovi ulica, ali uglavnom sve je bila jedna blatnjava bara, gdje nema vode, tu je bilo blato, da te Bog očuva. Žurili se ljudi jutrom na rad, u podne vraćali se na ručak, odlazili na rad i vraćali se uvečer. Muški i ženske, svi su psovali Mateka Podvodu, općinu i općinsku upravu i to je bila glavna tema Podvode za sve dane, dok je padala kiša. Molbe i kletve Podvodčana bile su neuslišive. Nije ih čulo nebo, jer je kiša i dalje pljuštala, nije ih čula općina, niti je za njih mario Matek Podvoda. Dnevno su dolazili stanovnici periferije Mateku, dnevno su protestirali i psovali i svakoga dana slušao je Jure samo svađu o poplavljenim ulicama, blatu i Mateku. Da zadovolji svoje stanovnike, Matek bi katkada poslao Jakova Kunteka s grabljama, da tu i tamo očisti po koji kanal ili učini mjesta, da voda protiče dalje. O svima cestama starao se Matek, one su bile njegovo vlasništvo. Grad nije htio na njih potrošiti ni prebite pare, ukoliko bi bio uopće potrošio. Tu je bio glavni razlog sporu između Mateka i Podvodčana. Matek je bio neograničeni gospodar ulica, one su bile njegovo vlasništvo i nitko nije ni spomenuo u ugovoru, da kupuje i prolaz, nitko nije mislio, da ne će imati kuda stići do svoje kućice. Tko bi bio u ono vrijeme, kad je bilo sve dobro i lijepo, mogao mi-

sliti na ovakve smicalice, tko je još kada vidio, da će vlasnik zemljišta kasnije svojatati putove kao svoju zemlju? Jest putovi su bili Matekova zemlja, on je bio njihov vlasnik.

Matek nije zločest čovjek, kako je sam govorio. U gruntnovnici stoji zapisano, da putove nije prodao, oni su na njemu. Zar je on toliki bogataš, da daruje Podvodčanima svoju zemlju, radi njihova lijepog lica ili radi toga, što bi htjeli, da im se ulice uredi? Što se to njega tiče. Ulice su njegove, on je njihov neograničeni gospodar. Pošten je građanin ove zemlje, poštuje zemaljske zakone i nikome ni petka. Ako se budu i dalje protivili, zabranit će im prolaz preko zemljišta i predati sudu radi počinjenih šteta. Žele li imati ulice neka ih kupe. Želi li im se grad učiniti dobar, neka ih kupi. Dotle ulice su njegove i tko mu što može? To je samo njegova dobra volja, što tu i tamo pošalje Jakova, da očisti kanal, on nije dužan nikome čistiti kanale, makar se zadavio u vodi. Tako je obično Matek odgovarao ne samo jednom, nego svima i svakome, i on se držao svojega i od toga nije odstupao.

U toj svađi prolazili su jesenski periferijski dani, prolazili za cijelu periferiju pa i za Juru. Slušao je svakodnevno o tom razgovore, ali njega se oni nisu jače doimali, iako je i sam gazio svaki dan po vodi. Žao mu je bilo siromašnog svijeta, žao mu je bilo i samoga sebe. On se ne buni, koji nema kuće ni kućista, bune se mali posjednici vrtova i periferijskih kućica, koji đacima i radnicima iznajmljuju skupe stanove. Radi toga se nije pleo u tu svađu, kao što se u nju umiješao njegov drug Ivan Kesić. Jure mu je toliko puta govorio; zašto se u to miješa i što se njega tiče — ta kućevlasnička i zemljoposjednička kavga, što imade to s njegovom klasnom borbom, koja mu je vječito bila na ustima. Kesić nije mnogo mario za Jurine prigovore. On je bio rođeni buntovnik, gdje god se netko bunio, tu mu je Kesić činio društvo. Nikada nije gledao, hoće li on imati od te bune kakve koristi. Konačno ga je Jure ostavio na miru. Bolje je, da se prepire s malim posjednicima kuća i vrtova i s Matekom Podvodom, nego da propagira svoje ideje, dijeli letake i da sjedi u zatvoru. Sada bar ne će dospjeti u zatvor, u toj borbi između Podvodčana i Mateka nema ništa kažnjivo, i Jure ga ostavi na miru.

No, možda bi se i Jure umiješao u svađu i razračunavanje, da mu se nije nešto drugo motalo glavom i oko srca. On je imao svoju Cvijetu. Dnevno su zajednički odlazili na

posao u jutro, a u večer svakoga dana išao je po nju na Jelačićev trg. To su za njega sve po ovakom vremenu bili najsretniji časovi: jedva bi dočekao, kad će doći večer, da se slabodnije porazgovori sa Cvijetom, kada će biti nedjelja, da s njom ode u šestine ili u koju gostionu, da barem koji sat prosjede u suhom. Bio bi ju doveo u svoju sobu, ali što bi na to rekla Rezika, Natalija, što cijela periferija? Otišao bi i s njom u njezin stan, ali o tom nije bilo ni govora. Sve to zajedno bilo je nemoguće, ili su samo oni nemogućim držali.

Tako je nekako i bilo. Jer tko im što može? Punoljetni su, sami zaslužuju svoj hljeb, pa što se koga tiče, što je među njima. Oni su bili drukčije odgojeni. Njih dvoje nisu djeca grada, došli su iz dalekih sela, u kojima još vladaju dobri stari običaji i ono što je zabranjeno, to je zabranjeno, što nije lijepo, to nije lijepo. Kad ih barem ne bi nitko poznavao još bi bili jedno; no tu je Rezika sa svojom Lucikom, Natalija i sve ostalo. Tako je svršavalo svako njihovo razmišljanje. Baš sada o tom razmišlja u svojoj hladnoj sobici Jure gledajući kroz prozor u pobijeljenu periferijsku noć, na koju se spuštaju prve sniježne pahuljice. Nakon neprekidnih i naglih kiša, zalepršale su zgrušene prve pahuljice i pokrivaju sve više svojim zimskim plaštem raskvašenu i navođenu periferiju.

Upalio je svijetlo, vatra je plamsala u maloj pećici u sobici. Pobacao je u nju sva drva što je imao ali svejedno se osjeća hladnoća. Kako bi bilo lijepo, da je malo toplije u sobici, još bi bilo ljepše, da je i Cvijeta s njim; što su razdijeljeni jedan od drugoga, a evo kako su blizu jedan drugome, da poviri na kućna vrata, vidio bi Cvijetu. Da da, nekada je par metara velika udaljenost, veća, nego ona na stotine kilometara. Jure je volio snijeg, on je volio sitne bijele pahuljice, koje sada tako tiho i nečujno prekrivaju nizane kućice i njihove crvene krovove. Stišase se vjetrovi, kao da je neka nevidljiva ruka umirila razbuktalu prirodu, koja vrši svoju majčinsku dužnost, da svoje dijete, zemlju, spremi za čiču zimu, što kuca na svaka vrata. Kupi se prhka pahuljica na pahuljicu i nakupilo se prilično snijega, do sutra ne će više biti ni vode ni blata, i jedno i drugo će se smrznuti. Ne će više biti kaljuže, ne će biti psovanja i protesta, bijeli plašt prhkoga snijega zaravnat će svaku neravan na cestama, prekrit će svaki periferijski smrad u kanalima i periferija će se u bijelo

obući kao mlada nevjestica. Skakao bi od radosti gledajući u bijeli snijeg. Ah, da sada iziđe Cvijeta, da iziđu drugi momci i djevojke, da se je grudati, kako bi se oni u svom selu grudali prvim zimskim snijegom. Istina već je kasno, bit će osam sati, to je veliki sat za zimsko doba. Rijetki su prolaznici po cestama, rijetki, vrlo rijetki. Sve se povuklo u svoje kućice i stisnulo u topao zapećak. U Jurinoj sobici pod krovom je hladno, i neprijatno, kao da je u grobu. Vani snijeg prši i upravo zove i privlači bijela sniježna pjesma, što će svi-rati cijelu zimu kroz nekoliko mjeseci. Juri se nije dalo leći u krevet, nije mu se dalo čitati, iako je baš danas u radničkoj knjižnici posudio lijepu knjigu. Odjenuo se u toplo odijelo, sišao niz lojtre na dvorište povirio, kriomice, kroz prozor Podvodinima. Nije htio ulaziti, morao bi se više zadržati, njemu se nije dalo. Jure je htio lutati kroz uske periferijske ulice, sam u noćnoj samoći šetati sa svojim mislima. Bila je prekrasna noć. Sniježak nije prestajao padati, ali već je dosta napadao. Prvi je koraćao smrznutim sniježnim puteljcima. Tu i tamo našlo se još malo vode, no uglavnom išlo se bez zapreka jednako kao i po pločniku, kad ga prekrije snijeg.

Prvi je svojim stopama gazio po prhkom sniješku, prvi je uživao u zimskoj noćnoj pjesmi beskrajnog mira i tišine. Cestice su bile puste i prazne u većini kuća zagašena su svijetla, tek tu i tamo iskrila se svjetiljka, u kojoj kuhinjici ili sobici. Nigdje nikoga nije bilo putem, nigdje ni od kuda glasa životu. Kao da je prvi zimski snijeg prekrrio svu tugu i žalost periferije, koja je toliko protestirala i galamila protiv neprohodnih puteljaka svoga naselja. Nitko se ne veseli, nitko se ne žalosti i u ovoj samoći Juri još većma pade sjećanje na Cvijetu. Mislio je samo o njoj. Sjećao se današnjeg razgovora, sjećao se razgovora, koje je s njom vodio prošle dane. U njihovoj ljubavi bilo je nešto djetinjine, naivno, lijepo i idealno. Sinoć ju je htio poljubiti, ali ona se otrgla. Radi toga nasilnog čina stidio se samoga sebe, boljelo ga je u duši, što je pokvario nestvarnu ljubav, onaj najtitraviji osjećaj između njih dvoje zaljubljenika. Bilo mu je žao, što se je otrgla njegovu zahtjevu, još ga je više boljelo, što mu je rekla: Nije još zato vrijeme. To ga tješilo i žalostilo, jer bi htio, da to vrijeme ne dođe i da dođe, ta mogli bi lijepo živjeti u dvoje, lakši bi im bio život i ne bi vječno jedno na drugo mislili. Ne bi imali obzira prema nikome, bili bi muž i žena, što bi

im tko mogao? Jure radi, Cvijeta radi, moglo bi se sirotinjski živjeti.

Tako je Jure razmišljao šetajući po prvom zimskom snijegu, i nije ni opazio, da mu se na kapi nakupilo dosta snijega, kao i na kaputu. Otrese snijeg sa sebe i nastavi koračati sniježnim puteljcima bez cilja i smjera kroz sve puteljke periferije, kroz noćnu zimsku tišinu, dok tu tišinu ne prekine naglo glas raznosiča, što izdaleka dopire do prvih kuća Podvode i taj krik ide sve bliže i bliže, dok se konačno negdje u pokrajnoj ulici ne začuje njegov gromki glas, što potresaše zrakom mirne i umorne periferije:

— Jutarnjiii... Novostiii... Jutarnjiii... Novostiii... I kad bi otpjevao svoju ponudu i upozoravao svoje stalne kupce, da im nosi večernja izdanja novina, tada bi nastavio, sasma drugim nježnijim glasom, kao da pjeva svojoj dragoj, koja mu u susjednoj kući spava: Otkako si tuđa žena, blijedo ti je lice. Srebra imaš, zlata imaš, sve, što želiš, ali za čim srce teži, toga više nema...«

Ta nježna pjesma u toj tihoj sniježnoj noći djelovala je na Jurine misli, na njegovo srce i sve njegove živce, kao neki nježni i dragi vjetrić, u kom se on kupa u njegovoj toploti, tako prijatno nježan i bolan. Ništa jače ne djeluje nego nježna pjesma na nježno srce, koje ljubi i pati i kojemu je ljubav blizu, a koja je opet daleko. Što bi bilo griješna, da sada negdje sjedi pokraj Cvijete uz topli štednjak? Cvijeta je sirotica, nema nikoga, ona ne smije nikoga ni u kuću primiti. Jure je mladić, ni on nema nikoga i on Cvijetu ne smije primiti u svoj stan. Lijepo pjesma pjeva, lijepo ga ovaj raznosič svojim napjevom osvaja, iako nema ni srebra ni zlata, ali ima za čim srce teži. A Jurino srce teži i čezne za svojom dragom, koja nije daleko, ali do koje ne može.

Nije već mogao izdržati ni zimu ni pjesmu noćnog raznosiča, i uputi se prema susjednoj gostionici, u koju bi često puta zalutao na večeru. Bio je i sada gladan, večera u željezničkoj menzi je slaba, osim toga želio se napiti do iznemoglosti, da zaboravi na sve, i da u vinu utaži bol ljubavlju zanesenog srca.

VIII.

Na Podvodi nije bilo mnogo trgovina. Nekoliko dućančića, jedna pekarna i par drugih trgovinica; pored njih jedna jedina gostionica, koja je nosila ime »Veselom Podvodčaninu«. Bila je to vrlo pristojna i prijatna gostionica za onako blatnjavu periferijsku četvrt. Tu je često zalazio Jure Parčić; negda da založi nešto, negda da prekine jesensku dosadu. Gostionicu je vodio neki Fritz Lustig, onizak čovuljak s dugačkim zafrkanim, ali vrlo urednim brcima, koji je imao u sebi nešto švapsko; u svakom pogledu vrlo korektan i savjestan čovjek — Švaba od glave do pete. Odras njegove urednosti i korektnosti bila je i njegova gostionica, u kojoj su bile cijene umjerene, podvorba solidna i kuhinja dobra. Žena Lustigova, nekadanja gospodska kuharica, znala je odlično prirediti hranu; bilo je jeftino i radi toga je Jure dolazio. Gostionica nije bila samo za vino, iako se Fritz uvijek potrudio za dobru kapljicu, koju je i sam cijenio, i u koju se razumio, nego je ona bila i prekid ove jednostavne duge i dosadne monotonije. Tu bi Jure pročitao novine i polako razgovarao sa svojim susjedima. Malo o politici, malo o ženama, malo o domaćim senzacijama, najviše o Mateku Podvodi, koga nisu nikada pred Jurom štedjeli, s tim više, kad su doznali da je njegov stanar. Jedno vrijeme su mislili, da je Matekov povjerenik, pa su se držali oprezno prema njemu, kasnije, kad im ga je Ivan Kesić opisao, tad su namjerno sve pred njim govorili, u nadi, da će mu Jure možda što reći. Ali Jure je vrlo rijetko s Matekom razgovarao; osim pozdrava na dvorištu i na cesti, više nikada ništa.

U cijeloj stvari Jure je bio potpuno dezinteresiran, a opet je vrlo rado slušao razlaganja Podvodčana, naročito mu se sviđao starac Marko Kranjčević, najsimpatičnija figura cijele Podvode, penzionirani gradski smetlar; koji je inače u cijelom ovom sporu važio kao stručnjak za ceste. Pušio bi svoju lulu, polako pljućkao kroz zube i upravo uživao, kad je mogao napadati na općinu, koja ga je po njegovu pričanju za par stotina dinara prikratila na penziji. To joj nije mogao oprostiti, i sada se osvećivao, kako i ne bi, — ta i on je kućevlasnik, a pred njegovom je malom, nizanom kućicom, koja nije ništa podignuta od zemlje, uvijek najviše vode ne samo pred kućom, nego i u kući. Radi toga je Marko psovao, radi toga se ljutio

i grozio Mateku i ispijao po dva jedan za drugim. Imao je svoje karakteristike: crveni nos, lulu vječito u ustima i crni cestarski škrlak, kako je sam nazivao svoj šeširić. Uz Marka mnogi put se nasmijao Jure, mnogi put i Fritz. Bio je starac i svaku svoju riječ počimao bi sa: »Djeco moja, kad sam bio ja vaših godina« ... Znao je puno toga pričati, bio je stari Zagrepčanin, više je načelnika promijenio, nego mnogi od njih odijela, otkako su živi.

Večeras u gostionici nije bilo kao obično. Pred vratima stajao je redar. Jure se ne sjeća, da je još kada redara vidio na periferiji, dok se u sobi obilno galamilo i govorilo. Ušao je u gostionicu i zastao pred gostioničarskim stolom; dalje nije mogao. Iza stola stajala je Lustigova sluškinja Pavica Stipić, mlada ljepušasta i simpatična djevojka, s kojom se Jure često šalio. Kako i ne će: mladi su oboje, riječi mnogo ne stoje kod mladeži, pa zašto da se ne razgovore!

— Pavice, kakav je sastanak ovo ovdje?

— Zar ne vidite? Protestna skupština Podvodčana protiv Mateka Podvode, da odstupi ulice gradu i da gradska općina jednom uredi ceste.

— Tako! Pa kakav je kućevlasnik Ivan Kesić, da i on ovako žučno napada Mateka jednako kao i stari Marko sa svojom lulom? ...

— Jurek, znate kak je. Najprije treba tasta napadati, da se može kasnije slađe s njim pomiriti ...

— Kakav tast te spopao, Pavice?

— Što mislite, Jurek, da se ništa ne zna. Znam ja, da vas srce vuče za Cvijetom, znam ja i to, kao što znade i cijela periferija, da bi vas htjela Rezika rezervirati za svoju Luciku, znam Jurek i to, da se Kesić i Lucika potajno sastaju i ljubakaju.

— Ma je li moguće?

— Sve vam je, Jurek, danas moguće, sve na tome čudnom svijetu. Rezika ne će ni da čuje za Kesića, jednako i stari Podvoda, o Jakovu i nije riječ. Grablja amo, grablja tamo ...

— Dragi drugovi Podvodčani, — galamio je svojim piškutljivim glasom Ivan Kesić u susjednoj sobi. — Mi smo se ovdje sastali, da protestiramo protiv kapitalističko zemljoposjedničkog izrabljivanja, najvećeg i najbezobraznijeg izrabljivača sirotinje našega grada, — Mateka Podvode. Kupili ste zemljišta, sagradili kućice, obećao vam je izgraditi ceste. Da-

nas ne samo da vam ceste ne izgrađuje, nego ih svojata i tjera, da ih po drugi put za skupe novce kupite od njega ...

— Tako je tako je! ... dere se raspojasani šepavi prosjak Slavko Štiglica.

— Taj Podvodin čin nije ništa drugo, nego jedan od onih mnogih čina, što ih čini kapital nad svima nama, koji smo žrtve nemilosrdnog izrabljivanja. Kapital uništava vas i naše domove ...

— Dosta, dosta! Kakav tvoj dom uništava, žutokljunče, gdje ti je što? Najprije prištedi i stvori, onda govori. Ti ćeš nama držati propovijedi, đubre jedno! ... — počeo se derati stari Marko Kranjčević, komu je bilo dosta propagandističke tirade Ivana Kesića. U spor se umješao i Fritz Lustig, koji je lijepim riječima zamolio Kesića, da ublaži svoj govor i neka ga završi, jer da će policijski činovnik raspustiti skupštinu. Međutim se Ivan zbunio starčevim riječima, nije mogao naprijed ni natrag, i nije mu preostalo ništa drugo, nego da porcrvenjen i zasramljen sjedne na stolicu. Fritz je nastojao, da ga nekako spasi i da sastanak postigne bilo kakvu praktičnu svrhu, uzeo je riječ i predložio: da jedna, grupa izaslanika ode do gradonačelnika i do bana, te da iznese neizdržljivo stanje na Podvodi. Osim toga neka posjeti redakcije zagrebačkih listova, i zainteresira ih za očajno stanje stanovnika naselja Podvode. Prije nego su prešli na izbor izaslanika, ustao je Jakov Kuntek, koji je na sastanak došao kao delegat i povjerenik Mateka Podvode i koji je nijemo slušao raspravljajnja. Ustao se i zamolio riječ, namjestio na dugački nos ispod zelenog šešira svoje jeftine naočale, kupljene od Dalmatinca, na koje je manje vidio, nego bez njih, i počeo čitati neki papirić u ime Mateka Podvode. Još nije Jakov Kuntek ni spomenuo ime Matekovo, već mu je iznad glave u zid udarila čaša puna vina, koju je bacio u njega Marko. Nakon toga nastade takva vika i galama, da je Jakov jedva nekako uz Jurinu pomoć utekao iz sobe, ne obavivši svoje visoko povjerene pregovaračke misije svoga gazde.

Konferencija je završila bez ikakova stvarnog rezultata i malo po malo ispraznila se gostionica. Marko Kranjčević nije odlazio i nije prestajao galamiti na Mateka, Reziku, Luciku i njezino vucaranje s komunistom Kesićem, koji im drži propovijedi.

— Palandre stare, nas ćete vi učiti, nama što govoriti? Ja sam pošteno zaslužio svoju penziju, ja sam na pošten način došao do kućice. Ja se nisam prodavao nit sam propalica, kao što je cijela Podvodina kuća. Ne znaš, tko je kome muž, nit čija su djeca, nit tko imade s kim što; zar takvi da nam drže govore, njih da slušamo, mi poštene i čestiti građani ove periferije! — Lupne čašom po stolu, naruči još dva deci, dok ga napokon ne umiri Fritz i sve onako gnjevnog i dobre volje otprati do njegove kućice, koja se nalazila nedaleko gostionice.

Za to vrijeme raznosac je donio novine i Jure je ćutke listao po njima. Kad je Fritz otišao sa starim Markom, okrene se k njemu povjerljivo Pavica.

— Jeste li čuli, što je govorio stari Marko?

— Čuo sam nešto.

O tom i onako govori cijela periferija. Svi vas žale, ako se dadete uhvatiti na ljepak pokvarenoj Reziki, koja spava u isto vrijeme s Jakovom i s Podvodom i s đakom Milanom Krstićem, što stanuje kod Kesićeve sestre Urse Barić.

— Je li to moguće? — začudi se Jure.

— Sve je moguće kod Podvodinih sve. Čovjeka je stid ovakve stvari slušati, kamoli o njima govoriti. Velim vam iz duše, onako, kako znadem, da jest. Rezika je opaka žena, vi i ne znate, što govori protiv Cvijete Orešić.

— Što, što? — Jure pocrveni kao dječak od petnaest godina, kad mu prvi put spomenu dragu. Nije to crvenilo uteklo bistrom oku mlade Pavice Stipić, koja nije badava opominjala Juru. Njezino srce je za nečim težilo i nju je privlačio grč ljubomore. U Ivanu Kesiću nije bilo ništa privlačivo, ništa lijepo, — čak kad je govorio bio je Pavici oduvan, svejedno ona ga je voljela iz sve duše, onako kako se samo može voljeti. Pavičina ljubomora se povećavala, što je Ivan više trčao za razmaženom Lucikom. Radi toga govorila je toliko protiv Podvodinih, da im se osveti, jer ih je mrzila, naročito staru Reziku i mladu Luci.

— Ne crvenite se, Jurek, znam, vi volite Cvijetu. Cvijeta vas neizmjereno voli i nema ni mrve istine od onoga, što Rezika o njoj govori po Podvodu.

— Ne mučite me, nego mi recite, što se to o njoj govori?

— Nestrpljivi ste, nu kad hoćete, reći ću vam. Bolje je da vam ja rečem iskreno i istinito nego, da vam drugi priča i da na vaš račun zbija šalu.

— Ne mučite me, Pavice, ako Boga znate, recite, molim vas!

— Rezika priča, da se Cvijeta s vama mota po vašoj i po svojoj sobi i da po cijele noći zajednički provodite i da će se Cvijeti isto ono dogoditi, što se je dogodilo s onim strazarom njenim nekadašnjim ljubavnikom, s kojim je i zatrudnila i izvela pobačaj.

— Dosta, dosta Pavice! ... vikao je kao izvan sebe Jure u svojoj duši. Suzdržao se, jer je htio sve čuti, do kraja, onako, kako jest. Ne će njega Cvijeta vući za nos, ne će, ne, — govorio je sam u sebi.

— Osim toga Rezika je ove dane u jednoj kući pričala, da je Cvijeta Orešić ne samo placarica, nego obična pokvarena djevojčura, koja uz voće za novac prodaje i sebe. Pričala je Rezika i samo se čudila, kako ju njezina susjeda Josipa Danavić može držati na stanu u svojoj poštenoj i pobožnoj kući. Po Rezikinom pričanju Cvijeta je dobra s nekom Lojzom Lajavom, koja pokraj nje imade svoj štand na Jelačićevu trgu. Ne s njom, nego s njezinom kćerkom, mislim, da je rekla, da se zove Beba, koja se bavi sumnjivim poslovima. Da, sve je to pričala Rezika, i još mnogo drugih ružnih i nepristojnih stvari.

Slušao je Jure tu tužnu zimsku pjesmu, slušao je i za tog pričanja sve se većma zgražao, dok nije pognuo glavu, kao da mu je netko umro i kao da su mu propali svi njegovi ideali, sve njegove sanje o lijepoj i sretnoj budućnosti sa Cvijetom. Cvijeta nije njegova, ona ne može biti njegova. Ona je obična djevojčura, koja se prodaje poput jabuke na trgu, a pred njim se pretvara i čini nevinom djevojčicom, koja ne dopušta ni da je poljubi.

Jure plati vino, pozdravi se s Pavicom, te nestane iz zadržane gostionice, u kojoj je još par ljudi igralo za jednim stolom marijaš. Izišao je u sniježnu hladnu zimsku noć, u kojoj je sve više vijao snijeg, sve ledenije sipio i prilično pokrio blato i smrad periferijskih putova.

Sniježna bijela nevena noć, koja može da pobudi najtitravije i najnježnije osjećaje u duši svakog čovjeka, u Juri je budila groznu sumnju, jad i čemer. Bilo mu je hladno oko

srca, teško pri duši, da bi bio najradije provalio u Cvijetinu sobicu, za kose je izvukao na ulicu i na bijelom snijegu s njome obračunao, da osjeti, da znađe, što je to ljubav, i što je to ljubavna bol muškarca prema ljubljenoj ženi. Suzdržao se i nije poduzimao ništa. Treba da se uvjeri, koliko imade u tom istine. Začas se sam sebi naruga i prekori samoga sebe: kako može doći na tako ludu misao. U duši je molio Cvijetu za oproštenje, što joj je u pomisli nanio tešku uvredu i bol, koja bi se jamačno nje jače kosnula nego njega.

Bio je blizu Podvodine kuće. Začuje, kako je zaškrpnuo prozor i opazi, kako je iz kuhinje izašla neka sjena, i žurno prošla dvorištem. Zastane i sakriven za plot počeka, — dok je sjena preskočila ogradu. Pogleda bolje i vidi Reziku, kako se nagnula na prozor. Uživao je, jer je uhvatio pokvarenicu na djelu. To je bio zacijelo đak Milan Krstić, o kom je govorila Pavica, i sada je vjerovao u istinitost njezinih riječi. Kolikogod mu je bilo drago, što su se Pavičine riječi obistinile za Reziku, toliko mu je bilo nemilo, da se ne bi obistinile i u onom drugom njezinom pričanju. S tom sumnjom je prospavao noć. Prospavao vrlo slabo, gotovo nikako. Cijelu noć vrzle mu se glavom riječi Pavičine, cijelu noć mislio je na Cvijetu, dok je vani vijao snijeg i hladio ledeni vjetrić, koji se sa Sljemenom spuštao prema periferiji.

IX.

Nedaleko kuće Mateka Podvode bila je u drugoj ulici malena oniska kućica žute boje, kao da je iz blata izrasla, nad kojim se dizala, kao pečurka, s bijelim, sniježnim krovom. U toj maloj prizemnoj kućici, koja je načinjena od dasaka, obloženih blatom, bila je uzana kuhinjica i mala sobica s jednim prozorom, koji je gledao na ulicu. Kućica je bila vrlo malena i vlažna. Kroz sve luknje duvao je vjetar u nju jednako, kao kroz prozirna vrata. Daščani krov je promakao, te je kapala kiša na strop kuhinje i sobice. Vлага iznutra, vлага izvana. U kućici je stanovala velika obitelj. Tu je stanovao Ivan Kesić kod svoje sestre Uršule, koja je bila udata za Antuna Barića, slabunjavog i nervoznog čovuljka, koji se doselio iz ravne Slavonije, gdje je negda dobro živio, jer su njegovi stariji imali mnogo zemlje. Braća ne bi bila braća, da

se ne bi poslije smrti roditelja parničili i vukli po sudovima i da ne dadu zaslužiti koju paricu siromašnim advokatima, koji jedva čekaju takve mušterijice, kakva je porodica Barić, — koja se konačno rastepla i ostala bez zemlje i pravde. Nakon toga došao je Barić u Zagreb i bavio se raznim poslovima. Tu se je namjerio na Uršulu Kesić, s kojom imade dvoje djece, dok je dvoje umrlo. Sad je namješten kod neke tvrtke u gradu kao podvornik. Plaću imade vrlo slabu, tvrtka je u likvidaciji. Iz mjeseca u mjesec dobiva otkaz, tako se gazda osigurava u slučaju stečaja, da mu ne plati kasnije ništa i to sve čini iako nervoznog i rastrovanih živaca Antuna Barića još rastrešenijim i smušenijim. Bijeda je davno pokucala na sirotinjska vrata njegove nizane kućice, u kojoj je bračni krevet iznajmio šogoru Ivanu, koji im je još našao đaka Milana Krstića. Njih dvojica spavaju u sobi na bračnim krevetima, dok se u uzanoj kuhinjici na jednom krevetiću, koji služi i za stol guraju Antun i bolesna Uršula zajedno s dvoje slabunjavog djece. Jedno spava pod malom crnom kozicom, do njihova kreveta, drugo manje na nasločnjaču, koji su pretvorili u krevet.

Bijeda uništava porodicu Barić i muči Ivana Kesića, koji se trsio na sve načine, da pomogne sestri. Plaćao joj je stan i davao nešto mjesečno od ono malo, što bi mu ostalo od zarade. Plaćao je stanarinu i đak Milan Krstić, ali njegovi mjeseci su jednako sigurni kao i mjeseci Antuna Barića kod tvrtke. Krstić je živio vrlo jadno. Kesić mu je htio pomoći i spleo ga s Rezikom Kuntek. Krstić nije htio Rezike, mrzio ju je iz dna duše, bila mu je odurna, premda se kod nje našao uvijek koji dinar. Taj dinar je privlačio Krstića u njegovoj neimaštini. Učio je pravo, trebalo je živjeti, trebalo je plaćati školarinu, kolokvije i takse; na sve strane samo izdaci, ni od kuda ništa. Kesićev prijedlog prihvatio je objeručke i hvala njemu, bilo mu je moguće plaćati stan i polagati ispite. Ono jednom na tjedan, što se je sastajao s Rezikom, to je kroz šest drugih dana nadoknadio i zaboravio.

Lijepo je bilo, dok je Krstićeva veza s Rezikom bila tajna periferiji i dok nije nitko za nju znao. Da nije bilo tih nesretnih putova, ne bi to bilo ni danas nikome udarilo u oči. Ostala bi bila vječnom tajnom. Oni su iskusno radili. Znali su se sakriti zlobnom ljudskom oku. Ali stara je poslovice, da vuk vuče i zavuče. O tom su sada na krevetu raz-

mišljali Ivan i Milan Krstić, dok je njihovo razmišljanje prekidao plač djeteta iz kuhinje. Bolesno dijete plakalo je i nije prestajalo ni po noći ni po danu. Osobito noću. Zima je, zapao prvi snijeg, kasno su došli kući jedan i drugi. Oboje su budni. Plač djeteta probudio je Uršulu, probudio nervoznog Antuna, koji je počeo psovati, da bi i nebesa sišla na zemlju. Nije mu bilo dosta psovanja, nego je htio izbaciti dijete na snijeg, neka se smrzne i crkne. Život ga je izmorio, nije imao strpljenja i kod takvih njegovih napadaja imala je uvijek bolesna Uršula posla i s djetetom i s mužem, a često su morali priticati u pomoć Milan i Ivan. Dosta puta su se oni potisli na jedan krevet, i dali mjesta kašljucavoj Uršuli i slabašnom djetetu.

Tako je bilo jučer, tako je bilo danas, tako je bilo i ove hladne zimske noći, u kojoj se miješala zabrinutost Ivana i Milana sa plaćom djeteta i lelekom bijede, što je nemoćno vapila. Njezin glas se nije dugo čuo, taj glas je razdirao njihova srca i nije ni čudo, što ih je činio buntovnicima i što su tu i tamo koješta izbrbljali i zato sjedjeli u zatvoru. Narčito Ivan Kesić, koji je večeras, kad se je nesebično borio za pravo Podvodčana, skoro stradao. Nije ga boljelo ono, što je čaša udarila iznad njegove glave, nije ga boljelo ni ono nekoliko komadića stakla, koji su ga pogodili, boljelo ga je, što je takav svijet, i što se na taj način i tako osvjećuje dobronamjernom čovjeku i borcu, kakav je bio on. Da, on je bio klasni fantast, bio je spreman, da strada za svoje uvjerenje, za svoje ideale, dao bi sa sebe rezati meso, a ne odati druga, ne odati tajnu, iako je bio slabić. Brbljavac i vjetrenjak, koji je volio poput gromovnika Ilije samo da grmi, ne da puca. Radi toga je stradao, radi toga strada, i on bi sve ostavio, jer mu je dojadila jalova i nekorisna borba, koja ne vodi ničemu, da ga ne mori bijeda sestre. Kesić je volio sestru Uršulu, jer ju je on doveo ovamo. Roditelji su pomrli, svojtu i rođake su zaboravili, ostali su sami i njih dvoje su se voljeli i potpomagali. Radi toga je Kesić tako bjesnio, radi toga se odlučno, otvoreno i naprasito svuda i svagdje bunio, gdje je samo mogao. Jučer je ruskoj izbjeglici Aljoši pl. Rožkovskom očitao poštenu bukvicu, da će se je sjećati do vijeka. Očitao mu je pred Natalijom, pred Rezikom, pred Podvodom i pred Jurom. Neka znade, da se Ivan Kesić ne boji špijunskog klateža, koji za Judine pare prijavljuje Podvodčane. Svaki dan netko nastrada, kao da mora nastradati: platit ćeš mi već

jednom, platiti, da ne ćeš nigda u životu pomisliti prijavljivati koga.

Okretao se Ivan Kesić na krevetu i mučio sa svojim svagdanjim brigama, koje su istina prošle, ali koje prelaze od danas na sutra. Ni Milan nije mirno spavao; i njega je nešto mučilo. Ne samo govorkanje po periferiji, nego i ispiti na sveučilištu. Jednom bi se i on rado riješio toga glasnog đakčkog života, i otišao u svoj zavičaj, koji nije godinama vidio. Tamo mu je i njegova draga, koja mu je danas pisala dugačko pismo. Njih dvoje su daleko. Dragica ne smije u Zagreb, dragi bi se rado riješio sveučilišta i završio škole. U tima i sličnim mislima zaspao je jedan, zaspao i drugi...

Vjetrić sa Sljemena nosio je hladnoću iz svojih šuma među crvene krovove periferije u male rasklimane kućice i ulazio kroz svaku luknjicu sobe i kuhinje, da razhladi blijeda lica Podvodčana. Nije ulazio sam, imao je danas bijelog druga, u snijegu pršiću. Dok je periferija najljepše spavala i prekrivala se bijelim sniježnim plaštem, dva jaka čovjeka dobro odjevena žurila se periferijskim putem i koračali ravno prema nizanoj kućici, u kojoj je stanovao Ivan Kesić. Začas su se našli pred vratima. Jedan je pokucao na vrata, drugi je stajao pokraj prozora i pazio da im plijen ne utekne. Dugo nije nitko čuo neočekivano noćno kucanje u to zimsko doba noći. Ta oni su poštene ljudi, nigdje nikome nisu ništa ukrali, nikoga napali. Bore se za svagdanju korice kruha i za svoj goli opstanak, no — kuc, kuc ne prestaje, dok se sa kreveta ne javi glas Antuna Barića, koji je više u polusnu izgovorio: Tko je?

— Otvori! Policija ovdje!

— Što hoćete sada?

— Ne pitaj, što hoću, nego otvaraj! — izdere se grubi glas izvana. Još prije, nego je Uršula dospjela, da ustane, vrata su bila otvorena i u kuhinju ušao debeo čovjek. Uršula zapali svijeću lojnicu, što je stajala na klupi pokraj kreveta. Čovjek nije čekao, dok je Urša zapalila svijeću, nego je otvorio vrata sobe i uskliknuo.

— Ustaj policija ovdje! Je si li ti tu, stara ptico, Ivane Kesiću? Spremi se, ideš s nama! — u kuhinji nastalo je komešanje. Probudila se i djeca i zaplakala. Probudio se Ivan Kesić, probudio Milan Krstić, cijela vlažna potleušica bila je na nogama. Ivan je shvatio situaciju i žurio se, da što prije

obuče i spremi, i da ode iz ove kućice bijede, koja mu je toliko pekla srce. Znao je: opet nekakva prijava, nekakva podvala. Zašto ga traže noću, što ga ne mogu potražiti u pola bijela dana? Nikad nije bježao, uvijek je trpko snosio svaku nepravdu i znao, da ju iznese, iako se nije negda smjelo usta otvoriti. U to vrijeme donesla je u sobu Uršula svijeću, i kad je opazila Ivana, kako se žurno oblači, na glas je zaplakala, kao da joj je muž i kao da ga već nikada ne će vidjeti. Detektivi nisu ništa govorili. Vršili su svoj nalog i da budu sigurniji za svoj plijen, okovali su ruke Ivanu Kešiću i otpratili ga žurnim korakom vrlo obazrivo do policije i stavili pod siguran ključ.

U periferijskoj kućici nastala je praznina, nastao je plač i zapomaganje, da se čulo i u susjednim ne samo kućama, nego i ulicama. Hladno je bilo, nitko nije ustao, svatko se bojao izviriti, jer je mnogi pomislio, da se nešto zbilo ili da policija uređuje. U pomoć nisu zvali, pomoći nije trebalo ničije i tako su dočekali ranu zoru u kući Barićevih u jeku plača, psovke i narikovanja. Krstić je ležao na svome krevetu kao okamenjen, nije se micao. U njegovoj duši skupljala se bol, osveta, jad i zimska drhtavica, i kad su prvi pijetli zakukurikali, ustao je i on i otišao iz kućice bijede, plača i naricanja u hladnu zimsku noć, da zaboravi u kakovu noćnom bircuzu s onu nekoliko prljavih dinara, noć, život, periferiju, sve. Iza njega u snijegu ostajale su stope koraka. Na njih se nije osvrtao. Nastavio je svoju noćnu šetnju u neznani, osvijetljeni grad pod gorom.

X.

Minuo je jedan dan, minuo drugi, prošao jedan tjedan, prošao i drugi, kako Jure Parčić ide sam na rad, u večer se opet sam vraća kući. Zaluđu Cvijeta Orešić kašljuca u jutro pred kućom i čeka, kad će proći Jure. Gleda mnogi put kroz ledeno inje u njegova osvijetljena vrata potkrovnice sobice. U jutarnjem sniježnom sumraku vidjela je mnogi put, kako se ugasio svijetlo i neka sjena spustila niz lojtre na dvorište i kroz njega otišla, ali ne pokraj Cvijetine kuće, ne onom ulicom, kojom je dnevno išla, nego drugom. Sa suzama u očima napuštala bi svakog jutra mlada Cvijeta Orešić svoj stan i odlazila po visokom snijegu do nemilog Jelačićeva trga.

Nemio je on bio za Cvijetu. Još pred koji mjesec dana radosno je jutrom ustajala i još veselije s Jurom išla na rad. To su bili najljepši dani njezina života, to je bila radost, užitak, ljubav, — jednom riječju ljepota, koja je ispunjavala Cvijetine grudi i ulijevala vedrinu u njezino mlado srce. Jurina ljubav grijala je Cvijetu na hladnom štandu Jelačićeva trga iza punog stola voća. Lakše je podnosila jesenske kiše, podnijela bi i tu zimsku smrzavicu. Jurina ljubav sad joj je više trebala, nego u jesen, da, trebala joj, da je učini jakom, zadovoljnom i otpornom. Ljubavi nema, ona je iščezla, kao neki divni noćni san, koji je trajao vrlo kratko. Da barem znade, zašto ju Jure u jutro ne čeka, zašto u večer ne dolazi po nju? U misli iza stola, punog voća, zamotana u topao rubac, na kome se tanke pare, što izlaze iz njezinih promrzlih usana, pretvaraju u sniježne iglice, misli kroz cijele dane samo na Juru. Pretresla je u misli sve njihove sastanke, sve riječi, ali nigdje ni najmanje ne nalazi krivnje, još manje razloga, da bi ju Jure mogao ostaviti. To ju je najviše boljelo, jer Cvijeta, otkako se s njim upoznala, nije nikada ni na jednog muškarca pogledala. Izbjegavala je sve i svakoga, i mislila samo na svoga Juru, kojega je voljela svim svojim mladenačkim srcem, onako kako se samo može ljubiti, kad se prvi put ljubi. Nije kriva, što ju je bilo stid razotkriti Juri svoje simpatije prema njemu, ali one su izvirale iz svake njezine riječi, iz svakog njezina pogleda. Htjela mu je toliko puta pisati, ali svaki put, kad bi u večer kod kuće napisala pismo, rastrgala bi ga. — Nije mogla, nešto ju je boljelo u duši, i uvijek joj se javljalo jedno te isto pitanje: što mu je učinila? Ta njezina nevinost i nekrivnja nije joj dala, da se ispriča pred Jurom.

U toj borbi prolazili su Cvijeti tužni sniježni dani iza onog stola na prostranom trgu. Ah, koliko puta su joj suze zatitrale na sniježnim bijelim pločnicima, što su se za sunčanih popodneva prelijevali kroz suze u violetnu boju. Nakon razlaza s Jurom, odnosno njegova prekida s njom, ona je dan na dan slabila. Jela nije gotovo ništa; cijele dane stajala je na smrzavici. Prehladila se i često zapala u večer u vrućicu. Nikome ništa ne priča o svojoj prehladi, nikome ne govori o ljubavnoj boli. A zima, kao njoj za inat, pritište sve jače i jače. Snijeg pada dan na dan; prosječna temperatura je deset ispod nule. Smrzava se Cvijeta danas na trgu, smrzava sutra,

ona nije bila naučna na takove zime, daleko od svih i svakoga, sa srcem punim tuge i žalosti i najčešće sa suzama u očima. Katkad ju spopadao gnjev, te bi odlučila, da se osveti Juri, da osveti i nađe bilo koga i za inat s njime ode ispod ruke. Par minuta kasnije briznula bi u plač, koji bi dopro do vještičinog uha Lojze Lajave, koju su Cvijetine suze malo dirale. Lojza je opazila, da Jure nema, da je Cvijetu ostavila njezina simpatija, koja joj je dolazila svakog večera u susret i pomagala spremati voće i s njom odlazila kući. Radi toga je svakog dana ponavljala jedne te iste riječi, samo da muči siromašnu Cvijetu, kojoj bi plač svršavao s nesnosnim kašljem.

— Ma, je li Cvijeta! Zar ne čuješ ili ne ćeš, da čuješ? Što je s onim tvojim dragim, kako si ga nazivala, koji je prije svake večeri dolazio po tebe, a?

— Što vas briga! — odgovarala bi žurno Cvijeta nakon podulje šutnje.

— Briga? — rastezala bi, stara Lojza, lijeno riječ po riječ, kao da ih vuče iz svoga vještičkog kotla i što je polaganije svoje riječi izgovarala, to su jače peklo Cvijetu i ujedale za srce, kao ujedi zmije otrovnice. — Nije me briga, ali ja te samo pitam, kao dobra stara iskusna susjeda.

— Šutite i ostavite me na miru, bolje ćete učiniti! — kroz plač srdito bi odgovarala Cvijeta.

— Bolje, a bolje... mrmljala bi zlobna starica sa svojim kreveljavim ustima, — a ne bi li ti Cvijeta bolje učinila, da odeš mojoj Bebi, nego da tu zebeš iz dana u dan i da propadaš...?

— Zabranjujem vam govoriti o vašoj Bebi. Jeste li čuli! Počet ću vikati i zvati u pomoć redara, ako mi još jednom spomenete tu vašu pokvarenu Bebu! — vikala bi na sav glas razjarena Cvijeta i zapadala u srdžbu i plač.

— Ne ljuti se, siromašno dijete moje! Kad dospiješ na Lojzine godine, na sedamdesetu, koliko ih ja imam, vidjet ćeš, da je cijeli svijet pokvaren i to što ti zoveš pokvarenošću, da je to ono, što se zove život. Da, da, Cvijeta, ništa drugo nego život...

— Prestanite, molim vas, prestanite, jer ću poluditi!!

— O ne ćeš, Cvijeta, ne ćeš! Podnijet ćeš ti koješta i pomirit ćeš se s koječim. I sama sam bila skoro takva, kad

sam bila mlada; danas vidim, da je sve drukčije, i da sam ja drukčija...

— To se mene ništa ne tiče, Lojza! Ja sam do sada živjela pošteno i želim i dalje živjeti pošteno...

— Ako se ne može?

— Zašto se ne može? — ponovila je tužno to pitanje Cvijeta, jer se nije nikada nešto slično upitala. Nikad joj u životu nije palo slično pitanje na um, jer nije nikada ni u snu pomislila, da se pošteno ne bi moglo živjeti, te da u životu ne vlada i ne pobjeđuje poštenje. Sad joj se to pitanje prvi put postavilo i na njega nije mogla odgovoriti krežuboj susjedi, koja je zamotana u zimske kapute i vreće više bila slična nekoj brkatoj aveti, nego čovječjem stvoru. Lojza se Cvijeti pričinila pravim simbolom zla, koje vreba na nju, i koja ju želi uništiti.

— Zašto se sada ne srdite, gospođice Cvijeto, zašto se sada ne grozite, da ćete zvati redara? — nastavi nakon podulje stanke Lojza svojom prodikom, kojom je prikraćivala sebi vrijeme, a Cvijeti kopala srce iz grudi, sve sa svrhom, da svojoj kćerki Bebi pribavi dobar komadić mesa za posao i da se sama riješi opasne suparnice, koja joj preuzela na tržnici sve bolje kupce. Tko će kupovati voće od ružne Lojze, svatko voli kupiti od mlade simpatične i nekada nasmijane Cvijete.

— Bude li potrebno zvat ću ga i kasnije.

— Kasnije, kasnije, — posprdno se nasmiješi Lojza, — onda kad dođe po tebe onaj mladi gospodičić, koga već nema. Gdje ti je taj gospodičić? Šutiš, jer ga nema, naužio se tvoga lijepog lica, našao je neku drugu, simpatičniju ili možda ljepšu ili bogatiju? Nitko ne će, Cvijeta, danas sirotinju, nitko! Makar bio bogalj, traži i želi onu s milijunima...

— Dobar dan, mamice, — prekine Lojzu Lajavu visoka debela žena, od kojih trideset i pet godina, zamotana u topli krzneni kaput s krznenom i toplom kapom na glavi. — Donijela sam ti malo vrućeg čaja s rumom, da ogriješ razdrhtale grudi.

— Hvala ti, kćeri, hvala po sto puta. Baš mi je zima, ohladila sam se na sniježnoj zimskoj smrjavici, a da sam barem zašto. Cijelo poslije podne nisam prodala ni kilu jabuka, vidiš ovih najjeftinijih.

— Znam, mamice, znam!

— Kamo ideš, kćeri? Idem u kavanu, tamo me čekaju neki prijatelji i prijateljice. Lijepo je poslije podne sjedjeti u toploj i zagrijanoj kavani, gledati kroz prozor na ulicu, kako pada snijeg i, pušći cigaretu listati ilustrirane revije i slušati glazbu. Ah, kako je to lijepo, upravo čarobno... i Beba Lojzina padala je u neki zanosni patos, s kojim je pričala tu toplu pjesmu prozebljivosti Lojzi, koja i ne zna, što je kavana, glazba, i ljepušastoj Cvijeti, za koju je namjerno izgovorila one riječi, i na koju je onako ispod oka sa smijehom na ustima bacala poglede. Cvijeta je osjetila te poglede, ali nije znala, da su riječi upućene njoj.

— Idi, kćeri, idi. Sjedi i uživaj, mi se jadne placarice napatimo ovdje, na ovoj zimi, za cijeli svijet.

— Mama! — Beba priđe bliže Lojzi do njezina sjedala iza stola i prišapne joj povjerljivo na uho, — jesi li uredila ono, što sam ti jučer rekla?

— Tvrdoglava je, Beba. Ne mogu s njom ni naprijed ni natrag. Ne će ni da čuje za tebe. Doznala je, tko si, i zašto ju trebaš. Grozi se, da će zvati policajca, i što ja znam sve...

— Pokušaj mama još jednom, da je nagovoriš, jer do sutra u večer mora biti kod mene u stanu. Znaš, mama, izgubit ću besplatan stan, koji mi daje Nikola Barunić. Zagledao se u Cvijetu i tjednima me progoni, da mu ju dovedem. Davala sam mu i ovu i onu, ali ne će ni jednu nego nju. Samo nju. Veli, da je Cvijeta zdrava seljačka roba, koja se njemu sviđa. Znaš, mama do me on drži u rukama, izgubim li njega, izgubit ću sve, mama. Molim te, kao što se Bog prosi, nagovori je, — i skoro zaplače.

— No, umiri se, kćeri. Ja ću sa svoje strane pokušati sve što mogu. Ako meni ne uspije, pošalji Puba Longa, da on pokuša. Sada zbogom, kćeri!

— Zbogom, mama! — i Lojzina kći Beba ode žurnim korakom prema kavani.

Nastao je tajac. Tramvaji su škripali po zamrzlim tračnicama, dobro zamotane sjene žurile se trgovom. Počeo je sipiti novi popodnevi snijeg, nošen hladnim vjetroćem, što je ledom gladio nježne i mlađahne Cvijetine obraziće, koje je danas toliko izmučila zima, koliko još nikada u životu. Podrhtava joj tijelo i cvokoću bijeli zubi jedni o druge. Staroj Lojzi je zima, ali moli Boga, da vjetar još jače zaduva i snijeg za-

leprša. Cvijeta cvokoće zubima, još treba da jače zacvokota, neka ih pregrize od zime i da popusti u svojoj tvrdoglavosti.

— Cvijeta, što ti je, dijete, zima, a? — počne nježno svodljiva starica.

— Zima mi je, strašno mi je zima, — procvokota kroz zube razdrhtana djevojka.

— Zima je i meni, dijete, ali ja moram biti ovdje moram, ali zašto si ti, kad bi mogla sjedjeti u toploj kavani i gledati sita i zadovoljna kroz prozor, kako pada snijeg...

— Mogla bih, kad bi drugi za mene radili i da imadem dosta sredstava za život, i da ne živim od svoga rada.

— Tebi, Cvijeta, ne treba živjeti od ovakva rada. Za mladu i lijepu djevojku nađe se lakših poslova u ovom prostranom gradu. Imade lakših poslova, Cvijeta, imade...

— Kad bi ih bilo, ne biste vi zajedno sa mnom drhtali ovdje.

— Pravo veliš, ne bih drhtala, da sam mlađa, tvojih godina i tvoje ljepote.

— Što će vam, Lojza, ljepota?

— Ona nekada mnogo vrijedi. Evo, moja kći Beba živi od nje i na račun nje; je si li vidjela, kako je lijepo odjevena i je si li čula, ide u kavanu i tamo sad sluša glazbu i uživa svoju mladost?

— Ne razumijem to uživanje. Muža nema, namještenja nema, prihoda drugih nema, otkuda može ići u kavanu i lijepo se odijevati?

— Cvijeta, ti si još mlada i ne znaš, da u gradu i prijatelji mnogo znače. — Stara krebljava Lojza ustane, stegne rubac jače oko pasa i pođe do Cvijete, da izvrši konačno svoju misiju. Cvijeta se malo smirila, njezin glas nije onako nasrtljiv i Lojza je bila uvjerena u Cvijetino popuštanje. Vidiš; Cvijeta, moja kćerka imade nekoliko prijatelja! Svakom ide jedamput u tjednu ili pak oni k njoj dođu, — malo se s njima poigra, i evo novaca kao blata.

— Moj rod nije nikada od toga ni tako živio, ne želim, Lojza, da živim ni ja.

— Cvijeta, — napinje se škiljava Lojza, da uvjeri mladu djevojku, — ja nisam rekla, da ti živiš od toga. Imaj i dalje ovu trgovinu, dršći i dalje, ako hoćeš, za badava zajedno sa mnom na ovom trgu, ali zar ti ne bi dobro došao koji dinar onako?

— Kako? — Začudeno upita Cvijeta, koja je rado uvijek zaslužila paru, ako je došla na poštenu način.

— Poslušaj mene dijete, ja sam iskusna stara žena, ne ćeš požaliti, budi uvjerena. Ja ću ti dati adresu, pa ćeš ti s njom sutra u večer otići u stan, koji ti ja naznačim. Tamo ćeš naći moju kćerku Bebu ili, ako ne ćeš otići k njoj, dat ću ti adresu gospodina veletrgovca Nikole Barunića. Što ti je to, Cvijeta, fin i dobar gospodin, kao kruh svagdašnji! ...

— Što ću tamo raditi u večer? — upita radoznalo Cvijeta.

— Barunić ti je bogat čovjek. Vjenčao se s nekom ružnom ženom i sada voli ovako, — da se malo poigra s mladim djevojčicama, Cvijetice, kakva si ti, srce moje! Malo bi te poljubio, malo pogladio, znaš i malo ... starica nije još potpuno ni izgovorila posljednju riječ, kad u Cvijeti zakipi ono malo krvi, što joj se još nije sledila u njezinim žilama i odgurne staru Lojzu od sebe tako jako, da se srušila u veliki kup snijega naglavce i samo noge su joj virile iz njega.

— Svodiljo, vještice, mani se mene; ja sam poštena i siromašna. Ne ću da se ni s kim gladim, ne ću da budem ničija ljubavnica, ničiji predmet uživanja!!!

Na viku svratilo je pozornost nekoliko prolaznika, koji obavijeste redara što je nedaleko tržnih stolova vršio službu. Kad je došao redar bliže, imao je što i raditi: jedva je s teškom mukom izvukao debelu Lojzu iz hrpe snijega. Za obližnjim stolom, u to vrijeme tresla se Cvijeta, nešto od zime, nešto od straha, kao šiba, i plakala u sav glas, kao da joj je netko umro. Susjedne piljarice i par prolaznika skupilo se okolo njih. Nitko nije znao, što se dogodilo. Cvijeta je plakala, nije htjela odgovarati, a staru Lojzu trebalo je naprije vući iz snijega i čekati, dok dođe k sebi. Jedna susjeda dala joj je vrućeg čaja s rumom i stara Lojza konačno otvori usta i reče:

— Hvala vam lijepa, ljudi, što ste me podignuli. Stara sam sirotica, pa sam pala u snijeg, Cvijeta plače, jer me nije mogla podignuti ...

— Lažeš, stara svodnice! — Zakriči u sav glas Cvijeta, koja naglo podigne glavu i opet spusti i nastavi s plakanjem.

— Ne lažem, ljudi. Kunem se na moje staračke godine, da govorim istinu ...

— Stara vještice, svodnice: hoćeš li šutjeti, jer ću sve, kazati pa sjedi u zatvoru, tamo, kamo spadaš ti i tvoja pokvarena kćerka ...

— Redar, koji je zapisivao ime stare Lojze, priđe Cvijetinom stolu i zapiše njezino ime, a ona pred svima ispriča, što je bilo i kako se dogodilo, da je Lojza dospjela u snijeg. Susjedne placarice odmah stanu na Cvijetinu stranu i počese glasno osuđivati Lojzu, za koju su sve znale, da nije poštene prošlosti, nekojima je bilo poznato, da se i njezina kći bavi trgovinom bluda, nekoje su čak znale, da već Lojza dugo nagovara za neku kćerinu mušteriju mladu Cvijetu Orešić. Čuli su se glasovi protesta, padale oštre riječi grožnje na Lojzu, a ona je kao zalivena šutjela i hvatala se za glavu, jer je prilično s njom udarila u nešto tvrdo.

Sve, što je Cvijeta ispričala, redar je zabilježio, kao i njihova imena te otišao. Cvijeta se požuri i zatvori ranije svoj posao. Bilo je tamno, padao je prvi večernji sumrak, zima se spuštala sve jača i jača, i nakon onoga događaja Cvijeta nije mogla više da izdrži, već je zatvorila posao i otišla.

XI.

Tužna i pokunjena napuštala je Cvijeta Jelačićev trg. Išla je kroz rasvijetljene ulice i pune pločnike svijeta prema svojoj periferiji. Netom očišćene ceste od snijega punile su se novim bijelim caklenim pahuljicama; na mnogim poledicama padali su konji po ulicama i ljudi po pločnicima. Dobro zamotana u premalo topao kaput za ovakvu zimu koračala je Cvijeta i prešla željezničku prugu u nadi, da uz smrznuti Tuškanački potok produži prema domu po slabo ugaženim periferijskim putovima. Kad je prešla cestu i došla do početka zamrznutoga Tuškanačkog potoka, na koju su padale ledenice sniježne iglice i šuštile u zraku, kao da pada tuča, netko je zazove:

— Gospodice Cvijeta! — Nije znala, tko zove. Glas joj je bio nepoznat. Mislila je, da se vara i da je to možda Jure. Nije bila sigurno, ali pomislila je, tako, jer bi joj Jure sada bio najbolje došao; njega je u ovom času željela, samo njega, da mu se izjada, makar na ovoj zimi u ovome ledenom podvečernjem sumraku. Zastala je pod svijetlom na početku potoka, i tu očekala par časaka sjenu, što je prilazila k njoj s druge strane puta. Bila je to prava pravcata sjena, zamotane glave u crnom kaputu, koju je hladan vjetroc sa Sljemena

privijao uz slabunjavo i mršavo tijelo s ekscentričnim hlačama ozeblog Bubi Longa, svodnika djevojaka. On je na Cvijetu čekao već dobrih pola sata. Crno mršavo izbrijano lice Pubi Longa s dugačkim ustima, koja su se kod govora kretala kao uši konja, i iz kojih su se pokazivali crni iskvareni zubi, što su pod svijetlom podavale Longu oduran i prljav izgled, jače nego je zbilja izgledao. Kad ga je u punoj rasvjetljenosti opazila Cvijeta, bez riječi je nastavila hod, ne obazirući se na čovjeka, koji joj se približio. Vidio je Bubi, da će mu žrtva otići, prije nego što s njom uredi ono, zašto je došao ovamo. Uhvati je snažno za ruku i povuče k sebi uz oštri prijekor riječima:

— Imadem s vama govoriti!

— Sad nije vrijeme, da se govori. Dođite sutra i po danu! — i htjede krenuti dalje. Pubi ju uhvati mnogo snažnije za kaput, pritisne je uz plot i pogleda svojim crnim hajdučkim očima. Cvijeta je htjela da viče, ali nije mogla. Glas ju je izdao i ona tek podmuklo zahropće. Mršava crna ruka s dugačkim suhim prstima, koji nisu nikada radili, bila joj je pod vratom i držala za grkljan.

— Kad kažem, da želim s vama govoriti, imate slušati! Jeste li razumjeli? Treba, da znate i pamтите, tko je Crni Longo. On se ne šali. Longo ne štedi, jer se ne boji. Samo jedan pokret i strpat ću vas pod ovaj led ovdje dolje u potoku.

— Što želite...? promuca drhtavim glasom Cvijeta.

— Želim, da se ne mičete, da me slušate i poslušate, što ću vam kazati. Hoćete li?

— Gospodine, — počne Cvijeta, — ne mogu vam obećati, kad ne znam, o čemu se radi?

— Radi se, evo o ovome! Ja i Beba Lojzina radimo zajednički, i vi nam trebate, da zadovoljimo jednu našu mušteriju.

— Ali g... gos...

— Kuš! — evo neki čovjek ide, mislit će, da te davim... i pritisne je snažno rukom za vrat, a s koljenom pričvrsti k plotu, da prolaznik ne opazi, što on radi sa Cvijetom. Visoka crna sjena najprije je htjela, da prođe uz njih, ali je u zadnji čas skrenula iza drvena plotu na drugu stranu. Pubi pogleda za prolaznikom i, kad je vidio, da se sjena okreće, ali odmiče dalje, opet uhvati rukom Cvijetu za goli vrat. Odurna

hladna i glatka ruka činila se Cvijeti, kao osjet zmiје pod vratom, koja joj prijete, da joj svakog časa zada smrtonosan ubod. To je ulijevalo toliko straha u kosti siromašnoj Cvijeti, da je drhtala kao prut na vodi, ne od zime, nego od straha, a Crni Longo je nastavljao.

— Rekao sam, Cvijeta, trebate nam. Jeste razumjeli? Danas ste gurnuli staricu, kad vam je to govorila u snijeg, ispričali ste stvar redaru i stavili nas u neugodan položaj. Znajte, da Crni Longo imade svuda veza, pa ih imade i na policiji. Ništa ne mijenja na stvari, vi treba da ovo dvostruko okajete, nego ste trebali...

— Ali al... a...

— Kuš! Nema nikakova ali, nego sutra točno u šest sati moraš doći u privatni stan gospođe Bebe Lojzine, i ona će ti dati instrukcije za sastanak s g. Nikolom Barunićem. Jesi li razumjela?!

— Gospodine, molim gospodine...

— Evo ti na, gospodine... i svojom crnom smrhljivom rukom i dugačkim prstima rastegne Cvijeti jednu čušku po zamrzlom licu, što je jače mogao. Cvijeta zajaukne na sav glas.

— A joj! — i u taj tren jedna druga sjena baš u momentu, kad je Crni Longo htio i drugi put udariti Cvijetu po prozobljim obrazima, udari snažno rukom Longa po sredini čela, da se kao vol u klaonici srušio, tik samoga ogradnog zida potoka. Cvijeta je htjela bježati. Kad je vidjela, da je njezin osloboditelj snažno uhvatio rukom Crnog Longa, skinuo mu nategnutu kapu s očiju, odbacio rubac i razotkrio ovu crnu spodobu i pod svijetlom stresao njome, i čuškao po zaprljanom mrskom licu, — tad se Cvijeta približi, jer je po glasu prepoznala svoga spasitelja, đaka Milana Krstića.

— Oprostite, gospodine, znate, ona je moja... zaručnica... mrmljao je iskušani Longo, koji se sada jače tresao u snažnim Krstićevim rukama, nego prije Cvijeta u njegovim. Pljus! — jedna čuška, zatim druga po crnom licu...

— Lažeš, huljo gangsterska! Slušao sam cijeli razgovor. Zar ti je oko zapelo za poštnu Cvijetu! Htio si je načiniti žrtvom svojih prljavih poslova? Huljo, lopužo! Znam, da imadeš ti vezâ na policiji. Znam, i tko te štiti. Radite zajednički? S tim bolje, dobit ćeš više. Sutra se žali, i pošalji mi policiju u stan, da me usred noći odvedu kao najgoreg raz-

bojnika u zatvor, zato što sam te izlemao i spriječio u tvom prljavom poslu. — Razjareni Krstić padao je u sve veći bijes i svaku drugu riječ popratio pljuskom po Longovu licu. Što je više govorio, to ga je više tukao, nemilostivo, kao da se osvećuje ne samo radi Cvijete i svih onih djevojaka, što ih je Longo zaveo, nego kao da se osvećuje i onim njegovim saveznicima, kod kojih, kako reče Longo, da imade veze, a koji su pozatvarali toliko njegovih neđužnih drugova i njega samoga. Krstić nije prestajao udarcima i vikao:

— Hoćeš li još kada pomisliti napastovati ovu djevojku: Hoćeš li još igda za kojom pružiti ruku, igda ikoju kada odvesti na podli put? Hoćeš li, govori, svinjo!!

— Nigda nigda, samo me pustite! Oprostite meni siromahu, koji moram, nekako živjeti... i sav izmrcvaren klekne Longo na snijeg, moleći skrušeno Krstića za oprostjenje sklopljenim rukama.

— Ne ćeš ti održati riječi, razbojniče!, — i onako laganog podignuo ga na ruke u nakani, da ga baci u potok, ali u taj čas pritekne Cvijeta i spriječi Krstića.

— Nemojte, molim vas, ako Boga znate. Može se zločinac udaviti. Vi biste odgovarali na sudu kao ubojica ovog smeta.

— Krstić uvidi istinitost Cvijetinih riječi i onako posprdno zamahne Crnim Longom i baci na drugu stranu puta u veliki kup svježeg snijega, u koji se Longo zakopa do zemlje, ali iz kojega se još prije iskopao i potrčao cestom bez šešira, bez šala, što su ga noge nosile. Krstić protare ruke u snijeg, poravna kosu, pokrije šešir i izusti:

— Hulja! Vidio sam ga malo prije, kad sam išao u grad, stajao je tu i šetao. Znao sam, da nekoga čeka i evo, vas je čekao...

— Hvala vam gospodine! Hvala, po sto puta hvala!

— Dosta sam bio odmakao, ali sam se vratio i stao iza plota. Sve sam čuo, što vam je svodnik govorio...

— Čuli ste?, — začuđeno upita Cvijeta i zastane, jer su zajednički koračali prema stanu.

— Što bi bilo na tom čudno?

— Ništa, ali tako, to su ružne stvari.

Na raskršnici oprosti se Cvijeta od Krstića. On ode u svoj stan k Uršuli Barić, Cvijeta u svoj k željezničaru Krešu Danoviću, kod koga je stanovala. Snijeg je i dalje sve jače

sipio i pojačavao vjetar. Na periferiju se spuštala hladna zimska noć, koja još više sakrivaše obilnim snijegom nizane kućice, u kojima su tinjala večernja svijetla i koračali ljudi sve jedan po jedan svojim osamljenim, dragim i toplim periferijskim domovima.

XII.

U kući Mateka Podvode živjelo se udobnim i sitim svakidašnjim životom onako, kako su živjeli niz godina. Mateka su ipak shrvale vječite svađe s Podvodčanima radi putova, iako mu nikako nije išlo u glavu, radi čega bi on njima popustio i zašto je dužan, da u ime općeg dobra žrtvuje na stotine hiljada dinara, koliko predstavlja zemlja, koju zapremaju putovi. Zašto se grad ne pokaže dobar svojim sugrađanima, zašto on ne kupi od Mateka zemlju? Matek će dati malo jeftinije, samo neka ide, da ne mora slušati u svojim starim danima vječite grožnje i svađe sa susjedima, pa i izvještaje čitati u novinama o protestnim skupštinama protiv njega i cijele članke, koji su upereni na njega, kao najvećeg zločtora sirotinjske Podvode. Što su Podvodčani više galamili i držali protestne skupštine, to je Matek manje popuštao i manje bio spreman na popuštanje. Njega se ne tiču psovke Podvodčana; Matek ih i ne čuje, nego onda, kad dođe netko galamiti na njega. Ne ide u gostionicu »Dobrom Podvodčaninu«, gdje je središte propagande protiv Mateka, njega se ne tiču mnogo ni informacije Jakova Kunteka, koji i bez naređenja ide u gostionicu, da sluša, što svijet govori, i da kasnije ispriča Mateku grožnje staroga Kranjčevića i ostalih.

Nije ta obavještajna služba za Jakova ni malo prijatna stvar, jer je svima poznato, da je Jakov Matekov izvjestitelj, i ono, što kažeš pred njim, kao da si iskresao Mateku u lice. Podvodčani nisu štedjeli riječima, djelili su Jakovu lekcije i skidali mu njegovu vjernu služinsku krinku s lica. Nisu Podvodčani napadali samo Mateka, nego i njegovu Reziku i Luciku. Sve, što su znali, izbljuvali bi na jadnoga Jakova, a ono, što god se ticalo njega, Rezike i Lucike, to ga je najviše boljelo, najviše peklo, ali o tom nije nikada ni riječi prozborio ni Mateku ni Reziki, ni Luciki. Jakov je bio u punom smislu riječi pokorni sluga, koji je marljivo slušao svoga gospodara, vjerno izvršivao njegove naredbe; za njega je bio Matek

gazda. U Jakovljevoj duši bio je po prilici isti onakav osjećaj odnosa između gazde i gospodara, kakav je bio za feudalizma između najzatucanijeg sluga i plemenitaša. To je imalo za posljedicu, da je Jakov sve pregorio i da je mogao sve podnijeti.

Što je Jakov bio takav, bila je i Rezikina velika zasluga. Ona nije ni najmanje štovala ni voljela svoga muža. O tom govori jasno sjećanje na prošlost i sadašnjost. Rezika je znala, da je njezin pravi gazda, čak i muž Matek, a ne Jakov, koji je običan i uslužan gunj. Radi toga za Jakova je bilo: šuti u Podvodinoj kući! On je govorio tek onda, kad su ga pitali, i odgovarao na ono, što se pitalo, inače tegliti je morao po cijeli dan, kao najgori sluga. I sada, kad je zapao snijeg, i kad je svakoga dana pritiskala sve jača zima, nije siromašnom Jakovu bilo opstanka kod kuće. Ako ga slučajno ne bi Matek kamo poslao, brzo bi ga zapregla Rezika: treba, Jakove, da doneseš drva za loženje, da ga nacijepaš, naložiš vatru, i da prvi ustaneš, da ti žena i djeca ne dođu u hladnu kuhinju i nezapretano ognjište! Često je morao prati i suđe, dok su Lucika i Rezika sjedjele mirno u kutu; i djecu bi morao odvesti u sobu na spavanje i kod njih biti, dok ne bi zaspala. Kad nije bilo takvih poslova, Rezika je znala, da se riješi Jakova, samo da joj ne smeta kod kuće. Tada bi se izderala na njega, kako narod mora galamiti i dizati bunu radi putova, kad on mjesto da odgrće snijeg, samo se vrze oko toplog štednjaka. I njemu nije bilo druge, nego i po najvećoj zimi uzeti lopatu i odgrtati putove i praviti prolaze. Zaludu se znojio, zaludu radio kao crv; njegove dvije žuljevite ruke nisu mogle da obave posao, koji bi svakodnevno bio za najmanje pet i više ljudi.

Znala je za tu nemoć Rezika, i uvijek se na taj način rješavala Jakova, kadgod joj je smetao. Danas mu je dala i jedan drugi posao, koji Jakov vrlo rijetko radi; imao je da opere kuhinju i očisti štednjak. Ta ona je tako izmučena, i na sve ne dospije. Lucika je još mlada djevojčica i to nije njezin posao.

Marljivo je danas poslije podne redio kuhinju Jakov Kuntek. Rezika je pripremala večeru, Matek je u svojoj sobi nešto računao i bilježio, dok je Lucika sjedjela pokraj prozora lijepo odjevena u novoj kućnoj haljinici i u laganim papučicama. Radila je ručni rad i u sebi pjevuckala. Nije uopće ni s kim razgovarala, nije se nje ticala svađa braće i njihov

plač, s njima bi tek katkada stara Rezika obračunala: jednog bi udarila rukom, u drugog što bacila, što bi joj bilo najbliže, treći bi utekao i tako bi svršavala svađu. Jakov se bojao miješati u Rezikine poslove, to se njega ne tiče, glavno, da ga Rezika ostavi na miru.

Ni slutio nije Jakov, zašto on to tako uređuje i dotjeruje kuhinju. O tom su znale samo Rezika i nešto raspjevana Lucika. Rezika se veselila, dok je Luci bila potpuno ravnodušna, i nije se mogla veseliti nikakovu sastanku, nikakovu posjetu Jure Parčića. Ona ga gleda svakog dana i nikada nije za sebe ništa, a ma ništa simpatično opazila. Čula je o njemu pričati mnogo od samog Ivana Kesića, još više je o njemu pričala njezina mama. Rezika je bila u Juru upravo ludo zaljubljena i on joj je imponirao cijelim svojim držanjem, karakterom i nastupom. Uvijek je govorila Luciki:

— Kćerko, poslušaj mene, ja sam iskusnija od tebe. Jure je dobar mladić, zdrav i pošten. Imade i lijep zanat, može i napredovati, njega se drži!

— Što ću se držati, — odgovarala bi posprdno Lucika, — kad me ne će. Više voli onu placaricu Cvijetu, nego cijeli svijet...

— Udesila sam, kćeri, da se Jure okani Cvijete, udesila, Luci moja! Zar ne opažaš, njih dvoje se više ne sastaju? Jure ide na jednu stranu u jutro na posao, ona na drugu?

— To još ne znači, da mene voli, ja se ne ću, razumiješ li, nikome gurati, kad imadem onoga, koga volim i koji voli mene, i koji nije ništa gori, nego je Jure, čak još bolji, da bolji, bolji!!!

— Šuti, nesretnice, što si se razvikala. Znam, za kojim ti srce gine. Taj sjedi u hladovini, toga se ne ćeš brzo dočepati. I za tog sam se ja pobrinula i pobrinut ću se, da se odaleči od tebe. Je si li razumjela?!

— Razumjela, razumjela, — kroz suze progovori ožalošćena Lucika, kako ne bih razumjela, kad znam, da Ivan Kesić sjedi u zatvoru i da ga tamo možda muče; gladan je, zaprljan i svakakav; nigdje nitko ne dolazi do njega, nitko mu ne daje ni tople vode, kamo li tople okrepe. O Ivane, Ivane... — Tužno spusti Lucika iglu i zaplače.

— Plači, plači! Možeš do vijeka. Rezika je pametna; znade, što čini. Kad ostariš, vidjet ćeš, da je Rezika dobro govorila i blagoslivljat ćeš ju u deveto koljeno. Imadeš poći

za Juru Parčića, ili ćete nestati ispod moga krova. Plači, — plači! No, to mi se sviđa, gospodice samo plači. Zašto nisi onda plakala, kad si napustila školu i došla kući puna drugih redova? Zašto nisi tada plakala, kad si se kao najgora djevojčura skitala s trgovačkim pomoćnicima svuda i svakuda, kad si bježala od kuće i sastajala se kriomice, sada s ovim, sad s onim i kad sam konačno morala ići s tobom k liječniku da te spasem od sramote, koju bi bila mojem poštenom domu načinila? Neću više da čujem ni riječi; je si li razumjela! Kad si okusila muža, ti moraš, da ga imaš, radi toga treba se vjenčati, pa neka poslije muž pazi na tebe, a ne, da ja strahujem i da me radi tebe Matek progoni i gnjavi. Dok sam živa, ti ne ćeš ići za komunista Kesića, neću da se moj rod bratimi s Uršinom rajom, neću da ti muž bude ona šprlenta od Ivana, nego da imadeš zdrava i jaka muškarca, koji se tebi dolikuje, a ne da pored onog gmizavca tražiš druge i postaneš svačija i ničija. Zato ne plači, Luci srce moje. Ja sam ti majka i meni treba, da je stalo do tvojega dobra: ako budeš ti u životu vesela i zadovoljna bit ću i ja...

— Znam, znam, mama, ali ja volim Ivana Kesića. Ne od danas, ne od jučer, nego od onda još, kad sam išla u školu. Radi njega sam zapuštala učenje. Nisam mogla odbiti, a da se s njim ne sastajem...

— Sastaješ, sastaješ! Nesretnice, ono što si već nosila u utrobi, čije je ono bilo?

— Njegovo!

— Tako? — To čujem prvi put! Dakle, onda si mi lagala, kad si rekla, da ga poznaješ po viđenju, ali da ne znaš, kako se zove i da je trgovački pomoćnik?

— Lagala sam, jer sam znala, da bi bila ti išla vikati na Ivana i činila mu neprilike...

— Tako je to! Sada znam, u kom grmu leži zec. No platit će mi on za sve zajedno. Platiti, razumiješ platiti. Ne samo on, nego i ti.

Čim su Rezika i Lucika počele razgovarati, Jakov je napustio kuhinju, i otišao s lopatom na cestu. Matek je cijelo vrijeme bio u svojoj sobi, djeca su se igrala okolo njega, druga su u svojoj maloj sobici iza kuhinje učila maizust neke pjesmice za školu. Vani se spuštao mrak i u kuhinji se upalilo svjetlo. Rezika je dovršavala večeru, Lucika je zamišljena i rastužena radila i dalje ručni rad, dok ju ne prekine osorni

glas majke neka razastre stol, jer treba danas da se malo ranije večera. Zar ne zna, da će doći Jure Parčić na čaj?

Hrana je bila gotova, Lucika je priredila stol i doskora se našla i večera na stolu. U to vrijeme vratio se Jakov s ulice i za stolom se našli svi na okupu zajedno s djecom. Za večere malo su razgovarali. Bila je dobra zimska večera: pečena svinjetina i kiseli kupus s pečenim krumpirom. Svi su zadovoljno i s užitkom jeli, pa kako i ne će: to je večera upravo stvorena za ovakvo vrijeme. Našlo se je u kući i nešto crnog, vrlo dobroga dalmatinskog vina, pa su prilično i potegnuli, počevši od Mateka i Jakova, preko Rezike i Lucike, do najmanjeg djeteta. Kad je bila večera gotova, djecu je Jakov poveo u njihovu sobu, Rezika i Lucika su pospremile suđe, Matek je zadimio svoju kratku lulu i nakon toga otišao u sobu, i legao u krevet, jer je nešto bio prehladen. Naručio je Reziki, neka mu skuha vina i da mu donese novine, kad dođe raznosac.

Opet su ostale u kuhinji Rezika i Lucika te čekale, da im dođe najavljeni gost, koji se ne nalazi ništa dalje, nego iznad njihove kuhinje. Djeca su brzo zaspala. Legao je i umorni Jakov, koji jutros rano ustao i naradio se kroz dan. Njega se nije puno ticao posao Rezike i Lucike, kao što nije do njegova uha dolazio ni glas gitare i pjev Natalije Rožkovske, koja je iznad njih svirala i pjevučkala.

Lucika je rado slušala Nataliju, kad bi zasvirala i zapjevala, ali u ovom času nije joj bila prijatna njezina pjesma, jer ona ju podsjeća na nešto, čega nema, nešto, što je daleko od nje, možda gladno, žedno, a možda se i smrzava. To je bilo sjećanje na Ivana Kesića. Sve Lucikine misli bile su kod njega, sve, sve. S tim više, što je majka jače protiv njega rogoborila i što joj je evo za večeras uspjelo namamiti Juru, njezinu simpatiju. Zar majka misli, razmišljala je u sebi Lucika, da se tako lako zaboravlja onaj, koga čovjek voli? Lucika voli Ivana, iako je istina, da nije bilo ono dijete njegovo, jer njega je tek tada upoznala. Dijete je bilo od njezine prve ljubavi, đaka Milana Krstića, ništa za to; bolje da majka misli, da je prije imala s njim odnošaje, pa da ne će imati ništa ni protiv sadašnjih. Zašto joj sada silom nameće Juru, kad znade, da on voli samo Cvijetu i nikoga drugog, i kad ona voli njega do ludila? U tome svom razmišljanju Lucika

se okrene naglo k majci, koja se spremala na pletenje vunene čarape i upita:

— Mama, kako bi bilo, da pozovemo ovamo i gospođu Nataliju? Čuj, kako lijepo pjeva i milozvučno svira. Zar ne čuješ, zar te to ne dira?

— Čujem, ali što bi me diralo? Natalija i onako nekako previše gleda za Jurom. Meni se čini, da se i njoj sviđa i to ne malo.

— Pa zašto ga baš meni naguravaš?

— Šuti, ja znam zašto, i ne pitaj! Ako hoćeš, možeš pozvati Nataliju, nemam ništa protiv toga. Ona je Ruskinja, sviđa joj se jaki čaj, načinila sam i slatkiša, a ona možda nije ni večerala.

— Ja ću je zvati, mama, zvat ću je. — Lucika baci ručni rad, ogrne kaput i nestane iz kuhinje, te pohita preko dvorišta po snijegu prema lojtrama, kojima se penjalo u stan Natalije Rožkovske.

Bez kucanja Lucika uleti u sobicu Natalije Rožkovske, koja ju gotovo nije ni primjetila, kad je ušla, jer je bila zanesena pjevom omiljele pjesme i omamljena zvukom gitare. Zaludu je Lucika nastojala na sve moguće načine, da skloni Nataliju, da dođe dolje k njima na čaj, — Natalija nije o tome htjela ni da čuje.

— Zahvaljujem, gospođice, ne mogu, ne mogu.

— Lijepo vas molim, gospođo Natalijo, — skrušeno je molila Lucika, — popit ćete malo čaja, pojesti malo slatkiša, pa se možete opet vratiti u svoju sobu.

— Drugi put, sada ne mogu, Lucika, nisam raspoložena i kadgod sviram, ako ne sviram drugom, onda sam, Luci, slabe volje. Nesretna sam, kadgod uzmem u ruku gitaru; kako i ne ću biti nesretna i nezadovoljna? Već tri dana nema mi Aljoše. Ne znam, kamo ni kuda je otišao, bojim se ići pitati tamo za njega, gdje se po svoj prilici nalazi.

— Gdje se nalazi? — upita radoznalo Lucika.

— Mislim, da se nalazi, gdje i tvoj Ivan Kesić.

— Kako je tamo Aljoša mogao doći i zašto? Barem on je s njima dobar?

— Da, dobar je s njima, Lucika? Ako hoćeš želim ti biti iskrena i reći: ja ne znam, ali mislim, da je Aljoša njihov špijun...

— O tom govori cijela Podvoda.

— Znam. Podvoda govori i o tom, da je Aljoša prijavio najviše ljudi, na temelju nagovora i za pare, tvoje majke, — Luci, oprosti mi, moram biti iskrena.

— Gospođo? — plane Lucika sva bijesna od srdžbe, — ja vam ne dopuštam vrijeđati moju majku!

— Imaš pravo, žao mi je, Luci. Istina, nije uvreda, ako ti kažem, da su baš tvoje ljubavi Ivan Kesić i Milan Krstić najviše sjedjeli nedužni u zatvoru, i da ih je po nagovoru tvoje majke prijavio Aljoša policiji, jer je špijun iz bijede, čuješ Lucika iz bijede, i u najviše slučajeva žrtva je bio tvoje majke.

— Ne vjerujem, gospođo, da bi moja majka mogla biti takva, i da bi mogla, takvo što učiniti protiv Ivana. Znam, Ivana Kesića ne može vidjeti, isto tako, kao što ne može vidjeti ni Milana Krstića. Ne vjerujem ipak, ne mogu vjerovati. To nije istina, nije, nije Natalija. Vi lažete, vi ste isto tako podla i opaka, kao vaš muž! — i Lucika plačući utekne iz stana gospođe Natalije u kuhinju, u kojoj se nalazila majka Rezika, i s kojom je već razgovarao Jure Parčić, koji je malo prije ušao u kuhinju i sjedio za stolom. Lucika se uopće nije pozdravila s Jurom. Oni su opazili zlovolju Lucikinu, koju je Juro kako tako razumio, premda to Reziki nije išlo u glavu.

— No, Luci, srce moje, zašto se ne pozdraviš s gospodinom Jurom?

— Ne ću, da se pozdravljam ni s tobom ni s Jurom i ni s kim, razumiješ, ni s kim... i brizne u plač.

— Što ti je opet? Zar ti je što izlagala ruska pokvarenica, zar si po to išla gore?

— Išla sam i još ću otići! Zašto ne bih otišla? Doznala sam, tko je Ivana Kesića spremio u zatvor, tko, govori, mama?

— Tko?, što ja znam, tko, — počela se izvlačiti Rezika, jer joj je bilo neprijatno. Jure je samo slušao i čekao, da dozna, što to misli Lucika, jer je već i njemu nešto bilo poznato.

— Aljoša ga je denuncirao, Aljoša denuncira cijelu Podvodu kod policije.

— To je stara stvar. Za to je plaćen.

— Plaćen, ali imade netko, koji mu pomaže, to si ti!

— Ja? Ti, pokvarenice, niš koristi. Znala sam, da te je nečim počastila ruska pokvarenica, znala sam. Platit ćeš mi

to ti i ona, — i potrči na Luciku, da ju udari. Jure je morao da brani kćerku od majke. Međutim Luci nije dugo ostala u kuhinji, brzo se izgubila u sobu. Ostali su u kuhinji sami Jure i Rezika.

— Dat ću ja tebi, — ponavljala je glasno Rezika, — tebi i onoj gore, koja takva stvari podmeće meni. Zar bih ja imala razloga prijavljivati nekoga? Imadem li ja koristi od toga ili ona? Čuvajte se, Jure, meni se sve čini, da se vama Natalija nekako previše sviđa, te vi katkada i k njoj zalazite. Zar ne čujete, kako svira i pjeva. To ne pjeva za mene, nego za vas. Jednoga lijepog dana mogla bi vam prisjesti njezina pjesma, Natalija je opaka žena.

— Mislim, gospođo, — počeo tiho Jure, — da je Natalija duša od žene i čovjeku bi dala srce iz njedara. Ja u životu nisam nikada sreo tako dobre žene. Poznato mi je, da je njezin muž špijun, radi toga ona često plače, to nju boli, ona nema s njim ništa zajedničko, nego to, što vode skupno kućanstvo i imadu zajednički stan. Aljoša živi od svoje zarade, Natalija od svoje. Natalija se prehranjuje šivanjem, Aljoša prijavljivanjem i prodavanjem novina. Šteta je samo, gospođo Reziko, što ona onako lijepa, dobra i radina mora živjeti s onom ništarijom, velim vam šteta.

— Dakle je i vi branite? No, lijepo vas je udesila, vrlo lijepo! ... Kako mi se čini, sad vam srce ne gine samo za Cvijetom, nego vidim, vi imadete mnogo simpatija i za Nataliju?

— Krivo me shvaćate, gospođo! Često mislim, da imadem simpatiju samo za naše ljude i za one, koje volim; budite uvjereni, da imadem, kad vidim u bijedi čovjeka, uvijek simpatije za njega, makar tko i što bio.

— Znam, da ne pitate za prošlost, ne gledate na ono zlo, kad vam se sviđa Natalija. A ne znate li vi, Jure, da je Natalija najpokvarenija žena periferije? Vama nije poznato; ona odlazi svakog tjedna dva puta u stan trgovcu Nikolu Baruniću. Ne znate valjda ni to, da ona nagovara Cvijetu Orešić, neka i ona pođe s njom? Oko gospodina Barunića palo je na vašu prečistu Cvijetu i sada ju ta svodilja vuče u svoje pokvareno kolo. Jest, tako je, gospodine. Ja znam njezine poslove, znam i njihove putove, ništa ne utekne mome dobrom oku!

Kao okamenjen slušao je Jure tu Rezikinu propovijed. Boljelo ga je, što govori za Nataliju, no možda imade u tom

nešto istine. Natalija, ako to čini, radi iz bijede i mora od nečega živjeti. Uostalom on i nema nekih naročitih simpatija prema Nataliji, Jure od nje ne traži nevinost i čistoću. On je s njom samo dobar drug i prijatelj, da prijatelj i u posljednje vrijeme sve češće se posjećuju. Tek to, što mu kaže za Cvijetu, to ne vjeruje. Ne vjeruje i ne može vjerovati. Krstić mu je nedavno nešto pričao o slučaju s Crnim Longom. Nakon toga ne vjeruje, da bi imala Cvijeta kakve veze s Longom i njegovim poslovima. Boljelo ga, bilo mu teško pri duši; gotovo više od mjesec dana ne govori s Cvijetom. Jure je nije zaboravio, nego ju još uvijek voli istim žarom, istim čuvstvom, možda i jače, nego u prve dane njihova poznanstva. Ne može je zaboraviti. Pa ipak, ako i ne vjeruje, da je sve to istina, ipak u njegovoj duši jest nešto, što ne dopušta, da nastavi sa Cvijetom. I nakon poduljeg razmišljanja odgovori Reziki:

— Znam, gospođo, da ste vi dobrog oka i da vam ništa ne utekne, — ja mislim, da ni vi uvijek ne govorite sto postotnu istinu.

— Gospodine Jure? — upita nekim prijekornim glasom Rezika.

— Hoćete li, gospođo, da govorimo istinu, možemo govoriti. Meni je drago. Ja također znam, da je Aljoša prijavio Ivana Kesića na vašu molbu i po vašem savjetu...

— Molim, gospodine Jure...?

— Nemate što moliti, ja sam u stvari neumoljiv. Izvolite me mirno saslušati i prosudite, što znam i što sam čuo. Vaša prijava Ivana Kesića je donekle razumljiva, jer me ćete da vam bude zet, ali kako vi, gospođo, tumačite vaše odnose sa siromašnim đakom Milanom Krstićem, koji je imao odnose i s vašom Luci...

— Zabranjujem vam tako govoriti, zabranjujem! Jeste li čuli? Ne ću da me u mojoj kući vrijeđate, ja sam poštena žena. Nemam posla ni s kakovim Krstićem, nit sam kada imala!

— Molim, gospođo, to vi velite. Što o tom kaže Milan Krstić, što bi imao pričati sam Ivan Kesić, koji siromah samo radi toga strada, što nije htio imati posla s vama. Ovo pozivanje, vječita pozivanja, da dođem k vama nisu radi Lucike, nego radi vas, razumijete radi vas! Vi rogoborite protiv Natalije, protiv Cvijete protiv cijele periferije. Vi ste poslovna

prijateljica Bebe Lojzine. Ako mislite, da lažem, pitajte Milana Krstića, koga tako neumorno molite i zaklinjete, neka vam dođe, da vas zadovolji. Stidite se, vi pokvarena i podla ženetino! — obuče kaput, zalupi vratima i ode u zimsku sniježnu noć. Išao je dugo i obilazio gradskim putovima, dok je kod Podvodinih bilo svijetlo i pokraj svjetiljke sjedila Rezika i plela čarapu i čekala, dugo čekala. Bila je bijesna na Juru, bijesna na Luciku, na Milana i na cijelu periferiju. Jurine prodičke se nje ništa ne tiču. Rezika je u životu mnogo toga podnijela, podnijet će i to. Glavno, da nije nitko čuo, što je Jure govorio, pa da je i čuo, što se to koga tiče? Zar je ona dužna nekome polagati račune? Nije li ona slobodna žena, koja čini, što je nju volja i dokle je nju volja? Jest, tko joj što može! Što se to koga tiče, ako imade i deset muževa, a ne tri? Skuhala je Mateku vino i odnesla novine, koje je malo prije donio raznosac i nastavila pletivom čarape u kuhinji.

Bio je petak, dan, kad je obično k njoj znao dolaziti đak Milan Krstić. Nije ga već bilo kod nje od onoga dana, kad su uhapsili Kesića. Zna Rezika vrlo dobro, da se mladi gospodičić ljuti. Konačno, što se njega tiču njezini poslovi? On ne dolazi zabadava ovamo. Treba, da joj je zahvalan, jer da nije bilo nje, bio bi već davno umro od gladi. Sada je pritislula zima, pokucat će on još na njezina vrata. Već je htjela otići na počinak, kad netko oprezno pokuca na kuhinjski prozorčić. Bilo već je negdje oko jedanaest sati. Bio joj je poznat taj naročiti kucaj i odmah je znala, tko dolazi. Ugasila je svijetlo i otvorila polako vrata. U kuhinju je ušao đak Milan Krstić, sav prozebao od zime, koji je šetao i šetao, dok je dočekao običajenu dobu, da može pokucati na Rezikina vrata i stupiti u toplu kuhinju, u kojoj je znao, da će ugrijati ozeblo tijelo.

Večeras se je obilno svetila Rezika Krstiću. Htio je već siromah, otići, ali zadržala ga; njemu je bilo ovo zadržavanje i prijatno. Najprije ga dobro najela, ponudila ga toplim čajem s rumom i slatkišima, i poslije se ugodno s njim zabavljala, mnogo ugodnije, nego prije, kad je dolazio svaki tjedan. Na koncu ga nagradila prilično i zaprijetila mu, ako još igda išta izbrblja Juri, da će ga potjerati i da više ne će nikada smjeti pod njezin krov.

Krstić izađe i još prije, nego je došao do svojega stana, susreo je Juru. Sve su ispriповjegli jedan drugome. Krstić

je imao prilično novaca, pa odoše zajednički u grad. Obišli su sve noćne lokale, gdje se sviralo, plesalo i pjevalo. Zabavljali se s pjevačicama sevdalinka i pod zoru vratili obojica pijani kući na svoju snijegom pokritu periferiju.

XIII.

Od one večeri, kad je Jure Parčić zameo kavgu u kući Rezike Kuntek, zamrzila ga je iz dna duše. Sve njezine prijašnje simpatije za njega sada su se preokrenule u antipatiju, zlobu, jad i težnju za osvetom. Jedne večeri nagovarala je na sve moguće načine Mateka, neka otkaže Juri stan, no Matek, iako se držao, da ništa ne zna, bio je vrlo dobro upućen u Rezikine namjere. Poznavao je njezinu bol, da mijenja muškarce. Matek joj nije branio, ipak nije mu bilo simpatično, s tim više, što je to poznato cijeloj periferiji i djeca su odrasla, a Luci je već djevojka za udaju. Često joj je popuštao Matek; za čudo ovog puta nije. Matekova tvrdoglavost činila je Reziku još srditijom i bjесnijom na Juru. Osvetila bi mu se na drugi način, da je slučajno Aljoša Rožkovski na slobodi, — no on siromah sjedi u zatvoru za to, što je lažno za pare objedio jednoga viđenog gradskog advokata, no taj nije odsjedio u zatvoru poput Ivana Kesića i drugih, nego preko veza iskopao se iz zatvora i tužio policiju sudu i stavio ju u neugodnu situaciju. Svejedno, ni ta dokazana lažna prijava sa strane Aljoše nije pomogla Kesiću, da ga puste na slobodu. On je i onako bio sumnjiv, pa im je bilo drago, da sjedi što dulje vremena u zatvoru; možda se što iz njega izvuče.

Rezika nije mogla nikako nauditi Juri Parčiću, a možda bi i bila, da ga se nije bojala. Bojala se Rezika njega više nego Jakova, više nego samoga Mateka. Taj strah ulijevao joj je poštovanje prema njemu, možda je dolazio i iz simpatija i strastvene žudnje za njim? Teško je pogoditi tajne niti žene, koja je stvorena za ljubav i za uživanje. Ni sama Rezika nije znala, odakle dolazi taj strah u nju i zašto strah, kad je znala svakom doći na kraj, samo Juri nikako ne može. Kad se ne može osvetiti njemu, zašto se ne bi osvetila Cvijetu. Za Nataliju lako, nju Jure ne voli; ali voli Cvijetu, i ona

njega, to joj je dobro poznato. Neka, treba da osjeti njezinu moć treba, da pridošlice vide, što je i tko je Rezika Kuntek.

Debela kora snijega i leda pokrivala je periferijske putove u prvom večernjem sumraku. Ledeni je vjetrić hladio studenu i snijegom pokrivenu periferiju. Uzduh je mirisao po snijegu, kao da ga nije dosta, i kao da misli vječno pokrivati blatnjave periferijske putove. U tom sumraku koračala je Rezika svojoj susjedi Josipi Danović, ženi željezničara Kreše, koji je svaki drugi dan dolazio kući, kod koje je stanovala Cvijeta Orešić. Rezika je zatekla Josipu u polutami u kuhinjici, gdje za štednjakom sprema večeru.

— Dobar večer, susjedo Josipo?

— Dobar večer, gospođo Reziko! Što vas dobro nosi k meni?

— Tako, došla sam malo do vas, da vidim, što je kod vas novo.

— Kod mene, gospođo ništa. Mnogo ne zalazim susjedama, ni one k meni i ne zanimaju me novosti naše Podvode. Vani je zima, ja ovdje u kuhinji sjedim kod toplog štednjaka i pletem čarape po cijeli dan. U večer mi dođe Cvijeta, pročita na glas novine i više ništa.

— Vi se, čini se, dobro slažete sa Cvijetom?

— Kako vidite, baš dobro; da vam pravdo kažem, Cvijeta je dobra i radina djevojka. Nemam djece i volim je kao rođenu kćerku. Samo sirotica posljednje vrijeme kao da vene poput grane na stablu. Prehlađena je cijelu zimu. Govorim joj, da prestane s trgovanjem voća, bar sada dok traje silna zima, ali ne će ni da čuje. Misli, da ću je otjerati, ako mi koji mjesec ne plati stanarinu; ja od nje stanarine i ne tražim. Hvala Bogu, moj muž imade toliku plaću, koliko je nama dosta u vlastitoj kućici.

— Dobra ste vi, Josipo, dobra, to ja uvijek govorim, — odgovori Rezika samo, da prekine Josipu u njezinu hvaljenju Cvijete.

— Dobrome je svatko dobar, — odvrati Josipa i upali svijetlo, jer je već bio potpuni mrak u kuhinjici.

— Meni se čini, susjedo, da Cvijeta o vama ne priča tako pohvalno, kao što vi o njoj? Možda i ne znate, ali ona vas uvijek ogovara. Da ste vi ovakva žena, onakva, čak čula sam, da priča, kako ju vi kradete i da je držite samo zato, da vam pomogne otplatiti dug...

— Kakav dug, kakva krađa? — Srdito i uvrijeđeno skoči Josipa. — Ja ni moj muž nemamo ni dinara duga, razumijete li, ni dinara! Mi imademo dosta za nas do smrti. Meni ne treba Cvijetina ni vašeg, ni ničijeg. Jeste razumjeli?

— Žao mi je, što sam vam iskreno rekla ono, što sam čula, — počme laskavo Rezika, — ali ja to ne govorim, nego vaša stanarka Cvijeta. Ona još koješta o vama i vašem mužu priča, i ja se upravo čudim, kako ju vi poštena i čestita žena možete držati pod vašim krovom?!

— Pod mojim krovom ne će biti nitko, tko će lagati, jeste li razumjeli? Ako je istina, to, što vi govorite, budite uvjereni, da ne će moći prenoćiti pod mojim krovom. Volim je kao rođenu kćerku, ja se za nju staram, kao za svoje dijete, a ona da o meni tako? Teško siromahu čovjeku kad nema od srca poroda i vlastitog djeteta, koje bi ga u starosti prigledalo. O crna nezahvalnosti... i siromašna žena zaplače tako bolno, kao da joj je majka umrla. — Pa budi dobar, — nastavljala je plaćući Josipa, — kuhaj joj čaj, njegu i tješi. Kao majka sam joj bila, gospođo Reziko, kao majka, znate, kao majka, voljela sam ju kao svoje dijete, ne samo ja; nego i moj muž. Kako ju ne bi čovjek volio? Cvijeta je dobra, kao kruh koji se jede, ona je draga i mila, da već milija ne može biti. U posljednje vrijeme strašno je nesretna radi svađe s Jurom, i još sam joj bila bolja, bolja, nego bi joj bila i rođena majka. Ah, siromah čovjek, siromah čovjek, kad nema od srca poroda. Sirotica ja, sirotica ja, što sam dočekala pod svoje stare dane, da me netko za moje dobro ogovara i laže koješta, sirotica ja, oh, Krešo.

Rezika je slavodobitno triumfirala, i što je Josipa sažalnije plakala i naricala na glas, to je ona više uživala i jače bockala. Rezika je imala nešto divljačko u sebi; upravo je sadistički uživala, kad je mogla nekome napakostiti, samo da udovolji svojoj osvetljivosti i dade barem kakvu takvu zadovoljštinu svome srcu. Radi toga je nastavljala:

— Ne plačite, susjedo Josipo. Nemate za čim plakati, sve Cvijete i cijeli Velebit djevojaka, odakle je ona, ne vrijedi vaših sažalnih suza. Vjerujte mi, da je bilo i meni teško, kad sam dočula njezine klevete o vama; nisam htjela, da vam ih odmah kažem, dok se nisam uvjerila, odgovaraju li istini ili ne. Sve, što sam vam ispričala, prava je pravcata istina. Ne makla se s ovoga mjesta, ako nije. Ne samo to, susjedo Jo-

sipo, nego ja se uopće čudim, kako ste ju mogli uzeti pod svoj pošten krov. Za ne znate, da je ona djevojčura najgore vrsti?

— Najgore vrsti? — upita začuđeno Josipa.

— Što se čudite? Barem to je poznato cijeloj periferiji. Cvijeta je ne samo placarica, nego i pokvarenica. Čula sam, da je poslovna prijateljica Bebe, kćerke njezine susjede na trgu, Lojze Lajave, koja je poznata zbog sumnjivih poslova. Samo, kako čujem, vas se boji, i ne izlazi noću, nego po danu. Poznato mi je: Cvijeta već nekoliko mjeseci zalazi u stan trgovca Nikole Barunića i ostaje cijelo poslije podne s njim sama u sobi.

— Nemoguće, nemoguće, ne mogu vjerovati! — počela je lamatati rukama Josipa, koja je rado išla u crkvu i uvijek s krunicom u ruci molila Boga.

— Znam, da vi mislite, da je nemoguće. Nisam ni ja vjerovala, ali ako ne vjerujete, obratite se na Pubu Longa ili ću vam ga dovesti, pa neka on govori.

— Vjerujem, vjerujem, dosta, gospođo Reziko, dosta, dosta. Ne će više ona pod mojim krovom prenoćiti, ne će, ne će, razumijete li? Da mi je rođena kćerka, ne bi pod njim noćila, kamo li kad nije ništa. Van, napolje, na snijeg, na zimu, neka crkne i onako kašljuca, ne će dugo, i treba da crkne. Ovakav ološ treba istrijebiti sa svijeta, istrijebiti — kao u ludilu vikala je Josipa koješta. Rezika je uživala, njezina misija je uspjela. Ipak nije pravedno, Josipu treba umiriti, i Rezika počne:

— Susjedo Josipo, umirite se. Svega imade na ovom svijetu. Svakakvih je grijeha kod Boga. Nemojte ju sir... vrata se širom otvore, i kao vjetar bane u kuhinju Cvijeta Orešić, koja je gorjela od gnjeva i srdžbe, čuvši iza vrata razgovor između Josipe i Rezike. Baš se vraćala iz grada i vidjela pred sobom Reziku. Pustila ju je naprijed, jer je znala, da nije zabadava došla Danovićevima. Radi kašlja teškom mukom je izdržala na hladnom hodniku; ali eto, izdržala je, kašalj ju nije izdao prije vremena.

Cvijeta je ušla u kuhinju i zatvorila za sobom vrata, i kad je pogledala u zaprepaštenu Josipu u crnini i u zacrvenjenu kao rak Reziku, koja je htjela pobjeći, da se nekamo sklone izgubila je riječ; Cvijeta se opet sabrala i počela govoriti:

— Što ste izgubile riječ? Čula sam sve!

— Sve? — razbeči usta Rezika.

Čadna žena, sve sam čula! Čula sam, kako si lagala, kako si me klevetala. Zar ja odlazim Baruniću, zar se ja s njim valjam ili ti! Zar ja imamem posla sa Bebom ili ti? Nije li vaš zajednički poslovođa Pubi Longo, kome je Krstić nedavno naravnao rebra? Nemaš li ti odnošaje s đakom Krstićem, nisi li pola periferije prijavila policiji preko Aljoše? Ne sjedi li radi tebe Ivan Kesić, nisi li ti ona, koja živi sa starim Matekom Podvodom i sa Jakovom, nisi li ti sve i svašta? Oči ću ti izvaditi. Klevetnice, svinjo! Rođenoj kćeri zaručnike preuzimaš, rođenoj kćeri tražiš partiju za udaju, koja se tebi sviđa, i koja bi mogla tebe zadovoljiti...

— Cvijetice — prekine ju začuđena Josipa.

— Ništa. Ubit ću je, ubiti — poleti razgnjevljena i zaplakana Cvijeta, koja nije bila vična ovakvim tučnjavama, na Reziku, koja se s pomoću Josipe dokopa vrata i nestane iz kućice.

Dugo se još čulo objašnjavanje između Josipe i Cvijete, kojoj je riječi sve više i više prekidao kašalj. Bila je prehladna, sada se još jače prehladila na hodniku. Nitko nije Juru više nagovarao protiv nje, nego Rezika, nitko nije manje volio vidjeti Cvijetu nego ona. Cvijeta je sve to dobro znala. Često joj je to Krstić pričao, katkada i Pavica Stipić, konobarica kod Lustiga. Baš Pavica joj je toliko toga pričala, što nije Cvijeta nikako ni u snu mogla zamisliti. Sve te stvari držala je za sebe. Nije ih pričala staroj Josipi Danović, stid ju je bilo takovo što pričati. Evo sada je došla da rovari protiv nje i u stanu njezine stanodavke. Plakala je Cvijeta u kuhinji za stolom, plakala i uspomenu pretresala sve svoje zgođe i nezgođe u životu, poimence odkad živi na periferiji. Svemu se je mogla nadati od Rezike, ali ovako što nikako. Možda je dočula, da joj Danovićevi žele ostaviti kuću, pa je htjela, to spriječiti; Bog znade, kakvi računi vode Reziku na te spletke?

Dok je Cvijeta plakala, Josipa joj je prilazila i mirila ju. Skuhala joj čaj i nudila je, neka pije.

— Pij, Cvijetice, srce moje, pij! Nisam ja kriva sirotica. Ova nesreća je došla i lajala koješta. Lajala Cvijetice! Nisam ja kriva, ne uzmi za zlo. Ti si dobro i milo stvorenje, — i gladila je Josipa Cvijetu nježno rukom po kovrčastoj kosi, dok je Cvijeta plakala. U tom času uđe u kuhinju Krešo Da-

nović u kožnatoj željezničarskoj šubari. Jak i visok čovjek, sada je još jači izgledao u šubari. Baci kaput i protrlja dugačke crne brkove, na kojima se uhvatio snijeg i led. Vidio je, da nije sve u redu, i nakon pozdrava počne:

— Što je opet, što? Valjda nije Đuka umro, a? Cvijeta, još misliš na njega?

— Kakav te Đuka spopao, — prekine ga žena, — bila je ovdje ona nesreća od Rezičke, i koješta mi nalagala; to je Cvijeta čula, pa se s njom počupala...

— Bravo, Cvijeta! Šteta, što nisam i ja bio ovdje. Zнала bi ona, što su ruke staroga Kreša. Pokvarenica, pa šta ima govoriti, propalica stara, sve zlo nam je donesla na Podvodu. Da nije nje, već bi bili putovi naši, sve bi bilo uređeno. Ova mrcina ne da. Zašto nisam prije došao, Cvijetice, znaš, kako bih je bio lemao. Stara moja bi joj kosti kupila po kuhinji.

— Ne govori, Krešo, koješta. Cvijetice umiri se, umiri. Nisam ja ništa kriva.

Još dugo se kod Danovićevih ređao razgovor o Rezičici i Podvodinima, ali Cvijeta nit je imala volje što jesti niti piti. Nakon dugog nagovaranja popila je malo toplog čaja, i legla u krevet, ali zaspati nije mogla do kasno u noć.

XIV.

Ređali su se dugi dosadni periferijski dani, i Juri Parčiću već je dojadilo gledati kroz zapuhane prozore potkrovnice sobice na ledene i snijegom pokrivene periferijske putove, kojima su se žurili stanovnici Podvode. Prije podne mu prolazilo još kako tako. Jutrom rano išao je na rad i radio do dva sata poslije podne, oko tri bio je opet kod kuće. Nema volje ni za rad, otkako je nestalo Ivana Kesića. Kao da je nestalo svakog života u željezničkim radionicama. S ostalim radnicima malo se druži, i nije mogao naći nekoga, koji bi mu bio malo bliži, s kojim bi se mogao slobodno porazgovoriti i povjeriti mu svoje jade i tajne. Jure je oprezan prema svima i svakome, iako nije nikada sumnjao ni u čije poštenje. Zna, da je poštenje širok pojam, i da su oni najmanje poštenji koji najviše o njemu govore, i koji ga najviše ističu. Ono malo, što se družio s ljudima, to je bilo rijetko sastajanje s Milanom Krstićem. S njim bi se bratski porazgovorio, katkada u peri-

ferijskoj gostionici kod Lustiga, katkada u kakvom podrumu u gradu. Poslije Kesića Krstić je Juri bio najbolji drug. Jučer mu je nešto pričao o Cvijeti i sada Jure u toploj sobi, kod crvene peći, koju je užario plamen, razmišlja o njoj. Uviđa, da Cvijeta nije kriva, sam je više kriv, nego ona. Ali ne će, ne može da popusti. Zašto ne bi Cvijeta prva popustila, zašto ne bi ona prva njemu prišla i ispričala se? Zašto da se ispričava, opet je mislio u sebi Jure: Da li mi je što načinila na žao, ili mi što uopće rekla? Ne, nije, odgovarao je sam sebi. Pa zašto joj ne bih sam pristupio, kad sam kriv? Zar muškarac da se ponizuje pred ženom! To ne ide, pa makar se rastali zauvijek, makar više nigda ne govorio s njome, — završavala su Jurina razmišljanja.

Ipak Jure Cvijetu voli, pogotovu nakon Krstićeva pričanja o slučaju s Pubi Longom i nakon akcije Rezičke kod Danovićevih, a zabrinjuje ga i njezina bolest, ali ne može, nikako ne može! Sjedio je tako u tamnoj potkrovnici na tvrdom slamnatom ležaju i razmišljao o svojoj ljubavi s Cvijetom. Pretresao sve zgode i nezgode s njome. Za sve je nalazio opravdanje, za sve je nalazio i neopravdanje. U svakom njegovu zaključku imala je Cvijeta pravo, imao je i on. I dok je tako tratio vrijeme, ležeći na krevetu s otvorenom knjigom na stolici, koju je na mahove uzimao u ruke i čitao, začuje glas njemu tako mile i drage gitare Natalije Rožkovske, koja u podvečernjem sumraku prebire njezinim žicama. Omamljivi glasovi dirljive pjesmice dopiru do njega. Glasovi gitare bude u Juri uspomene na Cvijetu, k njoj ga približuju u mislima i on bi na časove volio, da Natalija prestane, samo da ne čuje bolne pjesmice, koja Nataliju možda isto tako dira, još i jače, nego njega. Kako bi bilo lijepo, da Natalija dođe k njemu i sjedne ovdje pokraj njega, i da mu zaszira, te da se tješe oboje, jedan pokraj drugoga. Natalija je bila u Juri-nom stanu već više puta, o tom znade cijela periferija. Potrudila se Rezička, da publicira tu najnoviju senzaciju, samo da odbije Nataliju od Jure i Juru od Natalije, pored toga, da nanese još veći jad i čemer bolesnoj Cvijeti.

Do sada nije bilo teško pozvati Nataliju k sebi, njezin muž Aljoša sjedio je u hladu; nedavno vratio se i u posljednje vrijeme često ga posjećuje Rezička. Sigurno spremaju nekakve nove prijave, opet će netko sjedjeti u zatvoru. Ovog puta ne će dobro proći ni Rezička ni Aljoša. To je zaključak Jure i

Krstića. Samo neka pokušaju. Znat će, kako se Bog zove. Natalija sveudilj svira, kao da čeka, dok ju Jure pozove. Svira tik samoga zida, možda je na njega i nagnuta? Pjeva tako lijepo, skladno i skoro Juri naviru suze na oči, ali trebalo je mnogo snage, dok se usudio rukom pokucati na zid, i dok se Natalija pripravno odazvala:

— Jurečku, što, vi, zovete?

— Da, Natalijo, ja kucam. Htio bih da prestanete svirati tu, gdje jeste, ili da dođete ovamo, ako smijete?

— Zašto ne bih smjela doći k vama, Jurečku moj, to ja jedva čekam.

— Dođite, Natalija, bit ću vam zahvalan, samo ako ne budete imali neugodnosti. Ipak sad je vaš muž kod kuće.

— Jurečku, Jurečku, kakav muž, ljubav je muž i žena ljubav, Jurečku, ljubav! Evo sada trčim, odmah trčim k vama samo da uzmem šal, da se ne prehladim... Jure je upalio svijetlo, bacio par komadića drva u vatru i stavio svoj običajni lončić s vodom na pećicu za čaj. Poravnao je odijelo na sebi i na krevetu, da ne izgleda tako jadno, kako izgleda od popodnevnog valjanja po njemu. Za tren oka penjala se Natalija lojtrama u potkrovnici Juri i pokucala pristojno na vratima, kao da ulazi u najluksusniji salon. Vrata se otvore i Jure podigne Nataliju, uhvativši je ispod pazuha. Podigne je s lojtra, kao da diže pero. Bila je lagana, i vitka kao jela. Natalija baci šal na stol, odloži gitaru i smijući odgovori:

— Nisam li žurno došla, Jurečku?

— Žurno ste došli, Natalija, — i htio ju je poljubiti, da joj vrati njezinu susretljivost, ali kao da se nečega pobojavao, spustio je ruke ispod njezina pazuha i pognuo glavu od stida, čak je i pocrvenio, i jedva odgovorio:

— Izvolite, Natalijo, sjednite! Kod mene se sjeda na krevet. Na njemu je udobnije sjedjeti nego na stolicama. — Natalija sjedne na krevet, povuče sa stola gitaru i smjesti se dosta slobodno na uzglavlju kreveta. Sjede i Jure pokraj nje i zagleda se u nju, kao da ju nikada nije vidio. Danas je bila lijepa, mila i slatka kao nikada. Hladan zrak rashladio je njezine nježne obraze: u sobici je topli izmamio crvenilo na njezinu pravilnu licu. Crne male očice živo se kretale ispod obrva, i pokažu se dva prekrasna niza bijelih zubi. Sveudilj se smijala, kao da je jedva dočekala, sastanak s Jurom, koga je sve više voljela. Taj čudni priprosti čovjek toliko se udubio

u njezinu nježnu dušu, te nije ni sama znala reći koliko ga ljubi. Ljubila je Natalija Juru, iako nije nikada o tom njemu rekla ni jedne jedine riječi, kao ni on njoj. Toliko puta je bila kod njega, i on kod nje, i tko hoće, tko ne će vjerovati, oni se do dana današnjeg nisu ni poljubili, premda je Nataša cijela bila stvorena samo za ljubav.

Ona je prebirala prstima po napetim strunama gitare, a odjekivao glas njezine pjesme, u kojoj je Jure najviše čuo i razumio: praščaj praščaj! Njemu je trebalo nekoga oprostjenja, da on nekome oprost, i da drugi njemu oprost. Natalija se nagnula glavom na tvrdo mušičavo drvo starinske debele postelje, i spuštenim trepavicama pjevala ispod glasa i prebirala po žicama. Jure je bio tako ganut, da nije mogao mirno izdržati svršetak tople i bolne pjesmice, koja je nosila u sebi svu širinu nepreglednih ruskih stepa i večernje srsi prostrane Volge. Zaplakao je kao malo dijete ispod glasa, kao da se kundira nježnoj pjesmici, i bacio se u krilo Natalije. Svojim licem dodirnuo je njezina nježna koljena i pod tankom haljinom osjetio titraje njezinih žila. Tako je nekada znao pasti u naručaj majci, tako ga je samo ona mogla ganuti i toplo primiti. Natalija je završila svoju pjesmicu, metnula na susjednu stolicu široku gitaru i privila uz sebe Juru riječima.

— Jadni moj, dobri Jurečka. Ne plaćite! Kažite sve, što vas tišti onako, kako biste rekli vašoj majci ili onomu, koga najviše volite, i u koga imadete najveće povjerenje. Gladila ga je po licu svojom nježnom rukom, izbodenom na vršcima prstiju od tvrde igle. Jure nije ništa odgovarao, samo se sve jače i jače priljubljavao uz Natašu i sakrivao glavu među njezina njedra, kao malo dijete, koje se stidi takova svoga čina. Jure nije mogao, naći ni jedne jedine riječi, da kaže, zašto plače, i na što ga ova pjesma podsjetila, i što mu je izmamilo suze. Stid bi ga bilo izreći pravu istinu pred nježnim i dobrim stvorom, koji ga voli, ne zna ni sam, radi čega svom svojom dušom, cijelom nutrinjom svojom. Jure prema Nataliji, kao da je imun. Njezino nježno tijelo, vitak struk, oble i mekane grudi pune divnih draži ne bude u njemu nikakvih osjećaja. Njemu se čini, da bi učinio smrtni grijeh, kad bi se ovio rukama oko vrata Natalije i poljubio joj nježna ustašca. Natalija je to čekala svakoga časa, ali Jure nije posegnuo za poljupcem. Nije mogao, evo nije mogao! Njega bi cijeli život peklo, kad bi to učinio, cijeli život

bi ga boljelo, da ode dalje od poljupca. A Natalija bi mu dala i dušu i srce i cijelu sebe, samo da osjeti ono, što ona osjeća prema njemu.

No o toj njenoj ljubavi Jure kao da i ne misli. Natalija i njezina gitara, kao i njezina pjesmica podsjetili su ga na neku drugu, na neku, koju Jure cijelu ljubi, ne samo na pol, ovako, kao Nataliju. Da, Nataliju je Jure ljubio napola, ako se ta ljubav može nazvati polovična. Natalija je za Juru bila neki neoskvrnjeni ljubavni ideal, prema komu nije imao ni najmanja fizička nagnuća. Jure je ljubio Nataliju kao nešto nadnaravno, nešto, što nema tijela što nema mekanih grudi i vitkog struka, nešto, što se ne smije užiti ni oskvrnuti. Natalija je za Juru bila zabranjena jabuka, koju čuva strašna zmija osвете i samoprijegara.

Jure je mislio, da tom istom ljubavlju ljubi njega i Natalija; a njezina ljubav imala je sve komponente svagdašnjice. Istina, Natalija nije bila željna fizičkog uživanja, takova uživanja bilo joj je i previše. Često se iz nužde, katkada za dobre pare i tome utjecala. Natalijina ljubav prema Juri nije bila ljubav podavanja, nije bila ljubav obične kevice, koja se prvi puta zaljubi; u njezinoj ljubavi prema Juri bilo je nečeg jačeg i silnijeg, što ju je vuklo k njemu i vezalo uz njega.

Konačno se Jure smirio. Podigne glavu i nasmije se kroz suze Nataliji. Smijala se uz njega i ona; bila je vesela, što ga je rastužila i raspoložila. Od radosti nije znala što, nego ga zagrlila s riječima:

— Lijepo moje dijete, — i izljubi ga kako još nije nitko u životu. Juro joj odvrati poljubac. Natalija nastavi, kao suvereni gospodar nad njim odnosno kao majka nad djetetom jedincem. — Kaži mi, Jurička, zašto si plakao? Preda mnom ne smiješ imati tajna. Je li, da ih ne ćeš više imati?

— Natalija, ja imam u vas neograničeno povjerenje, ali ne mogu vam reći, zašto sam plakao. Tako, plakao sam, ne znam ni sam zašto. Došlo mi je, da plačem i ja sam plakao i plakao.

— Jurečku, nisam malo dijete, da me možete uvjeriti, govoreći, da ste plakali samo, zato što ste plakali. Svaki čin imade neki razlog, pa makar kakav bio, — počela je Natalija ispitljivim i dosta ozbiljnim glasom navaljivati na Juru, sve-

jedno tako dobronamjerno materinski, da joj njezinu strogost nije Juro ni časka zamjerio.

— Rado bih vam bio iskren. Natalija, ali bojim se reći ono, radi čega sam plakao. Ne, to ne bi bilo lijepo od mene, da vam kažem. Vama se ne bi svidjelo, — volim vas Natalija i ne želim s vama prekinuti. Vi ste jedina, koja me tješite u mojim teškim danima, u ovoj zimskoj pustoši, kad nemam nigdje nikoga i kad se osjećam kao napuštena ovca, što se izgubila u ovom gradu, na ovoj snijegom pokrivenoj periferiji...

— Jurečku, neću da govorite zabadava i da opet ne zapadnete u plač. Vaše suze izazivlju i meni suze na oči. Malo prije, kad ste vi plakali, plakala sam i ja, jer sam vam svirala i pjevala moju najljepšu, najdražu pjesmicu, koju vrlo rijetko pjevam i sviram.

— Razumijem vas, Natalija, ali ne mogu, ne mogu!

— Šta ne možete, kukavico! — odgovori posprdno Natalija, otkine se od njega i srdito prošeće do male pećice, na kojoj je voda u lončiću povrila do dna, jer su oboje zaboravili na čaj.

— Nisam kukavica, Natalijo, — uozbilji se Jure i sjede na krevet, a noge su mu stajale na podu. — Kad mislite, da sam kukavica, evo, da vam kažem, u čemu je stvar.

— No, govorite, što se bojite. Počnite s Cvijetom i nećete dalje!

— Iskreno moram priznati, da ste pogodili. Cvijete sam se sjetio, na nju sam, Natalija, mislio, na nju, koju sam uvrijedio, s kojom sam sve prekinuo samo radi toga, što sam nasjeo pripovijedanju lažljive Rezike. Nju sam krivo optuživao, nju, kojoj su toliko nepravda nanесли: ja, Rezika, Lojza Lajava, Beba, Crni Longo i cijeli svijet, a ona malo podalje nas leži bolesna u krevetu.

— No, znala sam, što boli moga jadnog i zaljubljenog Juričku, — počela je opet nježno Natalija. U tim riječima krila se neka zloba, neki suzdržljivi jal suparništva. Tom jalu Natalija nije dala maha i nije izbio na površinu. Počela se zamatati u šal i uzimati u ruke gitaru, hladno mu stisne na odlasku ruku i poljubi majčinski čelo, kao da mu želi reći: »Spavaj slatko, moje zaljubljeno čedo«, i nestade niz lojtre, iz male potkrovnice sobice.

Zima je bila na izmaku, za sunčanih dana počeo se polako topiti snijeg po periferijskim ulicama i po puteljcima štrcao ispod nogu pješaka. Išli su ljudi putovima, na kojima su tople zrake topile snijeg. Išli su i psovali periferiju i periferijske putove, kao obično, a najviše se srdili na Mateka, i na sve one, koji još nisu s njime riješili pitanje putova i njihovih popravaka. Među tim prolaznicima bio je i slabunjavi i neobrijani mladić, koji je sa zavežljajem, omotan u papir, žurio prema svome domu na periferiji. Koračao je, kao da se nekamo žuri, ili ide na vlak, jer se približava vrijeme odlaska. Bio je stari poznanik periferije i mnogi znanci su mu radosno dovikivali:

— Živ bio, Ivane Kesiću! Samo kad su te pustili, kad si se dočepao slobode... Do viđenja Kesiću! — Ivan Kesić nije mnogo govorio. Nekom bi mahnuo rukom, drugom bi što dobacio, trećeg pozdravio svojim promuklim glasom. Nije se zaustavljao ni s kim. Žurio se, što su ga noge nosile: da je tko drugi na njegovu mjestu, otišao bi ravno u gostionicu, da se napije i dade oduška dugotrajnom izbivanju, koje je proveo u zatvoru ni kriv ni dužan. Ivan Kesić se vraćao iz zatvora. Još su ga trebali pustiti prošli tjedan, držali su ga, Bog bi znao, iz kog razloga sve do sada. Često je mislio da ga uopće ne će pustiti, eto konačno pustiše i njega.

Kesić se nije mnogo veselio ponovnoj slobodi radi slobode, ali se veselio, što će dati oduška svojim osjećajima i svojoj srdžbi na Aljošu pl. Rožkovskog, koji ga je lažno denuncirao i strpao u zatvor. »Platit će mi ruska izbjeglica« — mrmljao je u sebi Ivan, — »platit će mi kao nitko. Osvetit ću mu se, pa makar me ponovno strpali u zatvor. Prosjedio sam u njemu lijepi broj dana, prosjedjet ću još. On će mi platiti...« i protezao sve jače korake, približujući se Podvodinoj kući, u kojoj je u potkrovlju stanovao Aljoša. Nekoji susjedi su prepoznali Kesića, pozdravljali ga i dovikivali, ali on se nije obazirao. Ušao je u dvorište i popeo se lojtrama u stan, projurio je kroz kuhinju onako zadihan do sobe i u sobi na Aljošinu nesreću susretne ga Ivan Kesić. Nikada nije Aljoša poslije podne bio kod kuće, upravo danas je ostao. Natalija je otišla u grad, bio je sam samcat. To mu je još više pridoneslo, da je dobio obilnije batina od Kesića. Ivan se

bacio na njega upravo divljačkom snagom, bacio se na njega jače, nego bi se bio onda, kad su ga na policiji suočili s Aljošom. Uhvatio ga rukom za koštrunjavu kosu i stao udarati po licu. Nemilosrdno je udarao, dok nije krv briznula Aljoši na nos i na usta, i dok nije zaridao kao životinja, koju druga davi i uništjuje. Na taj strašni i samilosni krik dotrčali su stanari iz susjednih kuća na dvorište. Izletjela je iz kuće prpošna i raskvašena Rezika, Lucika u kućnoj haljini zastrašena od tučnjave, pa stari Matek Podvoda i Jakov Kuntek sa svojim neizbježivim naočalima na nosu. Provirili su glave iz kuća i drugi stanari, radoznalost donese i Juru Parčića na dvorište, jer je čuo tučnjavu i zapomaganje u susjednoj sobi, a nije znao, što se dogodilo. Aljoša je sveudilj zapomagao i borio se s Kesićem. Aljoša je dobio mnogo batina, dok se konačno ne nađe sav krvav u velikom mekanom kupu snijega, koji se topio na suncu. Dok su jedni vukli izdevetanog Aljošu iz snijega, dotle je Kesić hvatao svoj zavežljaj pokraj vrata stana Rožkovskih i spuštao se u dvorište niz lojtre govoreći:

— Hulja emigrantska, bjelogardijska! Mjesto da je sretna, što ga naše sunce grije, on će mene denuncirati! O platit ćeš mi, svinjo jedna, platiti. Ovo nije ništa, koliko ćeš još dobiti, makar sjedio do vijeka radi tebe, gade, na robiji! Zapamtit ćeš, tko je Ivan Kesić i kako ćeš nedužne ljude denuncirati... Nitko od prisutnih nije prozborio ni jedne jedine riječi, samo je Lucika pocrvenila kao paprika, kad je opazila Ivana; srce joj je zakucalo od radosti, što ga opet vidi. Bila bi mu potrčala u naručaj, bila bi ga zagrlila, ali se bojala svijeta, koji se skupio, bojala se majke, koja je zajedno s Jakovom vukla iz velikog kupa snijega Aljošu i čistila mu krv sa lica.

— Blago jedno! Zar ovako tući čovjeka! Ništarijo jedna, da jedna. Siromašni Aljoša, boli li vas? E, platit ćeš mi ti, Uršin brate, ovo platiti. Ja ću te tjerati ja, ako ne će on... — galamila je Rezika i prala pod pumpom Aljošu, koji je priblijedio kao krpa i podmuklo plakao:

— Nisam kriv. Ne, nisam ja kriv... Moram živjeti, moram, krivi su drugi, kriv je cijeli svijet...

— Kriv je kriv, — potvrđivala je Rezika. Luci nije znala, kome da se prikloni: da li Ivanu ili Aljoši. Ivan je izgledao kao razbojnik, koji napada, Aljoša kao svetac, koji strada.

Makar kakav bio i kako Ivana voljela, ipak joj se sažalio onako krvav Aljoša, koga su sve žene, koje su se našle na mjestu tučnjave, prale i povijale mu rane na glavi. Dobio je nekoliko udaraca od raznih tvrdih predmeta, no jače nije bio ozlijeđen. Dok su tako žene prale okrvavljenog Aljošu Jure je otrpio Ivana do stana, gdje je stanovao. Sva je sreća u tom, što nije bilo u blizini stražara, pa nije Ivan dospio ponovno u zatvor. U onom mnoštvu i zbunjenosti nije Ivan ni opazio Luciku i tek putem mu je Jure rekao, da je i ona bila tamo, da je pocrvenila i zaprepastila se, kad ga je opazila. Jure se vrati u svoj stan, a Ivan Kesić uđe u kuhinju svoje sestre Urše Barić.

Urša je bila sama kod kuće i s djetetom u naručaju kuhala nešto na štednjaku, i kad je opazila Ivana, od radosti zaplače i pade mu u naručaj:

Ivane moj, brate moj! Mislila sam siročica, da te neću nikada vidjeti! — i Ivan opazi slabunjavo, mršavo, crno, bolesno i ispaćeno lice svoje sestre. Bila je slaba i onda, kad je otišao, ali sada je gotovo nije ni poznavao. Blijeda i ispijena, kao prava pravcata smrt, više kostur, nego živi stvor. Ivan se s njom izljubi i upita:

— Gdje je Anton?

— Anton? — ponovi Urša i zaplače gorko i nemoćno. — Nema ga Ivane! Izgubio se, utopio, ubio se, umro? Ne znam ni glasa ni traga o njemu. Pred koji mjesec dana otišao je u Slavoniju. U jednoj šumi davala se neka kantina pod zakup. Baš u tom mjestu imade nekih znanaca. Otišao tamo, da možda dobije zakup. Kod tvrtke više nije bio namješten, pa je išao siromah, da smogne kruha za nas i našu djecu. Otišao je, Ivane, ali do danas se nije vratio. Rekao je, da će pisati, ali o njemu nema ni glasa ni traga. Novine pišu, da su dolje velike poplave, i baš nedavno je jedan list donio sliku utopljenika, za kojega nije utvrđeno, tko je, a kad su mi je pokazali, ja sam rekla, da je to on, Antun, moj muž. Ne zna se, da li se sam utopio ili je nastradao. Samo njega nema, utopio se i dolje su ga pokopali, ja ga nisam ni vidjela niti sam mogla otići, da ga po posljednji put vidim.

— Siromašni Antun, kako je bogec nastradao, — uzdahne Ivan i skoro mu suze navrnuše na oči.

— Hvala Bogu, djeca su mi ozdravila, i evo to još jedno uzela sam na hranu. Mirkec, dođi ovamo! — debeli dječarac bucmasta lica dođe do Ivana i sramežljivo se nasmije. — To je nezakonito dijete jedne konobarice i nekog mesara, koji mi plaćaju mjesečno dvijesto dinara za dijete. Milan Krstić spava još uvijek kod nas, i da nema njega, Ivane, ja bih već bila davno uginula s djecom od glada. On mi je doveo Mirkeca, on mi plaća stanarinu, kad mi treba, posudi mi koji dinar, ako imade. Našao mi i posla u gradu, i tamo pospremam kod jedne žene. Tako ti, eto, moj brate teško i bijedno živim bez muža.

Ivan nije znao ništa odgovoriti na sestrine riječi, nego se duboko zamisli nad udesom, koji je stigao njega i njegovu sestru. Namještenje kod željeznice je izgubio: o tom mu je nešto i Jure govorio. A da ga i nije izgubio, tko će ga natrag primiti? Tko? — pitao se sam u sebi. Udarili su mu pečat komunizma na lice, pa kud i kamo sad s njim? Tko bi bio komunist, da nema glada, da nema nevolje i bijede. »Sve ću biti«, mislio je Ivan, samo treba da se stvori blagostanje i pravda, da jedan ne jede i rasipava preko volje, a drugi da stradaju od najveće neimaštine. Pa što može siromah čovjek, kad nema ništa na tom svijetu, nema kuće, ni kućišta, ni stana ni ognjišta, ono malo, što imade, mora skupo platiti, a gdje i kako što zaslužiti?! — U proketo vrijeme smo se rodili, u proketo! — konačno probunca na glas Ivan Urši, koja je kuhala kavu, da barem čime podvori siromašnog i bijednog Ivana.

Uto dođe i Milan Krstić, koji se izljubi s Ivanom i nastave do kasno u noć pričati o svemu i svačemu. Krstić je pričao Ivanu, kako se konačno oslobađa grada i života u njemu. Svršio je škole, položio posljednje ispite i doskora se misli vratiti u svoj zavičaj, među svoje, da čeka, ne će li dobiti gdje kakvu službu ili u najgorem slučaju da prakticira kod suda i da jednog dana otvori advokaturu. Tamo mu je i njegova draga, koja ga već godinama čeka i koja ga katkada potpomaže. Siročica ni ona nema mnogo, pa je Milan bio prisiljen, da zasluhuje, kako može, samo da svrši i da se jednom riješi đlačkog gladovanja. U tim životnim brigama zaspali su kasno u noć jedan i drugi.

Bila je subota poslije podne. Sipio je sitni zimski snijeg. Ljudi su mislili, da je zima pri kraju, ali evo opet snijeg! Po novom rahlom snijegu koračao je Jure gradskim ulicama prema zgradi Okružnog ureda, gdje se nalazi kupalište Terapija. Htio se okupati. Cijeli tjedan radi u dimu i prašini, i tijelo ga peče od svakakova smrada. Inače bio je njegov običaj, da se barem svake subote jednom okupa. Imao bi nesreću ako bi kasno stigao. Subotom nikada nije mogao doći odmah na red ni u jednom gradskom kupalištu. Svuda je morao čekati dva tri sata. Danas je prilično uranio, da bude nešto prije gotov. Ušao je u kupalište i spuštao se kamenitim stepenicama prema čekaonici i blagajni. Čekaonica je bila puna radnika i namještenika, koji su čekali, da dođu na red za kupanje. Čovjek u kariranom bolničkom ogrtaču zvao je brojeve redom, kako su kupovali karte, i kako su bili prazni tuševi. Na kupanje nisu čekali samo muškarci; bilo je tu mnogo i ženskog svijeta, a za vrijeme čekanja obilno se debatiralo, čavrljalo, koketiralo i zabavljalo. Svatko je ulazio u svoju kabinu pod tuš. Jure je kupio kartu, a kad je vidio da će dugo čekati, svratio je u susjednu brijadnicu, koja se nalazi u čekaonici, i tu je sjeo na stolac, da ga brijad obrije i podšiša, ta još dugo treba čekati, dok dođe na njega red. Dok ga je brijad šišao, pristupi mu lijepa, osrednjeg rasta, djevojčica u bijeloj pregači, uredno podšišana i napudrana s riječima:

— Izvoli gospodin manikirati nokte? — Jure pogleda začuđeno i nasmiješi se.

— Hvala lijepa, gospodice. Nisam još tako veliki gospodin, da mi treba manikirati nokte. Uostalom što biste manikirali na ovim mojim rukama? — i pogleda djevojčicu, kako se radosno pokraj njega smije.

— Zar me ne poznajete, Jurek?

— Poznam vas, ali se ne mogu sjetiti, odakle?

— Sjećate se, kad ste dolazili Lustigu u gostionicu?

— Pavice, vi ste to? Što vas je donijelo ovamo? Ja sam mislio, da ste još dolje, premda vas već dugo ne vidim, i baš sam htio pitati, što je s vama, a vi eto ovdje?

— Nisam mogla dobiti posla kao manikerka, pa sam uzela ono, što mi je došlo pod ruku. Sad sam opet u svojem poslu.

— Jesi, samo do kada ćeš biti! — umiješao se u razgovor pomoćnik, koji je šišao Juru! Danas se već ljudi ne šišaju i ne briju, kamo li da bi manikirali nokte.

— Što vas je briga, — odbrusi Pavica srdita, što se pomoćnik mijša u razgovor s Jurom, — bit ću, dok budem, kad ne, otići ću opet gospodinu Lustigu u gostionicu za konobaricu. Čistila ljudima nokte ili nosila na stolove vino i jelo, to je uostalom svejedno. Još je bolje i ljepše biti konobarica nego manikerka, barem je čovjek sit, i ono, što za služi, ostane mu čisto.

— Pravo imate, Pavice, to i ja mislim, — primijeti Jure.

— Da, gospodine, ali konobarica je konobarica, a manikerka je manikerka, — dometne ljutito pomoćnik, koji se malo prije oštro počupao iza zastora s Pavicom. Brijadnica naime slabo radi; gazda pije u susjednoj gostionici; njih dvoje rade, briju i manikiraju, ako tko slučajno dođe. Pomoćniku Štefu prohtjelo se Pavice, pa da prikrati dosadu, počeo ju štipati, gledati i iza zastora je potisnuo uza zid. Pavici se Štef nije ni najmanje sviđao, te ga tako jako odgurnula od sebe, da je skoro siromah pao, i za malo da nije došlo do škandala.

— Samo vi šutite! Nemate što govoriti. Bolje je biti sve na svijetu nego brbljavi brico, koji brije svačije prnje...

— Zar imadem i ja prnje? — dometne nasmijano Jure.

— Ne Jurek, nemojte me krivo razumjeti. Nisam tako mislila. Znaite i sami, nemam ništa protiv vas, nit sam ikada imala.

— Gospodine, Pavica vam je blaženi stvor, dok joj ugađate i dok ju hvalite, ali kad ju malo potisnete uza zid, onda se sva uzjapuri, — s podsmijehom nastavi Štef.

— Mulec jedan, — dobaci Pavica, i ode iza zastora.

— Alaj smo je digli! Zar je vi poznate, gospodine? — upita brijad Juru.

— Poznam je, poznam. Dobra je djevojka, samo siromašna.

— Sve su vam djevojke, gospodine, siromašne. Ako nisu siromašne novcima, siromašne su glavom; a nijedna se ne bi prodala za par svilenih čarapa.

— Zar je i Pavica takva? — upita ispod glasa radoznalo Jure.

— Još i kako! Ako hoćete, možete dobiti.

— Ma, nemojte?

— Kunem vam se, da je tako. Zato ju je i uzeo gazda. Imade mušterija, koje dolaze u radnju samo radi nje. Neko- jima ide i kući, da im manikira nokte, a kod kuće se ne ma- nikiraju samo nokti. Vidio bih ja toga klipana, koji bi je zvao samo radi manikiranja noktiju!

— Mislim, da nemate pravo, — dometne Jure na svr- šetku.

— Izvolite, hvala lijepa, — dovrši Štef, kad je svršio bri- janje i šišanje s Jurom.

— Gospođice, Pavice, zbogom!

— Zbogom, gospodin Jurek! — Iziđe mu u susret i s njime korakne iz brijačnice u čekaonicu među gustu vrevu ljudi, koji su čekali na kupanje. Danas se Juri učini Pavica lijepa, ljepša nego ikada do sada. Glava podšišana, lice napudrano, a uz po- lugolo tijelo prilijepila se bijela pregača kao snijeg, ispod koje buja mlado i pomamno tijelo Pavičino. Nikad se Juri nije Pavica tako sviđala, kao sada, nikad nije imala za njega take draži. To mu dođe na um, dok je koračao uz nju, do prikrajk a čekaonice, da bude po strani s Pavicom, dok dođe na njega red.

— Bezobrazni su ti brijači — promuca Pavica.

— Treba biti s njima oštar, — nadoda Jure.

— Molim vas, ne možete s jednim čovjekom prozboriti u poslu, već vas gledaju prijekim okom, kao da smo mi mani- kerke njihova roba, na koju imadu brijači isključivo neko pravo. Gdje to stoji i odakle to?

— Čudan je danas svijet, Pavice! Brijači su ljudi, koji koješta vide, da drugi čini, pa nije ni čudo, što to isto sami žele.

— Ostavimo ih radije na miru, neka ih đavo nosi, njih i onoga, koji mora biti s njima. Nego, što je s Cvijetom, Jurek? Ne vidim vas nikada s njom? Zar se još niste pomirili? Cvijeta vas toliko voli, vjerujte mi, voli, Jurek, voli vas... Pavica bi bila još pričala, mnogo pričala, da ju nije zvao pomoćnik, jer je valjda došao gazda ili kakva mušterija. — Oprostite, Jurek, moram, — završi sažalno. — Ako možete, dođite ve- čeras u gostionu »Kumeku«, tamo plešemo svake nedjelje.

— Gdje je to? — upita Jure.

— Preko Kanala na drugu stranu prema Tratinskoj cesti. Pitajte, poznata je gostionica, svatko će vam kazati. Zbogom!

Moram... Pavica potrči i progura se uz ljude do radnje. Jure ostane zabezeknut, i u tom času začuje, kako čovjek u pru- gastom odijelu izvikuje njegov broj i s glasnim odzivom, da je tu, progura se do vrata, kud se ulazilo pod tuševe! Otud je sukljala vođena para, i osjećao se zadah isparivanja tjelesa. Jure preda ceduljicu, dobije ručnik i komadić sapuna. Ispijen čovjek, blijeda i od pare izjedena lica, pokaže mu kabinu. Jure se počeo svlačiti i kupati, slušajući kako na sve strane sipuće voda, i čuju se radosni poklici i dozivanja muškaraca i žena. Na mahove prekine govor uzvik čovjeka u prugastom odijelu, koji je pokatkad doviknuo glasno:

— Mir! Zabranjeno je govoriti.

— Nismo valjda u crkvi, — odgovori netko.

— Dat ću ja tebi u crkvi, — ljutio se čovjek i sve manje se osvrtao na razgovore kupaća, koji su bez obzira na zabranu sveudilj razgovarali. Najviše se čuo različit dogovor muška- raca sa ženskama. Jure nije u tu polemiku ulazio, samo je načulio uši, da čuje što bolje, tko što govori, jer su ti razgo- vori postajali sve zanimljiviji. Subota je, pa svijet mora ne- kako prikratiti zimsku dosadu. Tik do Jurine kabine čuo je na mahove pjevuckanje i radosne poklike, kad bi nadošla hladna voda. Ti glasovi su Juru sve većma opajali i već je mislio, da zove svog susjeda, ali on se požuri, da zovne njega. Nije zvao, nego kucao i tiho šaptao:

— Gospodine, gospodine! — zvao je glas.

— Izvolite gospođice!

— Kako bi lijepo bilo, da nema ovog zida između nas.

— O tom baš i ja mislim, makar se prevario.

— I ja, — nasmije se djevojčica.

— Ne bojite se prijevare?

— Ne, jer ja znam, tko se kupa pokraj mene.

— Kako znate?

— Znam.

— Ah, kad bih i ja znao, — uzdahne Juro.

— Vi to ne možete znati, i ja ne ću da znate, pa se i ne trsite, da doznate.

— Gospođice, zašto me uzbuđujete za ništa?

— Dođite večeras u Kolo. Vidjet ćete, da li je to za ništa, — odgovori djevojčica.

— Kako ću vas poznati?

— O tom ne vodite brigu. Ja ću se pobrinuti, da vas nađem. Samo ne zaboravite! Jeste li razumjeli?

— Jesam, — odgovori Jure.

— Ponovite, što ste razumjeli, — počela je vragoljasto susjeda. Jure udovolji i tome njezinu zahtjevu i ponovi, jer glas njezin je bio nježan i mio, da bi tome nepoznatom stvoru sve učinio.

— Razumio sam, da dođem u Kolo i da ćete me potražiti i naći.

— Vrlo dobro, — odgovori dražesna susjeda. — Pokupite se i otidite, što prije možete, i nemojte se obazirati, jer se ne ćemo više nigda sresti, dovikne mu susjeda.

Jure se požuri i ode, kao da mora, i još više, nego da mora. Glas je bio onaj nježan i primamljiv, a opet nije mu vjerovao. Mislio je putem, kad je odlazio, da će to biti kakva uličnica, koja se istrenirala, kako će što bolje promijeniti svoj glas. Žurio se, što su ga jače noge nosile prema svom stanu na periferiji. Osjećao se poslije kupanja mnogo lagodnije: podšišao se i obrijao. Obući će se u blagdanje odijelo poravnati kosu i otići. Nitko mu ne će reći, da je radnik, obični radnik. Jure je odvajkada volio pristojno se odijevati. Njegovi drugovi bi zapijali novac, a on bi ga bacio na sebe. Pazio je na svaki dinar i vodio računa o svakom novčiću, a ponekad bi poslao od ono malo uštednje koju stotinu dinara svojima u rodni kraj. Pored toga uvijek je imao u rezervi koji dinar, te je mogao, kad je zato došlo vrijeme, potrošiti i obilnije.

Konac je poklada. Tu subotu treba iskoristiti ludo karnevalsko vrijeme. Sve dane nije ni onako izlazio; duge zimske večeri sjedio je u potkrovnoj sobici i obično čitao. Isprevrtao je svu radničku knjižnicu u Okružnom uredu, gdje posuđuje knjige. Nešto i kupi, no vrlo malo, jer za njega knjiga vrijedi, dok ju ne pročita, a stana nema, da skuplja knjižnicu.

Obuzet mislima žurio se Jure u svoju potkrovnicu veseleći se večerašnjoj ugodnoj zabavi. Kad je prolazio pokraj Cvijetine kuće, opazio je osvijetljen prozor. Nešto ga u srcu zabolilo i upeklo kao nikada. Sjetio se Pavićinih riječi i žalostan uđe u svoju potkrovnicu. Upali svijetlo i na stolu nađe malo pisamce u bijeloj kuverti, koja je nosila njegovo ime. Tko to piše? pitao je u sebi. Poštom nije pismo došlo, poštar

donosi jednom na dan poštu i to oko podne. Tko bi njemu pisao? Otvari brže i počne čitati poluglasno, a srce mu sve više tuklo: »Dragi Jure! Prošlo je više od tri mjeseca, što si bez razloga prekinuo svaku vezu sa mnom. Čekam dan po dan, da ćeš se javiti, da ćeš mi barem nešto poručiti; ali ti tvrdokorno šutiš, kao da sam ja kriva, kao da sam ja s tobom prekinula, a ne ti sa mnom. U toj samoći i bolesti ni za čim ne težim, ništa me toliko ne vuče, ne zove, kao ti. Zaludu čekam, i očekujem kratko pisamce od tebe, a ti kao da si me zaboravio i kao da me nisi nikada ni poznavao. Umirem i umrijet ću, zaludu mi liječnici o protivnom govore. Prije nego se odijelim od ovoga svijeta, zaklinjem te, dođi k meni, da te vidim, čujem i da se s tobom oprostim za uvijek. Ako ne možeš udovoljiti ovoj mojoj vrućoj i velikoj želji, ti barem oprosti svaku uvredu, koju sam ti bilo kako ili bilo kada nanijela. Zbogom! Tvoja Cvijeta«.

Još nije ni dočitao pismo, kad se iz susjedne sobe začuju zvukovi Natalijine gitare, koji su još većma potresli Juru, i on zaplače kao malo dijete. Najradije bi odmah pohitao k Cvijeti, da vidi, kako joj je, ali nije mogao. Stid ga je bilo samoga sebe. Osjećao je u srcu sve nepravde, koje je nanio toj dobroj i miloj djevojci, što se sama probija kroz život i ljude u tom stranom i tuđem gradu, koji joj je toliko prirasao srcu. Gitara je svirala, Natalija je pjevala i sve ga je to još više podsjećalo na Cvijetu, na one divne večeri prvih sastanaka, prvih poljubaca, na sve ono, što je prošlo. Poletio bi k njoj, bacio joj se u naručaj i molio za oprostjenje. Stid ga je, pocrvenio bi kao rak, i on nema snage, da se odupre i preskoči ogradu i uđe u susjednu kuću. Mjesto toga oblačio se, što je brže mogao, pograbio kaput i spustio niz lojtre u dvorište i otišao. Još dugo su ga pratili u tamnoj i snijegom pokrivenoj noći zvukovi gitare i nježne pjesmice Natalijine, koja je ranila ranjeno srce i još više podsjećala na Cvijetu i svu onu tugu, bol i čemer, što se skupio u Jurinoj duši.

Kroz hladnu i vedru periferijsku noć po bijelom i prhkom snijegu koraćao je Jure i žurio s periferije, što je više mogao. Prošao je pokraj Lustigove gostionice i htio, da ode na večeru. Već je držao za kvaku, ali nije ušao i nije mogao ući. Bojao se, da ne bi koga našao, tko bi slučajno poveo razgovor o Cvijeti. Pustio je kvaku i otišao preko tračnica u grad i zašao u jedan dalmatinski podrum, gdje je uz polupi-

jane gospodske kuharice i kljakave kolportere pojeo stoječki mali gulaš i ispio četiri deci jakog opola, da u njemu utopi bol srca. U podrumu je bilo živo. Točilo se vino, pjevalo i pilo; ljudi sjedjeli po velikim i malim bačvicama. Jedan jedini stol, za kojim su mogli sjedjeti gosti, taj je bio zauzet od stalnih mušterija. Tu je sjedilo par sluškinja i nekoliko njihovih momaka. Jedna je Juri udarila u oči. Pričala je pokraj njega o zgodama svoje gazdarice: žene vrlo cijenjenog i popularnog ministra, koji se proslavio kod pretresanja kuglica na svim izborima, u kojima je kandidirao, te u jednoj velikoj korupcionističkoj aferi. Juru je zainteresiralo to pričanje polupijane sluškinje, koja je tako žestoko i glasno pričala o svojoj gospodarici, da su mnogi u njezinoj blizini načulili uši. Sluškinja je pričala, kako su gospon ministar varali svoju ženu, i još više, kako je gospa ministrovica varala svoga muža. O njoj je pričala sluškinja prava čudesa.

— Krnjila je rod ljudski, — govorila je vatreno, kad je vidjela, da njezine riječi pale, — sa psom je poganka griješila, sa psom, ljudi moji, kad nije bilo drugoga. Mislim, da nije bila bolja ni njezina kćerka. Bože sačuvaj! Bili smo jednom na čudu. Izvela je abortus i skoro umrla. Nakon toga je toliko oslabila, da se još i sada mota po svim sanatorijima Slovenije i Švicarske. Koliko puta su gospon sin preokrenuli džepove mami i tati, pa smo bile mi sluškinje krive, da smo mi vzele. A kaj bi mi vzele, kad njim tvornica ne bi nakovala novaca, koliko bi potrošili. Kad bi se gospa udaljila i ne bi bili gospon kod kuće, onda bi bili mladi gospon k meni došli, pa kao da sam njim žena. Hop, hop i pof. A ja velim; o vrag te stvoril, da te stvoril! Buš ti meni platil taj tvoj gospodski ceh. Ja sam rekla mom Anteku, neka upotrijebi tu priliku. On poslušao. I onda je došlo, što je moralo doći. A gospica, kad je vidla, što je sa mnom, počeo: Pepica sim, Pepica tam, ja vas nažalost više ne mogu držati takvu. To je nečuveno, to ja ne mogu dopustiti, k meni dolaze gosti, i sim i tam. A ja velim: »Gospica, nemojte mi zamjeriti. To što je kod mene, to je krv vaše krvi«. Gospa plane. »Nemojte se ljutiti gospa, nije to dijete vašeg muža. To je dijete vašega sina. Jeste li razumjeli: vašega sina«. Gospa je mislila da će ponoriti, morale su je hladiti hladnom vodom. Ja udri po vragu: »Nemojte se, gospica, ljutiti: što je vaše, vaše je. Ja vam ne ću ništa vzeti, što je vaše. Pošteno sam vas služila, po-

šteno ste me do sada platili, platite i sada, i ja idem. Kaj mislite? Plaćaju mi još i danas pet sto dinara za dijete; kad sam otišla, dali su mi dvije hiljade dinara za troškove poroda, te smo se ja i Antek mogli uzeti. Ja velim: vrag vas skelil, da vas skelil gospodski, bute vi videli, kaj je sluškinja Pepica...«

— Vražja si ti, Pepa, vražja, — dometnu sa svih strana, i Pepa istrusi čašu dalmatinca, da su joj se još više krijesile zažarene oči; rastezala je vesela i nasmijana usta. Jure se nasmije, plati i ode.

XVII.

Nakon izlaska iz dalmatinskog podruma dugo je još Jure lutao gradom. Nije bio najbolje raspoložen, da ode u gostionicu »Kumeku«. Nekako teško mu je bilo pri duši, kao da se nečega boji, i da ga nešto hvata za srce ili steže u utrobi. Nije znao ni sam. Stidio se zapravo otići Kumeku, jer je znao, da će naći ondje Pavicu. Volio bi bio zalutati kamo drugamo na zabavu, samo da nikoga od poznatih ne vidi i ne mora ni s kim razgovarati. Kad je čovjek sam u nepoznatom svijetu, lakše se osjeća i slobodniji je, jer poznanstvo je neka obveza pristojnosti. U tom razmišljanju dospio je u Ilicu, a da ni sam nije znao kako. Nikada nije još vidio tu prometnu i živu ulicu tako natrpanu svijetom kao večeras... Jure nije nikada vidio zagrebačko karnevalsko veče, pa ga to mnoštvo svijeta, što je bacalo korijandole i serpentine, iznenadilo. Mladići jurišaju na djevojke, djevojke i žene na mladiće. Zrakom se ori smijeh vika i buka. Zaludu zvone vozači tramvaja, kolima se ne miču, tramvaji stoje, kao i automobili u pobočnim ulicama. Samo Ilica kao jedna cjelina miče se i vrvi, te svatko hvata, što mu dopadne do ruke.

Brzo Juru zasiti gužva ulice, veselje i razdraženost. Sjede na prvi tramvaj, koji je išao prema periferiji i izađe na zadnjoj stanici, te pođe žurnim korakom kroz neprohodne i neuređene periferijske ulice prema gostionici »Kumeku«. Na periferiji se Jure osjećao bolje, slobodnije i ljepše. Grad i njegov centar bili su mu tuđi, dok je periferija za njega drugo njegovo selo. Tu su bili ljudi većinom sa sela i kuće su slične seoskima. Jure se uputio bijelim prostorom po rahlom snijegu, kao da ide po livadi u svom selu, prema mjestu odakle se

odrazivalo svijetlo u zimsku noć. Ne zna sigurno, ali misli, da je to gostionica »Kumeku«. Jednom je bio u njoj, ali bio je malo pripit, te se tako točno ne sjeća njezina položaja. Sve je jače požurivao korak, i doskora se našao pred ulazom. Putem nije susreo nikoga. Pred ulazom u gostionicu stajao je debeli redar. Ta redarstvena služba malo mu je bila čudna, jer na njegovoj Podvodi ne običava viđati redare. Tamo su redari rijetkost, baš kao u selima i, kad se pojave, onda pobuđuju izvjesnu pažnju. Redari nikada ne dolaze po dobrom poslu, kao ni žandari na selu.

Drvena dasčana ograda ograđivala je dvorište gostionice »Kumeku«, iz koje su dopirali zvukovi tamburica i podciki- vanje mladića.

— To je za mene, — usklikne u sebi Jure, — to je moje društvo. — Uđe u zadimljenu gostionicu, koja mu se pričinu, kao da se sva vrti oko svoje osi. Okićena karnevalskim šarenilom nije ni izgledala kao obična gostionica. Imala je naročito svečani izgled, čim se i ponosio gazda, koji je vrlo dobro pazario i obilno točio vino. U kutu na malo povišem mjestu svirali su tamburaši. Snažan i jak seljak u šestinskoj narodnoj nošnji, s crnom tvrdom kapićom i hrvatskom trobojkom, nakićenom crvenom surkom, u bijelim hlačama i s crnim čizmama stajao je u sredini i svirao bisernicu, koja je pod njegovim prstima cvilila i prednjačila cijelom seljačkom tamburaškom zboru iz Gračana.

Plesači uživaju u tamburaškoj glazbi. Pije se i pleše sve u šesnaest. Raspoloženju nema kraja ni konca. Jure se obazire po gostionici i promatra plesače. Nigdje da bi opazio koje prazno mjesto, ili da barem zapazi Pavicu. Tu i tamo ga tko po imenu zovne, on se odazove i odzdravi, i baš kad je htio da ode do gostioničarskog stola, da naruči dva deci, kad na jednom približi mu se lijepa i simpatična maškarica, kojoj Jure podigne krinku i pogleda u poznate oči.

— Pavice?

— Jest, ja sam, Jurek! Drago mi je, da ste došli. Cijelo vrijeme vas čekam. Ovdje u kutu čuvam za vas mjesto. Bojala sam se, da ne ćete doći, kad već niste ranije došli.

— Uvijek sam bio, Pavice, od riječi, pa sam i danas.

— Zahvaljujem vam Jurek. Sjednimo ovdje!

— Pola litre pelinkovca! Ili želite li nešto drugo, Pavice?

— Ne, hvala lijepa. Ja volim pelinkovac. — Jure plati i natoči čaše; oboje ispiju do dna. Jure opet natoči, ali sada nisu već mogli ispiti ni jedan ni drugi. Pavici se iskrile oči, Jure je svlačio kaput. Tambure su neprestano svirale, parovi plesali u zadimljenoj dvorani gostionice. Njih dvoje zguriše se u kut i kao pravi ljubavni par uživali jedno pored drugoga.

Pavica je nakada voljela Ivana Kesića. On sad ide za drugom, i ne će ni da čuje za nju. Godine prolaze, a ona bi se rado udala. Ljepše je imati muža i pokraj njega uživati, nego biti sam i osamljen, te čekati na nečiju milost. Pavica je odlučila, da se uhvati bilo koga; njoj nije stalo do ljubavi. Ljubila je Ivana do ludila, sada od toga nema ništa. Juru ne ljubi, njoj je on samo simpatičan. Uostalom Jure je imao na sebi tu manu, da su ga rado gledale žene. Još nije nigda do sada gotovo ni na koju naišao, kojoj se ne bi sviđao. Pavica je ostavila u plesu svoga plesača i pohitala k Juri. Dugo mu je čuvala mjesto i sada ga gleda požudnim očima. Htjela bi nešto šapnuti Juri, da mu nešto reče, no nije mogla, nije našla riječi, za to i počne:

— Je li, Jurek, vi još uvijek volite vašu Cvijetu?

— Zašto me to pitate?

— Tako, pitam, jer znam, da vi nju volite. Muškarac, koji se zaljubi u jednu ženu, ne može voljeti ostale.

— Zar vam to smeta?

— Tako — nasmije se Pavica i počne se igrati Jurinom kravatom na prsima i sve više obarati oči, — smeta i ne smeta. Cvijeta mi je pričala mnogo o vama, i ja bih bila presretna, da može netko mene onako zavoljeti, kako ona voli vas!

— Vi s tim želite nešto reći, Pavice?

— Ništa, ništa, — počela se izmotavati, i da skrene razgovor reče: — Jurek, idemo zaplesati ovaj valcer?

— Vrlo rado, — odazove se Jure. Ustane te pođe u kolo. Uhvati Pavicu ispod struka jednom rukom, drugom je držao njezinu ruku, i zaplešu u gužvi. Pod rukom osjeti drhtaje mekanoga Pavičinog tijela, koje se privilo uz njegovo kao bršljan k zidu. Plešući osjećao je sve konture njezina tijela, i to ga je dražilo. Osvajala ga misao, da je Pavica dražestno biće upravo stvoreno za tjelesno uživanje.

— Hoćete li mi vjerovati, što ću vam reći?

— Hoću, samo mi kažite.

— Nemojte mi se smijati, Jurek, i ne uzмите za zlo. Nisam zločesta, kakvom me možda držite, Jurek, ja vas volim, jako vas volim...

— Drago mi je, — nasmije se ironično Jure. — Pozvali ste me ovamo, da mi pričate o Cvijeti, a vi mi pričate o sebi. — Pavica se tresla u Jurinim rukama. Od srama nije znala, kamo bi pogledala i kamo pobjegla. Ples je prestao. Plesači su ostali u sredini dvorane čekajući na novi komad. Pavica je gledala u pod i stidjela se pogledati Juri u lice. Međutim on je nešto tražio očima, i u taj čas opazi Ivana Kesića, kako s nekom djevojkom ulazi u dvoranu.

— Zdravo, Kesiću! Dobro došao!

— Zdravo, Jure!

— Pomirio bih te bio sa tvojom bivšom ljubavi Pavicom Stipić, ali nestala je, kao da je u zemlju propala.

— Ostavi je. Bolje, da je iščezla, cijelu noć bi mi izkazivala ljubav, da sam s njom samo jednu riječ progovorio, završi Ivan Kesić.

— Sad sam to i sam doživio.

— Ti? — i Kesić se od srca nasmije. — Evo, Jure, moje pratnje. Zar ne vidiš? — Kesić pokaže na Luci, koja se pokraj njih sramežljivo smijala i povijala glavu. Stid ju je bilo Jure. Ipak je ona izazvala onaj incident, a o tom je pričala i Kesiću. Ivan je znao, da Jure ne voli njegovu Luci, nego da voli Cvijetu, iako s njom ne govori. Radi toga nije se bojao suparništva i njih troje sjednu tamo, gdje je malo prije sjedio Jure s Pavicom. Jure je znao za potajna ljubakanja Ivana Kesića i Lucike Kuntek, ali nije znao, da idu u lokale i da se ne boje Rezičke, pa primijeti:

— Kako bi bilo, gospođice Luci, da vas ovdje ugleda mama Reza? — Luci slegne ramenom, a Ivan odgovori:

— Dala bi nas oboje zatvoriti. Je li, Lucika?

— Ne znam, — odgovori nježno ona. Dugo vremena su međusobno čavrljali. Luci je šutjela. Očito se vidjelo, da joj nije prijatno, što su se sreli s Jurom. Ivan je to volio. Siguran je, da za ovaj susret ne će nitko saznati; i onako se rado s Jurom razgovarao. Inače morao bi plesati s Luci. Juro voli sjedjeti uz čašicu vina i prijateljski razgovarati. Ivan je ozbiljno upozoravao Juru na Cvijetinu bolest i molio ga da pođe do nje. Pričao mu je, kako sirotica često plače i u vru-

ćici spominje Parčićovo ime. Jure izvadi iz džepa pismo i pokaže Ivanu, on pročita, i kaže:

— Vidiš, Jure govorim ti istinu. Idi molim te, otiđi za moju ljubav!

— I ja vas molim, Jure, — uplete se nježno Luci, — idite. Cvijeta vas voli, jako vas voli, Jure, pođite do nje sirotice, nema nigdje nikoga, osim vas, a vi je se klonite.

— Kako?, kako? Stid me je, ne mogu nemam snage, moje oči ne bi mogle pogledati u njezine... skoro zaplače i klone glavom na stol. Stanu ga tješiti oboje, Luci i Ivan, i što su ga više tješili i nagovarali, teže mu je bilo pri duši. Dugo je Jure ostao spuštene glave, a i vino ga je prilično omamilo. Ivan i Luci se podignu, da odu; jer Luci mora biti na vrijeme kod kuće, ubila bi ju majka, kada bi znala, da je s Ivanom. Ivan i Luci napustiše gostionicu, Jure je ostao još neko vrijeme, i pio mnogo. Pošao je do tamburaša, bacio im dvije banke, što nije bio nikada njegov običaj i zamolio, da sviraju i pjevaju: »Bolesno mi leži zlato moje, a za njime teži srce moje...« Svirajući su pjevali uz pratnju tambura, za njima cijela gostionica, kao da je svima ležalo bolesno zlato. Jure se previjao od boli u proćućenim osjećajima mile pjesme, i s mislima bio kod bolesne Cvijete. Mirno je napustio veselu gostionicu, iako se iza njegovih leđa spremala neka tučnjava. Za čas je redar posredovao, ali se brzo našao sâm na ulici u kanalu, i valjao se u snijegu. Jure se okrene, nasmije i ode kroz sniježnu livadu na drugu stranu prema gradu. Noćas ne ide spavati, — današnja noć bit će noć lumpovanja. Išao je iz gostionice u gostionicu, dok nije stigao u »Kolo«.

XVIII.

Od opeka sagrađena, crvene boje, oniska građevina švapskoga stila zvala se »Kolo«. Nekoliko hiljada ljudi našlo se večeras pod njezinim krovom. U više dvorana svirale su glazbe, dok je velika dvorana bila naročito svečano iskićena karnevalskim živim bojama, a pozornica s hrvatskim zastavama. U tom okićenom šarenilu tutnjale su glazbe i miješalo se pjevanje polupijanih ljudi za stolovima. Držale se zdravice i nazdravljalo Petreku, Pavleku, Ivanu i Stjepanu, najviše ljubljenoj Kroaciji. Kroz karnevalsku vrevu gurao se

Jure, omamljen vinom, i obilazio od stola do stola, da promotri sve unutra. U velikoj dvorani naišao je na jednu djevojku, zamoli je za ples, okrene se jedva cigla dva okretaja, kad je preuzme drugi plesač. Jure nastavi omamljen svirkom i pjesmom od stola do stola. Konačno je prošao sve i vidio sve. U maloj dvorani na prvom katu također se plesalo. Tu je pokušao, da se okrene par puta u kolu uz zvukove modernog jazz-a, ali se nije mogao okrenuti ni jedan put, već mu je drugi plesač oduzeo djevojku, s kojom je plesao.

Dojadi mu to i povuče se u stranu, te stade promatrati plesače i plesačice okolo sebe, ne bi li gdje naišao na ono malo stvorenje, koje ga je pozvalo na ples. Kako da prepozna to stvorenje, tog milog i simpatičnog crvica, o kojemu misli i stvara njegovu sliku, — sliku, za koju znade da nije vjerna i koju već možda ne će nikada u zbilji vidjeti. Rado bi je bio vidio, rado spazio, ali nje nema i nema. Juru spopade neka tuga, jad i bol. Ne zna, bi li mislio na Cvijetu ili ne. U srcu mu je teško, dok se oko njega ori pjesma: »Još Hrvatska ni propala«... i Juri se pričinu, kao da mu se cijele Hrvatska plete pred očima, kao da cijela Hrvatska ovdje pleše, pod zvukovima diktirane glazbe. Njemu se to više ne čini obični ples, njemu se ne čini, da su ovo samo ljudi, koji su došli da provedu zadnji dan karnevala, to je za njega cijela raspojasana Hrvatska, koja pod nadzorom, pod kontrolom i pod tuđim tutorstvom pjeva ilirsku budnicu. Sjeti se Jure svoje prostrane Hrvatske, svih njezinih krajeva, koje je kada u životu prošao; od mora do brda i šuma, od ravnica njiva do visokih gora. Valovita i burna je Hrvatska, i ravna, i brdovita i ovdje među ovom masom imade sinova iz svih tih krajeva, ovdje je zbilja cijela zastupana. Tu vidi Podvodčane i one iz grada, sve vidi, koje uopće poznaje i znade, da u Zagrebu žive i upita se: da li je to Hrvatska? Njemu Hrvatska nije tako vesela, nije tako raspjevana, kao što ovdje izgleda, ona je Juri tužna i žalosna i grca pod čvrstim pesnicama silnika. Ta Hrvatska je napuštena, nju nitko ne vidi, niti želi da vidi, to je osamljeni otok, koga zapljuskuju nemirni valovi mora i razdire orkanska oluja. Gdje je njegova Hrvatska? Ona bijedna i gladna, prezrena i osramočena? Tu je i ona, povikne sam u sebi. Tu je! I zbilja je pokraj njega nezgrapna djevojka, jedina djevojka, koja se nije okretala u kolu među plesačima i u koju nije nitko gledao. Sirotica rastvorila je svoju prljavu

torbicu, izvadila polomljeni češalj i gladila kosu, što je smrdila po raznim kuhinjskim mirisima. Opazio je Jure to jedno stvorenje, koje ga podsjećalo na Kroaciju, onu jednu i tužnu sluškinju, što služi svima, i koju svi iskorišćuju već hiljade godina, da tegli i radi po sve dane, ali koje se nitko ne sjeća, nitko se na nju ne obazire. Ona je sirotica izmorena od teškoća i rada, bič života ju izbičevao, i stiska svoje žuljevite ruke, i vadi zamazanu maramicu, te briše suzno lice, iz kojega joj kaplju gorke suze. Nju siroticu nitko ne gleda, niti za nju mari, kao da je okružena, nitko ne će s njom u kolu da zapleše. Jadna si; bijedna si, o mila moja Kroacijo! Zar su te svi tvoji sinci ostavili, zar su ti se iznevjerili i napustili te siroticu? Svi su te napustili, svi te mogu napustiti, ali te napustiti ne ću ja... i pohita do osamljene djevojke, koja je milo i požudno gledala u plesače, da joj se tko smiluje i povede u kolo. Čim se Jure poklonio osamljenoj djevojci, ne zna ni sam kako, pred njim se stvori iz prikrajka mlada i vragoljasta djevojčica od kojih četrnaest godina; pokrivao joj glavu zeleni šumarski šeširić s perom; odjevena je u kratke planinarske hlačiće sa tirolskim naramenicama, a bujna kestenjava kosa spuštala se niz vrat. Presenetio se Jure, kad ju je spazio, još više začudio, kad mu pruži ruke s riječima:

— Izvolite! — Nježno je zvučio njezin usklik i Jure nije mogao odbiti ponudu. Prihvatio je bez riječi i ušao u kolo. Plesao, a nije se usudio pogledati u mlado lice prekrasne djevojčice, kojoj su oči nježno titrale ispod velikih trepavica. Bila je lijepa, neodoljivo lijepa, kao neki bistri šumski izvor, kao vila na pramenu potoka iz priče. Nije mogao naći riječi, kako da ju opiše, nije mogao naći imena, kojim bi ju nazvao. Ime joj je bilo Verica Rogić, kćerka lugara na Kraljičinom zdencu, inače do sada učenica srednje škole. Došla je ovamo s roditeljima, ostavila je svoje društvo i utekla do Jure. Ona je bila onaj nježan glasić iz Terapije, to je bila ona, koja je Juru pozvala ovamo. Plesala je s njim veselo i razdražljivo, da je Jure zaboravio na sve. I kad je ples svršio, i kad su se počeli ljudi razilaziti k stolovima, da se odmore od plesa, ona htjede uteći. Na sreću Jure je uhvati za ruku, tako snažno, da nije mogla izvršiti svoj naum.

— Zašto bježite, gospodice? — molio je nježno Jure.

— Bježim, jer moram. Ja vas poznajem, pogledajte me dobro, da me još bolje upoznate. Ja sam ona, koja sam vam

rekla, da dođete večeras ovamo. Svratite li kada na Sljeme, vratite se preko Kraljičina zdenca i svratite u našu gostionicu; tamo ćete naći mene. Do sada sam išla u školu, sada više ne idem. Hoću da radim kao velika žena i neću da budem tek mala učenica.

— Razumijem. Vrlo lijepo. Zašto bježite? Ta ostanite još samo ovaj ples, molim vas, samo još ovaj ples!

— Neću, ne mogu, neću, pustite me. Ja plešem, kad je mene volja i s kim je mene volja. Pustite me, jer ću vikati. pa ćete pamtiti, s kim imate posla... otrgne se iz Jurinih ruku i nestane u gužvi. Jure pohita za njom. Ne da je dostigne i zaustavi, i moli za ples, nego da vidi, gdje i s kim sjedi. To mu je i uspjelo. U jednom kutu na balkonu velike dvorane sjedjela je u povećem društvu odjevenih u zelene uniforme; to su zacijelo njezini. Pokraj nje lijepa postarija žena, koja ju je nježno brisala maramicom, to je zacijelo njezina majka. Tako je i bilo. Sljemenski lugar Rogić došao je s cijelom svojom obitelji s Kraljičina zdenca na maskirani ples planinara. Jednom u godini treba da im uzvratu sve one posjete, koje njemu čine Zagrepčani kroz godinu.

Iz prikrajka dugo je još Jure gledao u malu Vericu. U srce mu se zabolo njezino oko, njezine riječi, i kao da ih ponovno čuje, kao da mu ih opet netko tiho šapuće iz prikrajka. Te njezine milozvučne riječi slatko su ječile u ušima, još mu i sada šume i sve glazbe, svi glasovi patriotskih i ljubavnih pjesama ne mogu mu otjerati, njezin glas i njezinu nježnu sliku. Teško uzdahne, zamahne rukom i ode. Otišao je u pustu sniježnu maglenu zimsku noć i pijan od vina i ljubavi teturao prema svome stanu, prema sniježnoj periferiji do svoje Podvode.

XIX.

Minulo je nekoliko dana, otkada je Jure primio Cvijetino pismo. Stid ga je bilo pokucati na vrata njezine sobe i doći k njoj. Neki strah, stidljivi strah, zabio se u njegovu dušu, i on nije mogao skupiti snage, da ode do kuće Danovićevih. Jučer ga je Josipa pitala, kada će doći Cvijeti, i zašto ne dolazi? Bio je u neugodnom položaju i izgovarao se ovim i onim, te obećao, da će danas svakako doći. Ali i danas teško da bi bio došao, da se nije odlučila Josipa, te otišla po njega i

posljednji ga put zamolila, neka dođe. Pomalo je to natezanje postajalo smiješno i Danovička je htjela, da učini svemu kraj. Vidjela je, da se djeca vole i jedno za drugim teži. Žao joj je bilo Cvijete, koja je u vrućici zvala Juru, ali on nije dolazio. Već od podneva pazila je na vratima, da spazi Juru, kad se bude vraćao s rada, iako on nikada ne dolazi prije tri sata. Danovička je strpljivo čekala, nije htjela, da dođe, a da ga ne vidi. Danas je bio i njezin muž kod kuće, pa su se zajednički dogovorili o svemu. Brkati željezničar veselio se pomirbi Cvijete i Jure. Cvijetu je volio kao svoje vlastito dijete; ono malo, što je bila kod njih, toliko ju je zavolio, da bi joj bio dao sve. Danovičevi nisu imali djece, te su željeli nekoga zavoljeti i malo jače privezati uza sebe, jer godine idu, mladost i snaga odlazi, i njegova žena već nije jučerašnja. Imali su neke male kombinacije s Cvijetom i to ne toliko stara Danovička, koliko njezin muž Krešo. Cvijeta mu se sviđala, imala je u sebi nešto njemu blisko i drago. Tu simpatiju Krešinu prema Cvijeti opazila je i Josipa i katkada su nešto o tom razgovarali, ali jako malo. Sve, što je bilo, nastojali su, da Cvijeta što prije ozdravi. Oni su joj iz svoga džepa plaćali liječnike, iako je imala nešto novaca od prodaje na tržnici. Njezin rođak, koji je u Zagrebu stanovao, nije je nikada zaboravio, uvijek bi joj po nešto donio i ostavio pod jastukom po koji dinar. Svi su joj bili dobri i ništa joj nije u bolesti manjkalo, samo što je bila često žalosna, mnogo puta plakala, a nakon plača kašalj bi ju htio zagušiti i tako bi joj pozlilo, da je bilo upravo strašno. Sve joj se činilo, kao da će ispljuvati cijelu utrobu. Nije mnogo pomagao ni topli čaj, nisu pomagale ni karamele. Kašalj bi prestao, kad bi sam htio i Cvijeta bi onako izmučena nagnula glavu na krevet i kasno u noći negda čak pod jutro zaspala.

Znala je Josipa, da Cvijeta mnogo misli na Juru, znala je, da radi njega ona plače. Nije ona pitala, nije joj ni Cvijeta o tom govorila, ali i ona je bila nekada mlada, znala je i sjećala se polako na davno prohujale dane prvih ljubavnih susreta s njezinim Krešom, s kojim već toliko godina živi u miru i sretnom braku, iako im Bog nije dao od srca poroda, koji su toliko čekali i toliko čeznuli za njim. Dok je Josipa stajala na vratima, vidjela je, kako se Juro uspeo lojtrama u svoju sobicu. Bilo je lijepo sunčano poslije podne. Snijeg se topio po periferijskim ulicama i malo po malo okopnivali

kaljužavi puteljci. Sljeme je još bilo pokrito snijegom, ali i tamo se brzo topilo. Zima je odmicala, dani su bivali veći, u zraku je mirisalo na proljeće. Po kaljužavoj i blatnoj cestici uputi se Josipa zaogrmljena u crni šal do Podvodina dvorišta i pohita žurno njime prema lojtrama, kojima se uspinjalo u Jurinu sobicu. Josipa pokuca na vrata, iza kojih se odazove glas:

— Ja, — i otvore se vrata, na kojima se ukaže Jure.

— Izvolite, gospođo! Baš sam se spremao, da dođem...

— Ne vjerujem, da biste bili došli sami, — kaže Josipa, kad je ušla u sobu.

— Bih, bih, danas sam odlučio da dođem. Evo kupio sam i naranče i prvih proljetnih ljubica, da ih ponese Cvijeti.

— Drago mi je, Jure. Došla sam do vas, da bude dolazak sigurniji. Cvijeta vas voli, jako voli, Jure! Sirotica je dosta teško bolesna. U svojoj bolesti uvijek misli na vas, samo vi ste joj pred očima, nikada nikoga drugoga ne spominje, ni majku ni oca, ni braću, ni sestre, samo vas, Jure...

— Znam, gospođo, znam. Nemojte mi pričati. Strašno me boli sve to, ah, da znate, koliko boli...

— Ne trebate se spremati, idite u starom odijelu, makar bili zamazani, Cvijeta će vas rado vidjeti, još radije primiti.

— Dobro je, idem ovako, — i njih dvoje siđu niz lojtre. Josipa je išla prva i potrčala dvorištem, Jure je išao za njom noseći u ruci zrele naranče i mirisne ljubice. Rezika ih je opazila, kad su prošli preko dvorišta, namrštila usne i zlobno zurila u njih gledajući, kamo idu. Začudi se, kad je opazila, kako su skrenuli k Danovićevima. Začudeno pozove kćerku Luci, koja je radila ručni rad u kuhinji:

— Lucice, Luci! Dođi brzo, brzo dođi malo vidjeti! Luci dođe i kad opazi, kako Jure ulazi k Danovićevima u kuću, obradova se i nasmije...

— Hvala Bogu, to sam ja i željela...

— Ti mrcino jedna, da, jedna! Zar sam te zato zvala, zato...? — I nastade svađa između Lucike i Rezike, koje su sve jedna drugoj predbacile, kao da nisu majka i kćerka. Rezika se čudila odvažnosti Lucike, i znala je, odakle to dolazi: sumnjala je, da se Luci potajno sastaje s Ivanom Kesićem, i sada su počele jedna drugoj iznositi sve moguće iz života, i da nije dotrčao Matek, bile bi se počupale kao nigda. Teškom mukom ih je starac rastavio.

Jure je ušao u kuću Danovićevih. Nije trebao kucati, nije trebao otvarati vrata. Josipa je ulazila pred njim, brkati željezničar Krešo, koji je kod prozora čitao novine i pušio lulu, izišao im je ususret i pozdravio.

— Dobar dan, sinko, dobar dan! To je lijepo od tebe, što si došao vidjeti našu bolesnu Cvijeticu. Hvala ti, sinko, hvala... — i skoro dobri čovjek zaplače, u malo ne i poljubi Juru. U sobi je Cvijeta radosno slušala Jurine korake, poznavala ih je, kao što joj zvonko odzvanjao njegov prijatni glas u ušima. Najradije bi bila ustala, izašla mu ususret i poljubila ga, ali ni to nije mogla. Kad je Josipa otvorila vrata i pokucala, Cvijeta okrene naglo glavu i još prije nego je mogla kazati: Naprijed, nasmije se i od radosti zaplače, a u njezin naručaj pade Jure zajedno s vijećnim i mirisnim ljubicama i narančama. Kroz suze, radost i poljubce začuje se:

— Jure!

— Cvijeto! — Josipa je od radosti zaplakala, kad ih je vidjela u naručaju ovako sretne. Radovao se i stari Krešo, koji povuče ženu k sebi i zatvori vrata od sobe.

— Neka budu djeca sama! — Njih dvoje ostaše sami u maloj sobici s malim prozorčićima, na koje su ulazile prve sunčane zrake, što navještaju proljeće u njihovu sobicu, obasjavajući ovo dvoje mladih ljudi toplim sunčanim zrakama. Sve je bilo lijepo, milo; kao da se i sunce veselilo njima i njihovoj ljubavi, grijalo ih, što dalje, to jače, jer se nekako sve više primicalo svom zapadu. Cvijeta je osjetila Jurino hladno lice na svojim toplim obrazima. Osjetila je bockanje brade i muškaračku grubost, koja se tako blago nje dojmala. Doticaše im se obrazi i ljubile se usne, na koje su padale tople i slane suze, što su se spuštale iz njihovih čeznutljivih očiju, koje su toliko jedne za drugima težile, dok se evo konačno nisu sastale i to ne na kiši i snijegu, nego u toploj sobici, zatvoreni u četiri zida, daleko od zlobnih očiju, daleko od svih i svakoga. Ispitljivo je pogledavala Cvijeta Juru i snažno ga držala objumljenim rukama, dok je Jure gotovo klečao na podu pokraj njezina kreveta. Svojom nježnom i bijelom rukom gladila mu je Cvijeta vlažnu i bujnu kosu, ravnala obrve. Kao da joj se nekako promijenio i kao da nije to onaj Jure, s kojim je svakoga dana išla na trg i vraćala se u večer s njime kući. Istina, još joj nije bio nikada na domaku, još ga nije nikad ovako slobodno grlila i

ljubila, i sada kao da se pomalo osvećuje za sve ono vrijeme, što je izbivao i što nije imala prilike, da ga vidi, i kaže koju lijepu riječ. Toliko je težila za njim toliko ga je očekivala, i sada, kad je došao, njoj se ne da ispustiti ga iz ruku. Želi ga zadržati, da ga vječno cjeliva i gladi i traži nešto na njemu, kao da je sada nekako drukčiji, kao da se je promijenio, ili kao da na njemu nešto manjka. Sav je bio pred njom i u njezinim rukama. Padali su poljupci jedan za drugim; ali nitko od njih nije bio tako jak, da nađe par riječi, s kojima bi započeo razgovor. Jure se osjećao slab, nadasve slab, smijao se Cvijeti, ljubio ju u usne, obraze i čelo, ali nije smogao ni jedne jedine riječi. Po njemu možda bi šutnja vječno trajala, da nije Cvijeta prekinula tišinu:

— Srce moje, ti klečiš! Daj brže ustani i sjedni evo ovdje na stolicu. — Cvijeta povuče stolicu, potegne ga s poda i posadi pokraj sebe. Juru kao da su te riječi probole. Bilo je u njima nešto milog, intimno i slatko, što još nije nikada u životu osjetio do sada. Kako je hrabra. Zovnula ga je »ti« i rekla »srce«. Tko ga je tako u životu zvao, tko? — pitao je sam sebe. U životu je teško čuti lijepih riječi, sve riječi su grube; jedni za drugima se natječu, tko će ružnije i jače uvrijediti čovjeka. Ovaj blijedi Cvijet, koji miriše poput ljubičastih ružica, taj je za njega smogao tako tople i mile riječi. Naranče je metnuo na noćni ormarić, ljubice je Cvijeta uzela u ruku, podigne jastuk, pokrije se bolje na krevetu i daje poljubiti Juri cvijeće.

— Zar ne da lijepo mirišu...?

— Lijepo, Cvijeto, kao i ti. Šteta što se ne zoveš Ljubica!

— Smeta li ti moje ime?

— Ni najmanje. Ti nisi Cvijet, nego ljubica, znaš mirisna ljubica — i opet nastane dugi radosni poljubac.

— No sada mi pričaj, Jure, kako ti je bilo bez mene? Je li ljepše sada sa mnom ili bez mene... Na dugo i široko pričao je Jure Cvijeti o svemu i svačemu. Ništa joj nije zatajio; sve je ispričao redom, kako i što je bilo. Cvijeta je pozorno slušala svaku njegovu riječ i ništa mu nije zamjerila, a i ne bi, pa da joj je ispričao i najneprijatniju stvar. Ona je bila vesela, da je pokraj nje, da čuje njegov glas, i da je dočekala i čas pomirbe. Zna sada Cvijeta, da Jure ne će na

nju zaboraviti i da će doći svako poslijepodne k njoj uvijek, kad bude imao vremena, da mu ne će biti dosadno sjedjeti pokraj nje. Ona ne će vječno ležati u krevetu. Liječnik joj je rekao, da će biti bolje za nju, kad nastanu proljetni dani. Moći će izići na sunce i na zrak, a kad jednom ustane, brže i prije će se oporaviti, jer njezina bolest nije jednostavna i mala, kako se držalo, imala je mnogo jaču upalu pluća, nego je mislila i prilično ju je shrvala bolest.

U razgovoru im je vrijeme brzo odmicalo, i počeo se spuštati hladan mrak. Da nije zatamnilo, još bi bili sjedjeli u sobici i čavrljali. Danovićeви nisu imali elektrike, nego su zapalili lampu. Njihov razgovor prekine dolazak Josipe, koja je donesla u sobu svjetiljku pitajući Cvijetu, ako želi čaja, kave ili bilo čega. Cvijeta je otklonila, jer je baš malo prije pojela naranču. Zahladilo je na ulici. Ono, što se preko dana otopilo, to se počelo smrzavati, pa zahladnilo i u sobi. Cvijeta je počela kašljati, i nije prestajala. Danovićka joj donesla toplog čaja, ali ni čaj nije pomagao. Jure je ustao u namjeri, da ode, Cvijeta ga nije puštala. Kad je opazio da kašalj, kao za inat ne popušta, poljubi se s njom, pozdravi, i njih dvoje rastanu se te ugovore sastanak za sutra poslije podne.

Jure je radosno napuštao dom Danovićevih, ali s nekom tugom u srcu. Cvijetin kašalj ne smjera dobru, u njemu imade više boli i nemoći, nego što oni misle. Još dugo je čuo kašljanje Cvijete u sobici. Na periferijske ulice spustio se večernji mrak. Električna svjetla palila se po stupovima i u malim nizanim kućicama. Nebo je bilo čisto bez oblaka, zrak je hladan i u njemu je sve mirisalo na proljeće. Juri se nije dalo otići od Cvijete, rado bi bio još s njome ostao. Da je zdrava, bili bi izišli na šetnju sve tamo do posljednjih periferijskih vrba i žbunja, gdje šumi mutna i nabujala Sava. Baš je bila noć za večernju šetnju periferijskim livadama, a on voli vedre proljetne noći, voli mjesečinom obasjane staze, voli samoću, mir i tišinu. Iz daleka se čuli glasovi iz grada pod gorom, koji u proljetnim večerima živi u vrevi života i šumu donosi do periferijskih staza hladni proljetni povjetarac, što se spušta sa Sljemena preko grada na periferijsku nizinu.

Sučelice od Danovićevih, bila je kućica Cvijetina rođaka Slavka Štiglice, šepavog prosjaka, koji je sa svojom harmonikom prosio na drugoj strani grada i svirao: »Lijepu našu«. Znao je uz to i pjevati, pa mu se svijet obilno smilovao i bacao milodare u njegov šešir i tako je malo po malo s »Lijepom našom« Štiglica sagradio lijepu svoju kućicu i pristojno živio. U ratu je izgubio nogu, a baš to zlo mu je dobro došlo, jer njemu se nije nikada dalo raditi. Jedno vrijeme malo mu je vrijedila i druga noga, te se nakon prevrata naselio u Zagrebu i počeo sa svojom harmonikom obilaziti gradske uglove. Kao ratnom invalidu vlasti su mu išle na ruku i nisu mu pravile smetnje. Njegova harmonika svirala je po stotinu i hiljadu puta »Lijepu našu«, u vrijeme, kada se nije o tom smjelo otvoriti usta. — »Lijepa naša« bila je simbol svih zabranjenih čežnja. Što ju je svijet više slušao, više je za njom težio i obilnije darivao šepavog Slavka. Brzo je Štiglica opazio tu darežljivost i sve ljepše i češće svirao »Lijepu našu«, koja mu je donosila obilne prinose, ljepše i više nego mnogom dobro namještenje. Ipak Štiglica nije bio pijanica, znao je, da ne će uvijek trajati ta konjunktura. Imao je jednog sina, doveo ga u Zagreb i dao izučiti cipelarski zanat; žena je davno umrla. Sin mu je izrastao do mladića, te je mislio, kako bi bilo, da mu otvori radionicu: neka dijete radi kod kuće. Još bi bilo bolje, da i on sagradi kućicu. I kad su se preko noći, bez građevne dozvole počele graditi kuće, gradio ju je i Štiglica sa sinom i sa svoja dva zemljaka, i tako se domogao krova nad glavom. Malo po malo ju je uređivao i prilično dotjerao, da bi se mnoga od njegovih mušterija začudila, i nikada mu ne bi dala milostinju, kad bi znala, da imade njihov onaj prosjak, s ugla, svoju vlastitu kuću. U njoj je otvorio sinu radionicu. Mladić je bio marljiv i posao je prilično išao. Mnogi put je navaljivao na oca, da se ostavi prosjačenja, ali stari nije htio, napustiti svoj »obrt«. Govorio je: »Sinko, dokle god možeš, treba raditi. Nijedan rad ruku ne blati, ako ide. Ti cijeli dan i dobar dio noći nabijaš čekićem, popravljaj ljudima cipele, pa ne zaslužiš toliko, koliko ja zaslužim. Prištedim li što, ne će biti ni tebi na odmet«... Konačno je prestao sin sa savjetovanjem oca i pustio mu na volju, neka radi, što hoće.

Slavko Štiglica i njegov sin stanovali su sami u kućici. Imali su malu sobicu i kuhinjicu, pokraj nje sagradili su malu prostorijicu za radionicu. Na drugoj strani imala je kućica još jedan stan, koji su iznajmljivali. Dojadio je jednom i drugom ovakvo samovanje, i stari Štiglica doveo im jednog dana mladu, zdravu, jedru djevojku, Gabrijelu Štimac, koja je bila rodom iz njihovih krajeva. Djevojka je bila vrlo vrijedna i marljiva, i doskora se obojica na nju privikli, kao da im je rođena. Jedno vrijeme spavala je Gabrijela u kuhinjici na podu, njih dvoje u sobi. Konačno, za velikih zima spavala bi i Gabrijela u sobi. Spavala je sirotica na podu i to se smililo Štiglici, te je stari jedne hladne zimske noći pozove, da pođe u Vidov krevet, i onako se on po širokom krevetu valja kao kakav grof. Ispočetka se ona nećkala, ali onda pristala, jer joj Vid nije bio nesimpatičan. Prilično dobro su se gledali i slagali. Stari Štiglica je znao, da vrag nikada ne spava, pa ih je upozorio neka budu pametni. Isprva je i bilo tako, dok se nije u to i vrag pomiješao.

Stari Štiglica nije bio slijep. Vidio je da je vrag šalu uzeo, i da se njegov Vid drži Gabrijele kao pijan plota. Dosta puta su mu se vrzli po pameti, ipak nije imao što da im zamjeri. Bili su mu svakoga dana bolji. Gabrijela i nije bila obična sluškinja, nego prava pravcata gospodarica. Često je znala, da prekori Vida radi njegova pijančevanja i silom ga tjerala na rad i nedjeljom, samo da ne izgubi koju mušteriju. Štiglici je bila dobra kao rođenom ocu. Sve je to vidio Štiglica, i sram ga je bilo, da tako živi njegov sin bez zakona Božjeg. To se nije slagalo s njegovim nazorima i s njegovim moralom i svuda je, na svakom koraku, tajio, da Vid i Gabrijela žive zajedno, iako je o tom znala cijela Podvoda. Za Vidom se nije otimala ni jedna djevojka, pored toga oni su i uz svu kuću bili prosjaci, i ništa više. K njima bi se teško dala druga koja djevojka. Divlji brak između Vida i Gabrijele nije Podvodi udario u oči, jer na Podvodi je bilo više divljih, nego pravih brakova. To nije bila nikakva novost, još manje kakva senzacija.

Uza sve to Štiglica je zapodjeo konačno o cijeloj stvari sa sinom Vidom ozbiljan razgovor. Da je bio stari malo ranije govorio o tom možda bi bio Vid i pristao na brak s Gabrijelom, no sada, kad se je naužio »bračne sreće« i kad mu se Gabrijela činila poput nekog automata, i kad mu oko počelo za-

pinjati za drugim ljepšim i zamamnijim djevojkama, Vidu se nije dalo pristati na brak s Gabrijelom. Konačno je otac Vida nagovorio s teškom mukom na vjenčanje, i obećao, kad mu se rodi prvo zakonito dijete, da će i kuću na njega prepisati. Vid je pristao.

O pristanku Gabrijelinom ne treba ni govoriti, ona je jedva čekala, i za nju će dan vjenčanja biti najradosniji u njezinu životu. To će biti dan sreće i radosti. Radi toga se Gabrijela na veliko spremala na to vjenčanje. U tom ju je potpomagao i Slavko, te je ona brzo imala, sve što joj je trebalo. Od toga dana Vid već nije pjevuckao u radionici, još manje je slobodno vrijeme provodio s Gabrijelom u razgovoru, čak nije htio govoriti ni s ocem. Izbjegavao je sve i svakoga, i sve češće odlazio u grad: skitao se po gradskim podrumima i kratio dosadu u kinima i gostionicama, kolikogod su mu novčane prilike dopuštale. Ni za šta ga nije bilo briga, ništa ga nije radovalo, čak ni to, što je otac kupio dva polunova bračna kreveta i što je uveo u kuću elektriku, te im je dom izgledao poput vile.

Štiglica je jednog dana malo ranije došepao kući, čak se vozio tramvajem, što nije bio njegov običaj i uputio se u prvom večernjem sumraku do Danovićevih. Znao je, da će u to doba naći kod Cvijete Juru, i baš ih je našao. Štiglica bi datkad odšetao do Cvijete, da se propita za njezino zdravlje i uvijek je dolazio, kao da ide u neku poznatu kuću. Danas mu je bilo malo neobično. Veselio se, što ženi sina, a opet bilo mu je teško i kumove tražiti. I radi toga on prekorači prag Danovićevih.

— Dobar večer!

— Dobar večer, susjede Štiglica, kako ste, kako? — odazove se debeli glas željezničara Kreše, koji se baš spremao, na službu.

— Hvala na pitanju dobro, kad bi bolje bilo, lakše bi se podnosilo. Leži li Cvijeta, ili je možda ustala?

— Unutri je unutra, — zaskoči se slabašna Josipa, — ali sada ne možete k njoj. Kod nje je Jure, znate, onaj, koga je uvijek zvala u vrućici.

— Čuo sam, da su se pomirili. Zato sam i došao.

— Sada ne bi bilo zgodno, da ih, Štiglica, smetate. Tek su djeca započela razgovor.

— Bit će čovjek kratak. Pusti ga ženo, neka svrši, što imade, — odbrusi Krešo i ode. Josipa otvori vrata, Štiglica uđe u sobicu. Nije mu bilo ugodno, kad je ušao: opazio je Cvijetu i Juru, gdje se ljube, pa se morao nakašljati, da ga čuju i primijete.

— Dobar večer, barba Slavko, — odazove se Cvijeta, kad spazi svoga rođaka. — Što se bojite, no idite naprijed? Ovo je Jure Parčić, ovo moj rođak, Slavko Štiglica, naš susjed.

— Drago mi je, drago, — prozbori Jure. Štiglica, se malo nakašlje, i progovori:

— Znaš, pošto sam došao, Cvijeta?

— Pošto, barba?

— Htio bih vjenčati sina s Gabrijelom. Dosta mi je i neću, da žive kao živine. Njemu se ne da, jer se naužio Gabriele. Ali ja neću, da pod mojim krovom spava bez blagoslova Božjeg.

— No to je lijepo, vrlo lijepo, barba Štiglica, kad se djeca vole, neka se samo vole!

— Vraga se vole! Vida je prošla ljubav, Cvijeta, sada bi htio neku drugu, nije mu više dobra Gabrijela. A ja sam, Cvijeta, kriv što su zajedno već živjeli kao muž i žena, ja i nitko drugi. Kad već živu skupa neka budu i prekriženi, neću ničiji grijeh nositi na duši i da za bilo koga odgovaram pred Bogom. Nisam ništa zla mislio, nit želio, da se to dogodi...

— Što bi se dogodilo? — nasmije se Jure i prekine starca u pričanju.

— Još pitate, što? A ako se Gabrijeli što dogodi? Eto škandala, buke, galame i sve se može svaliti na moj prosjački štap i na mene. Neka takav glas dođe na javu, onda seli, Štiglica, kud te noge nose, — a ja, djeco, nisam jučerašnji.

— Pravo imate, pravo, rođače! Tako i ja mislim, da je najbolje, neka se uzmu. Gabrijela nije loša: radina je i marljiva djevojka, pa što bi Vid više i htio? — reče Cvijeta.

— To i ja govorim. Gabrijela više vrijedi od Vida. Zato bih ja najradije da se prekriže. Došao sam radi te ženidbe i do vas, da zamolim tebe Cvijeta i tvoga gospodina Juru, za kumstvo.

— Dobro je. Ja sam zato, — odgovori pripravno Jure, — ali hoće li Cvijeta do onda ozdraviti?

— Hoću, hoću ozdravit ću Jure! Kad će, Štiglica, biti vjenčanje?

— Ako želite, može biti i sutra, ja sam sve uredio.

— Tko će biti drugi kum?

— Baš sam mislio, da vas pitam. Kako bi bilo, da zamolim Ivana Kesića. Dobar je mladić, iako ga buduća punica Rezika ne može živa vidjeti.

— Bravo, Štiglica, bravo, — potapka ga Jure po ramenu, — samo neka Cvijeta ozdravi. Ja ću i sam s Ivanom Kesićem govoriti. On će ići više nego sigurno, kad dozna, da idemo Cvijeta i ja.

— Znaite, ja mislim, zamoliti njega za kuma, a za družicu mu Luciku, pa neka se ljuti Rezika, koliko hoće.

— Baš tako, — potvrdi Cvijeta — neka se zlobnica grize, ono što je srcu priraslo, to se ne može jednostavno iščupati.

— Bog i lahku noć, djeco! Ja ću još doći, pa da se o svemu dogovorimo, kako i što ćemo. Hvala vam i lahku noć! — dovikne Štiglica i nestane iz sobe radostan, što mu nisu odbili poziv.

U sobi su ostali Cvijeta i Jure, i čim je prosjak Slavko nestao iz sobe, radosno padnu jedno drugom u naručaj dragajući se dugo. Ti su se njihovi lijepi časovi ponavljali danomice. Svako prije podne Cvijeti se otegne kao duga godina, te joj se činilo, kao da prije podne umire, poslije podne da oživi. I Juri je bilo nešto slično, samo je njemu prije podne prolazilo u teškom i napornom radu s čekićem u ruci. No radio je, mislio na Cvijetu, a nakon svršenog rada žurio se, što je više mogao iz radionice, na ručak i poslije ručka kući i k Cvijeti. Svaki dan je smišljao, da joj nešto novo donese i da je bilo čime obraduje. Najviše joj je donosio cvijeća, koje je ona neodoljivo voljela. Proljeće se i onako budilo iz zimskoga sna i počeli pupati listovi po drveću i mjesto snijega u prirodi zazlatili se prvi listići po drveću. Na svima stranama ćutilo se proljeće, što je svuda mirisalo i zvalo. Juri nije bilo proljeće na livadi u parkovima, u prirodi nego na kaljužavoj periferiji u maloj nizanoj kućici i u još manjoj sobici. Tu je bilo njegovo proljeće, tu je on provodio slobodno vrijeme i čekao dan po dan, da se podigne Cvijeta i ozdravi, pa da se onda skiću po Tuškancu i Sljemenu i nadoknade sve ono, što su dosad izgubili. U tom su prolazili jednom i drugom svi proljetni sunčani dani.

XXI.

S periferijskih putova nestajalo je snijega. Nedavna kiša otopila je i posljednju mrvicu. Jedino blata i kaljuže imali su ove godine više nego ikada. Toplo sunce dan za danom sušilo je periferijske puteljke. Proljeće, pravo periferijsko proljeće, zamirisalo je sa svih strana. Minula je davna opasnost od poplave Save, nestalo je blata s putova, toplo proljetno sunce grijalo svojim proljetnim tracima; sve se budilo iz zimskog sna. Rastu trave, cvjetaju trešnje, bademi i kajsije, još malo pa će zamirisati i jorgovani. Drveće je prolistalo, periferijski vrtići već su davno iskopani i u njih zasađeno razno povrće. Još uvijek se po njima kopa ne samo svagdanjim danom, nego i nedjeljom.

Gleda šepavi prosjak Slavko Štiglica u nebo i veseli se sunčanom danu. Istina, kod njega na periferiji je veselo. Na susjednom igralištu odigrava se utakmica, svuda na sve strane na hiljade ljudi. Popeli se na kupove i krovove, puno ih je igralište. Oko igrališta zagušljiva vika i cika na sve strane. Misli Štiglica, da se danas mora odigravati nešto važno kad se toliko galami, više i urla, kao da će se nogom odlučiti u golovima sudbina svijeta. Štiglicu baš previše ne zanima ta galama, on i nije nikada znao, što je utakmica, što nogomet, dok nije došao ovamo, ali ni sada, makar bio još bliže igrališta, ne zanima ga igra, ni golovi. Gleda on i čudom se čudi ozbiljnim ljudima u čemu uživaju, za što troše novac, vrijeme i živce? Doduše je on znao i sam voditi računa o utakmicama, ali samo zato, što bi se znao postaviti na zgodan puteljak i tu prositi milostinju, koja je obilno padala.

Dok je Slavko tako filozofirao o nogometu, dotle je jedna susjeda u sobi kitila Gabrijelu. Danas je vjenčani dan Štigličina sina, i on se veseli, kao da ide sam pred oltar. Vid mu je jedino dijete, voli ga i cijeli život radi za njega, samo da mu bude ljepše, a u životu bude sretniji od njega, da ne mora prositi po uglovima i moliti milostinju. Pogledava Slavko na sat. Vrijeme odmiče. Svega je polako pripremio za vjenčanje. Stol je odmah nakon ručka prostrla Gabrijela, uzela je za kuhanje jednu znanicu, i hvala Bogu, našlo se raznovrsna jela u njegovoj prosjačkoj kući. Sinoć je Štiglica kupio dobrog dalmatinskog vina, cijelih pedeset litara, Gabrijela je kroz tjedan napekla kolača svih vrsta, čak je dala napraviti u

gradu i torte s natpisom: »Živjeli mladenci!« Kupila je jabuka, naranča i drugog voća. Peku se pečenke u kuhinjici, i miris se njihov širi gladnim periferijskim ulicama. Takove svadbe rijetke su na periferiji. Slavkovi su htjeli doduše da se obavi vjenčanje bez troškova, ali Štiglica nije htio pristati na takvo vjenčanje. Imade jednoga jedinog sina, cijeli život radi za njega, pa treba da se vjenča, kako spada. Njegovi roditelji nisu bili ništa bogatiji od njega pa su njih šestero oženili uz glazbu, jelo, ples i pjesme. Tako je htio i Štiglica, da se proslavi vjenčanje njegova jedinca. Pozvao je harmonikaša, da svira poslije večere, i sve je udesio, da ljepše ne može biti. I dan je tako krasan, kako već davno nije bio. Štiglica se uparadio u crno odijelo, dotjerao i, da ga tko vidi od njegovih mušterija, nikad ne bi mogao ni u snu pomisliti, da je to onaj slabunjavi prosjak s ugla ulice s »Lijepom našom«. Da mu nije noga drvena, i da to ne smeta, on bi još večeras i zaplesao.

Gleda Slavko sve češće na sat i nekako mu čudno, što se još nije vratio iz grada sin Vid. Rekao je odmah poslije objeda, da mora do prijatelja; jer je kupio pogriješan ovratnik. Obećao je, da će odmah doći, a njega nema i nema. Naručio je Štiglica i dvije kočije, i one se zaustavile već pokraj kuće. Došli su i kumovi Cvijeta i Jure, došao je i Ivan Kesić, ali nije došla Luci. Tjedan dana je radi toga kod Podvodinih svađa. Rezika se opire i ne će da joj kćerka ide na prosjačku svadbu. Moli je i preklinje Matek, neka pusti djevojku, neka ide, moli čak i Jakov, koga se mnogo ne tiče Luci, ali samo da može biti protiv Rezičke, i on je zato, neka ide Luci na svadbu. Grdna kavga se bije u njihovoj kući, to je poznato svima okolo, i Luci je rekla da će doći. I zbilja točno u pet sati, kad su imali krenuti u crkvu, dođe i Luci. Ona je kriomice uzela odijelo iz kuće i kod Kesića se opremila. Konačno kumovi i ostala svadba posjedaše u sobu za bogato prostrti stol, piju kakao, što ga je servirala Gabrijelina prijateljica. Stari Slavko Štiglica drži se za glavu i čupa kose. Gabrijela potajno plače. Kumovi i njihove druge pitaju za mladoženju: njega nema pa nema. Na Gabrijelinim očima zatitraše suze. Štiglica nije znao, kamo da pogleda. Poslao je na sve strane nekoliko dječaka u potragu za Vidom, ali njega nema i nema, kao da je u zemlju propao. Slavko bi plakao od srdžbe: što da učini i kako sve to da udesi? Smračilo se već, i utakmica je svršila,

Kočijaše plati i pošalje kući. Ako dođe Vid, mogli bi i pješice u crkvu, ta nije daleko do svetoga Blaža. Kočijaši su otišli. Kumovi i njihove druge gledaju začuđeno jedni u druge. Jure i Ivan nisu se usudili ni pitati starca, gdje mu je sin, ta nitko ga ne bi radije vidio nego stari Štiglica. Vida sveudilj nema i nema. Mislili su, da mu se što dogodilo ili ga je što spriječilo? No Gabrijela i Slavko su sumnjali, zašto je otišao:

— Otišo je nesreća jedna, — trabunjao je starac u sebi, — samo da ne ide u crkvu na blagoslov Božji. Ne će nesreća, da se veže obvezom Božjom. Da mi je barem rekao što, ne bih bio trošio, ne bih bio tu sramotu sam sebi priredio. A i bila je sramota. Okolo Štigličine kuće skupila se djeca, koja su na sve strane tragala za Vidom, zanimalo se žene, zašto ne idu na vjenčanje i doskora se šaptalo od uha do uha, da Vida nema.

— Nije ni čudo, što ga nema, — govorila je jedna žena — Zar se netko mora vjenčati po očevoj zapovijedi?

— Draga susjedo, tko bi znao, što je po srijedi? Možda je stari što zamišljao, pa bi sada htio sina oprtiti. Okretan je Štiglica, da nije tako okretan, ne bi bio prosjačijom podigao kuću.

— Ja mislim žene, — umiješa se jedna — kad bih ja bila muško, ne bih Gabrijelu nikada uzela za ženu. Otac ti dovede sluškinju, i ti nju uzmi za ženu. Sluškinja je sluškinja, žena treba da ostane žena, — filozofirala je druga susjeda zasukanih rukava pred kućom.

Dok su žene blebetale, na sve strane u proljetnom večernjem sumraku počela su se paliti svijetla po periferiji. Zaduvaio je i hladan povjetarac sa Sjemenja. U to doba začuje se glasan plač iz kuće. Gabrijela nije mogla više odoljeti i zaplače na sav glas. Zaludu je stari Štiglica tješio i molio Gabrijelu, neka se umiri, da će Vid doći, ali njega nije bilo. Ivan Kesić je predlagao, da se razidu, ali Juri je bilo neugodno otići, čak ni Cvijeta nije bila za to, iako joj je bilo prilično neugodno, i osjećala se slaba, ta, tek je pred par dana ustala iz kreveta. Kad se radilo o svadbi, išla je samo, da se malo prođe. Cijelo vrijeme, dok je sjedjela u sobi, hladan znoj ju je podilazio. To je opazio Jure i par puta je molio, da odu. Cvijeta nije htjela, jer je mislila, da će ipak Vid doći. Uto dođe i harmonikaš, koji je držao, da su svatovi došli već iz

crkve, i harmonika zacvili. Vani u dvorištu počela su dječurlija vikati i smijati se: »Mlada čeka, mladog nema, šalaj mu se za Gabrijelu drijema«. Ti su glasovi dopirali i u sobu, i u nekoliko mahova su susjede tjerale djecu, premda im je bilo drago, da tako viču. Za njihov inat dječurlija je sve jače vikala i derala se: »Mlada čeka, mladog nema...»

Gabrijela je i dalje plakala, dok stari štiglica nije znao, kako i na koji način da spase situaciju. Šepao je sad u kuću, sad van, gledao na put, da li možda sin dolazi; njega nije bilo. Žao mu je bilo kumova, naročito mu je teško bilo radi bolesne Cvijete, koja se prije vremena digla iz kreveta, a bilo mu je neugodno i radi siromašne Lucike, jer je znao, koliko je muka imala, dok je na svadbu utekla. Bilo je štiglici neugodno i radi kumova Jure i Ivana: što će konačno misliti o njemu i njegovu sinu? Nije mu bilo drago ni radi susjeda, koje ga prijekim okom gledaju i pokazuju uvijek na njega kao prosjaka, koji se ljudskom milostinjom pogospodio. Nije mu bilo radi troškova ženidbe, prebolio bi brzo sve, ali mu je bilo radi ljudi i radi svega ovoga. Neko vrijeme zavladała je grobna tišina, samo na cesti još je uvijek dječurlija vikala: »Mlada čeka, mladog nema«, to je štiglicu tako peklo i ujedalo za srce, da bi bio najradije kidisao na svoj život, jer takve sramote nije nikada u životu doživio niti on, niti tko od njegova roda.

Konačno ustane Jure i počne:

— Dragi prijatelji, nema druge, otiđimo svaki svojoj kući, Bog znade, što se Vidu dogodilo. Nemamo pravo okrivljivati ga, jer danas nikada čovjek ne zna, kad jutrom izađe, hoće li se u večer vratiti...

— Tako je! — drugi su odobravali. — U to vrijeme među njih se nevidljivo ušulja momak od kojih dvadeset i pet godina, mršava i zdrava lica, crven u obrazu i malo potkresan, koji upade među njih kao grom iz vedra neba i dometne na Jurine riječi:

— Ja sam točan. Kako vidite, izišao sam u podne i točno se vratio u večer. Ako me ne želite primiti, i ako vam je krivo mogu izaći... Nije mogao sve izgovoriti: Otac štiglica kao ris poleti na njega, da ga udari bocom, no u tom ga spriječi Kesić, koji je već bio obučan za odlazak. Kad ga je spazila Gabrijela, jer to je bio mladoženja Vid, zaplače, ali Vid se nije dao zbuniti. On je svoj plan unaprijed smislio, iako

je ocu i Gabrijeli sve potvrđivao. Tvrdo je odlučio, da njega crkva ne će vidjeti, najmanje u zajednici s Gabrijelom. Molio je oca, da se ne žuri sa ženidbom. Otac nije za to mario. Dok je Gabrijela plakala, otac psovao, ostali ih mirili i ružnim pogledom gledali na Vida, on se progura do zaplakane Gabrijele, povuče je k sebi, poljubi u lice i reče glasno:

— Gabrijelo, ne plači! Kad smo dosad sretno i zadovoljno živjeli bez vjenčanja, ja se nadam, da ćemo i odsad!

— Hura, tako je! Glavno, da ste zadovoljni, — potvrdi niz glasova. Slavku štiglici poteku suze niz lice, pođe do sina, izljubi se s njim, kao da je došao s vjenčanja. Pozove kumove i njihove družice, neka sjednu, jedu i piju, kao da je bilo vjenčanje, ionako svega imade u izobilju u njegovoj kući. Sjeli su za stolove. Harmonikaš zasniva i u najboljem veselju dočekaju pola noći, a onda produže do rana jutra.

Cvijeti nije bilo najbolje. Ona se odmah nakon zalaza sunca osjećala slabo. Temperatura joj se povećala, iako nije ništa jela. Negdje oko pola noći nije više mogla izdržati; morala je otići. Otišao je s njome i Jure. Ostali su nastavili pijanku s nevjenčanim mladencima, šepavim Slavkom i njegovim uzvancima.

Neko je vrijeme Jure ostao uz krevet kod Cvijete, ali njoj je bivalo sve gore. Kod štiglice se sviralo, pilo, pjevalo i veselilo, podcikivalo; držale se i nazdravice. Prednjačio je Vid, koji je bio naročito raspoložen, jer je to tako i udesio, da mu već otac nikada u životu i ne pomisli kazati, da se vjenča. Poslije podne bio je na utakmici, kasnije je pomalo pijuckao po gradu, a sada se pijan valjao po podu i ljubio pred svima svoju nezakonitu Gabrijelu. Dotle je Cvijeta sve teže disala i vapila tiho: »Zraka, samo zraka mi dajte«. Juru je slala da ode natrag k susjedima na svadbu, ali on nije htio. Pokupio se, legao u krevet, misleći na Cvijetu i njezinu bolest. Oko Cvijete vrzla se slabašna Josipa Danović. Cvijeta nije ništa uzimala. Josipa je krivila za to pogoršanje prerano ustajanje Cvijetino. I Cvijeta je to uvidjela. Ipak se tješila, da će joj lakše biti čim je kašalj mine, i svane dan. Sutra poslije podne doći će Jure i, ako joj bude bolje, opet će moći razgovarati s njim na samu u sobici. Duga joj i dosadna bila ova lijepa i tiha proljetna mjesečinom obasjana noć, u kojoj radosno odjekuje nevječano veselje iz prosjačke potleušice, gdje se pije i banči kao na kakovu banketu. Ti glasovi tako su neprijatni

Cvijeti, tako ju bole, kao da je ona danas čekala na vjerenika, pa da nije došao, i čini joj se, kao da više nikada, nikada ne će doći. S tom mišlju zaspala je negdje pod jutro, kad su zakućurikali prvi pijetlovi i kad se budio novi proljetni dan i pala sitna rosica na prve pupoljke jorgovana pod njezinim prozorom.

XXII.

Nakon svadbe kod štiglice, na kojoj je bila pored Ivana Kesića i Lucika, u kući Kuntekovih nastao je pravi pakao. One iste noći, kad je bila Luci na piru, Rezika nije dala mira starome Mateku, još manje siromašnom Jakovu, koji joj je obilno uzvraćao njezine napadae i uvrede. To je Reziku još više mučilo, i voljela bi bila otići do štigličinih i za kose izvući Luci iz kuće. Ipak se na takav čin nije mogla odlučiti. Bila su joj još u živoj uspomeni sjećanja na Aljošu i na njegovo iskrvavljeno i izbatinano lice, što ga je majstorski udesio Ivan. Grozio se i njoj, a znala je, da je Ivan doznao, da ga je Aljoša prijavljivao na njezin nagovor. Kesića se otada Rezika bojala kao smrti i upravo izbjegavala, da se s njim negdje susretne, pogotovo na samu. Bojala se i Jure. Znala je, kad jedan počne, drugi će nastaviti. Radi toga je ostavila Luci i nije otišla do štigličinih; zato ju je jače hvatao bijes na kćerku. Silom je gonila Jakova, neka ode k štigličinim po Luci i izvuče ju u dvorište, da joj ona izravna rebra. Jakov nije o tom htio ni čuti; znao je, da je gnjevna na Luci, što je na piru, i krivo joj, što nije i ona pozvana, da se može »šlatat«, kako je govorio Jakov. Rezika nije štedjela ni Mateka, goneći i njega, neka ode po Luci:

— Stara mrcino, idi po kćerku u prosjačku kuću, zar hoćeš da se vucari, kao i ja s tobom?...

— Pametna budi, Reziko, — nježno ju je mirio shrvani Matek, koji je u posljednje vrijeme toliko iznemogao u svadi s Podvodčanima i s tom ludom ženom, kako ju je on zvao. — Ostavi dijete, neka se zabavlja. Zabavljala si se i ti, kad si bila mlada i nitko ti nije kratio, zašto se ne bi i Luci? Uostalom ona je tamo sa svojim mladićem, pa što ima na tom zla?

— A tako, lijepo, samo tako?! Toga se nisam od tebe, stara mrcino, nadala! Zar si i ti sada uz nju kao ova budala,

za kojega si me udao, da prekriješ svoju sramotu. Zar ste se svi urotili protiv mene? Svi svi...!! i Rezika počne plakati i lomati po kući, da se je čulo čak na cestu.

— Sad se dereš, — mirno je počeo Jakov, koji se Reziki osvećivao za sve ono, što mu je učinila na žao, otkako su se uzeli, — prije se nisi derala, kad si se motala, kao obična kuja i s ovim i s onim. Krivo ti je, što Luci ima zaručnika, koji te ne trpi, i koji ne će da ljubaka s tobom, jer ti bi i njega htjela!

— Svinjo jedna drotarska!, — s cjepanicom u ruci poleti Rezika na nepripravnog Jakova i udari ga nekoliko puta, gdje je mogla i gdje je dospjela, — ti ćeš, smeće jedno, mene vrijeđati i dirati u moje poštenje! A da te nisam ja uzela i da te nije ovaj izrabljivač sa svojim novcem i s djetetom u meni s tobom vjenčao, crkao bi bio od gladi i bolesti na ulici kao obično kuće... Između Jakova i Rezičke nastade prava pravcata tučnjava. Djeca vrisnu u plač i razlete se na ulicu. Matek je branio, koliko je mogao, ali je i sam dobio nekoliko udaraca, nešto drvom, nešto Rezikinom velikom i masnom šakom. Jakovu u pomoć, začudo, pritekla je i Luci, i kad je to opazila Rezika, prestane tući Jakova i udari po siromašnoj Luciki.

U tučnjavi je bila Rezika izvanredno spretna i lako obračunala sa svima. Jakov je bio spor i dok bi se on jedamput okrenuo, Rezika bi njega pet puta udarila. Matek je branio sad Jakova, sada malu Luci, koju bi bila razbješnjela majka ubila drvom, da nije bilo staroga Podvode. I sam Matek bi bio dobio više batina, da se nije pod konac raspalio i drveni Jakov, komu je Rezika razbila naočale na nosu, te koji ju je stao devetati, kako još nije nikada bila devetana. Tek sada je Rezika osjetila, da njezin muž nije mrtvo puhalo, kako izgleda. Dobro je osjećala njegove pesnice po svim dijelovima tijela i pod udarcima smirila se i plačući izgubila u sobi.

To obračunavanje kod Podvodinih zbilo se negdje oko podne. Velik broj ljudi sakupio se na ulici i gledao tu neobičnu i vatrenu bitku kod Podvodinih. Jedni su govorili, da je to nastalo kod njih zato, što je stari Matek izgubio pravdu s Podvodčanima i što više ne će imati od čega živjeti; drugi su govorili, da je nastalo radi Luci, koja silom protiv ma-

terine volje ide s Ivanom Kesićem. Čak su pričali, da ga Luci i novčano potpomaže i da joj taj novac kradomice daje stari Podvoda. Matek želi, da se ona uda za Ivana, i da bi se k njima preselio, jer više ne može izdržati surovost i podlost stare pokvarene Rezike. Nekoji su govorili, da je Jakov konačno doznao za Rezikine ljubavne odnošaje, i da je sada pod stare dane htio ženu staviti u red. Svega i svačega se govorilo, ali među njima nije se našao ni jedan jedini, koji bi sažaljevao Reziku i koji bi bio na njezinoj strani. Još su susjedi stajali pred kućom, kad je iz kuće psujući izišao sa sjekiricom Jakov Kuntek; spremio se, da ide razbiti neke pregrade na periferijskim putovima, koji ionako nisu potrebni, kad njima putovi ne pripadaju. Čim je izišao, potekle su do njega žene i potapkale ga po ramenu:

— Bravo Jakove, tako i treba! Muško, Jakove, treba da je muško. Kad žena hoće zapovijedati, ti nju udri kao vraga; zašto je muž, on je gazda, ne mi! Da Rezike nema, već smo mogli imati na periferiji pločnike, da nje nema, ne bi bilo toliko govora o poludivljoj i pokvarenoj periferiji, o čemu već i novine pišu. Samo naprijed, Jakove, pokaži, da si muško! Kad je muž muško, ženi je ime »kuš«... i još mnogo toga savjetovale su žene, sve jedna bolje od druge, uzbuđenom Jakovu, koji se otrešao njih jednako kao Rezike i cijelog Podvodina doma, koji je i za njega, makar tupog, postao pakao, kao i za sve druge. Upravo sa strahom je ulazio uvijek u taj dom, kao da je najzadnji sluga u kući, a ne muž i otac porodice.

Jakov je išao putem i nešto u sebi brundao. Bio je ponosan, što se je odvažio, i što mu je nakon toliko godina bračnog života jednom uspjelo nadjačati, ušutkati ženu. Malo je bio ohrabrljen i savjetom susjeda i sada se u njemu budio osjećaj pravog i slobodnog čovjeka, koji ne mora ići prljavim periferijskim cestama spuštene glave, nego može ponosno uzdignuti čelo i reći: i ja sam čovjek! Jakovljev otac bio je sluga, majka sluškinja, za cijelo i njegovi pređi nisu bili drugo, i taj služinski duh već je u njemu usađen u krvi. Ali ta je konačno progledala i progovorila, makar i pesnicama. Rezika je Jakovu razbila jeftine naočale, bacila mu i škrlak, i sada se bez njih osjeća drukčiji. »Ne ćete više, — grozi se Jakov u sebi, — ne ćete, tako mi ovoga toplog podnevnog sunca! Čuo sam ja već prije mnogo toga, čuo sam sada malo

prije dosta, i sada ćeš mi platiti, ti stara kujo, a ne ćeš bolje proći ni ti, starče! Ja sam bio vaša prepokorna žrtva, ja vazda pokorni sluga Jakov Kunštek« — i Jakovu se suze zablistaju na zadovoljnim i suzama orošanim očima.

XXIII.

Matek Podvoda bio je ipak čovjek, koji je gledao na ono, što ljudi vele, a do toga bilo je stalo i djevojčici Luci. Zatvorili su vrata kuće, čim je otišao Jakov, jer su opazili susjede na putu pred dvorištem. Rezika se zavukla u dječju sobu i ondje plakala i tulila u sav glas, kao da ju još uvijek Jakov ravna udarcima po debelom mesu. Međutim nju baš ti njegovi udarci i nisu toliko boljeli. Uznemirila se: boli je glava, i metnula si hladan oblog na nju. Nju više boli, što je pogažena, i što su se svi urotili protiv nje. Najviše ju je dirao Jakovljev prkos i njegova odvažnost, što se usudio dignuti ruku na nju. To mu nije mogla zaboraviti, jer ga poznaše niz godina, a živjela je s njim samo radi toga, što netko mora biti poklopac njezinim odnošajima sa starim Matekom Podvodom. Ipak ona uživa Matekovo bogatstvo, njoj i njezinoj djeci će ono pripasti, ta Podvoda je velik bogataš. I sada je taj popeljnjak, kako je Rezika nazivala Jakova, počeo dizati glavu, isprsavati se i njoj koješta predbacivati. Što se njega polučovjeka, (Jakov za Reziku nije čovjek), tiču njezine veze s ovim i s onim! Uostalom što se uopće koga tiču njezini odnošaji? U te stvari nikada nije Rezika dala dirati i oni su za nju bili lična i privatna stvar; koja se nigdje nikoga pod suncem nema ticati, a najmanje njezina nazovi-muža, koga nije uzela radi ljubavi, ni radi novca, ni radi muškosti, nego tako, da bude njezin poklopac. Pa kad bi on i bio njezin pravi muž, koji je uzdržava, i hrani, zar ona ne bi smjela priuštiti sebi mimo njega ono, što joj on kao suprug ne može dati? Takvo Rezikino rezoniranje gubilo se u neizmjernost, i konačno je došla do zaključka, da su njezin život i njezino držanje potpuno na mjestu, s obzirom na položaj i na sve ono, što imade s Jakovom i Matekom, i da ona mora i treba da je vrhovni gospodar u kući, samo ona i nitko drugi. Svi moraju slušati i njezine zapovijedi izvršivati, jer da nje nema, ne bi svega toga bilo, što imaju danas.

Dok je u maloj sobici Rezika plakala, hladila čelo i gledala modrice po tijelu, dotle su mirno i sabrano, kad su se malo umirili, Matek i Luci razgovorali o svemu tome. Ono, što su ljudi vani govorili, da bi Matek htio Luci što prije udati za Ivana Kesića, bilo je u svemu istina, čak je bila istina i to, da ga Luci potpomaže novcima, koje od Mateka dobije. Ivan je našao neko malo zaposlenje u gradu, ali od toga ne bi mogao živjeti, još manje uzdržavati bolesnu i nemoćnu sestru i njezinu djecu. Sestra Urša toliko je oslabila, da nitko ne misli, da će dočekati zimu, pored toga i dvoje djece pada na Ivanova leđa. S Ivanovom zaradom i Matekovom pomoći ipak se kod Urše kako tako živi, i nitko ne gladije, čak tu i tamo Ivan smogne Urši i za liječnika, medicinu i dijetnu hranu.

Sve te prilike kod Ivanovih bile su Mateku poznate, pa i to, da je Ivan Kesić socijalist. To nije staroga Mateka ništa smetalo, da Luciki preporuč, neka se drži njega i, kad ga već voli, najbolje je, da se s njim vjenča. Matek se i onako nije bogat rodio. Sve, što imade, stekao je sam. Istina bila su onda zlatna vremena, kakva već zacijelo ne će doći, i jednim okretnim potezom stekao je sve, što ima. Da nije kupio u besćenje za rata svoju Podvodu, bio bi danas bogec, kao i svi ostali. Sreća ga je poslužila, pa hvala Bogu, — govorio je starac. Ivan Kesić se buni i mora se buniti — odobravao je opet Matek — jer je znao, kako mu je šogor svršio i u kakvim mu prilikama živi sestra s djecom, i on sam. Pored toga je radnik, muči se za koricu kruha i dobiva za to malu nadnicu. Kad bi i on, Matek, bio mlad, bunio bi se i on. Danas svakoga onoga, koji se buni, smatraju komunistom, a on je uvjeren, da su veći komunisti oni, koji protiv njih viču, nego oni, na koje viču. Viču zato, jer su mnogo pokrali i boje se, da im ono, što su pokrali, ne propadne, a drugi se pak boje, da ne će steći nešto, što bi mogli. Pa makar je bio Matek prilično imućan čovjek, na koga je prstom pokazivala cijela Podvoda, on je ipak znao, da bi svi ti ljudi na njegovu mjestu bili kao on, i da bi on na njihovu mjestu bio kao oni. Onaj, koji nema — buni se, da dobije, a tko ima — bori se, da održi ono, što ima; kad bi bili svi ljudi siti i zadovoljni, ne bi bilo ni komunisti ni kapitalista.

Radi toga nije Mateku smetao opasni socijalist Ivan Kesić, naprotiv on je znao, da će taj isti Kesić cijeniti njegov

imetak isto tako, kao on sam, jer će se bojati, da opet ne padne u bijedu, u kojoj se nalazi sa svojom sestrom i njezinom djecom; — zato je sada govorio Luci:

— Vidiš, drago dijete, do čega je to dovelo, — govorio je Matek i potezao duboke dimove iz svoje lule gledajući kroz prozorčić na dvorište, kako se na njemu igraju djeca, kao da nije maločas u njihovoj kući ništa bilo. — Vjeruj mi, Luci, ne će se to svršiti dobro. Ja poznajem Reziku, poznajem Jakova, ne bih bio rado prorok, ali ne će svršiti dobro. Najgori su, Luci, oni ljudi, koji se na lak način domognu lagodnog života, a koji ne znaju ili su zaboravili, što je danas borba za koricu kruha. Ja sam bogat, imadem novaca, kuće i zemlje, za svih će biti dosta, ako budete znali raditi i gospodariti, — ali ja nisam zaboravio na one dane, kad sam sa strahom stavljao zalogaj kruha u usta i svaki put pomislio, hoće li ga biti sutra. Da, Luci, baš ti najcrniji dani moga života uvijek su mi pred očima. Vjeruj mi, ne bih htio da se ponove. Imadem dosta za sebe i hoću, da ih u miru Božjem sprovedem. Ti voliš Ivana, on voli tebe. Mladi ste jedan i drugi; kad se volite, vi se uzmite. Ova nova cesta dolje je gotova, za koji dan će biti kroz nju otvoren promet: imadem onu veliku parcelu zemljišta tamo na uglu do kanala, i tamo ću podignuti dvokatnicu. Nešto imadem novaca, za nešto ću se pomoći, dok ne prodam preostali dio, dat ću vam i za posao, pa tamo na cesti u svojoj kući pod svojim krovom otvorite kakav dućančić. Ni ti, ni Ivan niste glupi. Radit ćete i paziti, pa će vam biti dosta za život. Kad bi bilo sve gotovo, ja bih se k vama preselio, a ovima ovdje bi svejedno ostalo za život. To, što sam ti rekao, možeš kazati Ivanu, ili si mu već možda nešto i govorila?

— Da, govorila sam mu. On je vrlo zadovoljan i bio je upravo oduševljen, kad sam mu rekla, da biste nam vi ostavili neku trgovinu, a kad ovo čuje, bit će još više.

— No vidiš, Luci; nisu ljudi uvijek onakvi, kakvima ih drže. Znao sam, da je Ivan razuman mladić...

— Rekao mi je, da bi najradije otvorio kakvu željeznariju, u što se razumije ili nešto slično. Već je i sam kombinirao s Jurom Parčićem, jer čini se, da će i njega otpustiti kod državnih željeznica...

— Ništa zato, ako se slažu, mogu zajednički raditi, ako rade marljivo i pošteno, mogu bolje uznapredovati. A šta je s Jurinom Cvijetom?

— Zlo je s njom siroticom.

— Zar se ne će doskora vjenčati? Čuo sam, da su Danovići odlučili, da im sve ostave. Nemaju mnogo, no ipak, što imaju, dosta je Juri i Cvijeti.

— Čula sam i ja nešto. Cvijeta ne treba nikakve ostavštine. Noćas joj je bilo zlo. Čini se, morat će još danas biti odvežena u sanatorij na Brestovac. Danovići bi sve učinili za nju, ali meni se čini, da su Cvijetini dani odbrojeni, i da će prije dobe otići. Stid me je, ali moram vam priznati, da je dobrim dijelom kriva za njezinu bolest mama Reza... Luci pade na koljena Mateku i zaplače, i kao da je ona kriva pre-ranoj bolesti, a možda i smrti Cvijetinoj, zajeca:

— Mama Reza, mama Reza! — Matek pogleda u proljetno sunce kroz prozor, kako se naginje k zapadu i pogladi rukom zaplakanu Luci po kosi.

XXIV.

Blago proljetno sunce naginjalo se k zapadu i posljednjim svojim tracima obasjavalo periferijske crvene krovove i rascvjetale vrtiće ispred nizanih potleušica. Po putovima igrala se djeca i glasno dozivala jedna drugu, trčala i dizala upravo paklenu viku. Nitko im nije zamjerao, nitko ih nije opominjao: djeca su djeca, misle ljudi, blago njima, jer ih još nije udario knut života, i ne misle na nj. Barem za sada, kad se u večernjem sumraku veselo igraju i smiju. Baš u tom času napuštao je visoki Krešo Danović svoju nizanu potleušicu, u kojoj je ostavio iznemoglu i zaplakanu ženu Josipu. Sunčani proljetni traci na zapadu, čim je izišao na dvorište, obasjali su na njegovim očima ispod crnih trepavica velike suze. Šarenom maramicom brisao je Krešo dugačke brkove, zaplakane oči i teškom boli u duši napuštao svoju malu kućicu, koju je toliko volio, i koja mu je toliko prirasla srcu. Ne bi ju bio napustio, ali nije mogao izdržati od žalosti. Srce mu je pucalo od tuge i boli, na koju ga još više podsjećao plač žene u kutu kuhinje. Josipa je plakala i sa suzama dala oduška svojim bolima, a on muškarac od glave do pete; godinama već nije na njegovu licu zatitrala suza, no sada nije mogao izdržati. Sve, što mu je bilo najljepše, najmilije u njegovoj kući, i na što se bio toliko privikao, kao na rođeno svoje,

toga sada nestaje, možda i za uvijek. Otišla je ispod njegova krova Cvijeta, djevojka mila i dobra, koju su toliko zavoljeli on i žena, da im je bila kao rođeno dijete. Krešo je s njome najviše vremena izgubio u čavrljanju i pričanju o uspomenama iz mladih dana. U njezinoj bolesti prikraćivao joj je tešku i nesnosnu dosadu, kad nije bilo Jure, i za njega su to bili najljepši časovi. Voljela je Cvijetu i njegova žena, voljeli su je oboje više nego vlastito dijete, pa evo! Pozli joj naglo i nije bilo druge, nego odvesti je na Brestovac, da tamo potraži lijeka svojoj teškoj bolesti. Malo prije došla su kola s crvenim križem i na nosilkama odnesla su dva čovjeka Cvijetu iz kuće. Na auto je sjeo Jure i otišao zajedno s Cvijetom, da je preda na Sljemenu liječnicima.

Nakon toga Kreši se činilo, kao da se njegova kućica potpuno ispraznila, kao da u njoj nije ostalo nigdje ništa. Sve u njoj podsjeća na Cvijetu. On odlazi iz kuće, samo da zaboravi na sve i zamišljeno korača prema Lustigovoj gostionici, što baš nije njegov običaj. U tim mislima uđe u gostionicu, pozdravi Lustiga i Pavicu, koja je završila svoju manikersku karijeru, i ponovno se vratila k Lustigu. Krešo naruči vina, uzme u ruke popodneve novine, u kojima nađe članak o dokončanju spora između Podvodčana i Mateka Podvode. Fritz je isticao, da je najviše njegova zasluga, da je do toga došlo. Pomogao je tu i umirovljeni gradski smetlar Marko Kranjčević. Iz toga članka saznao je Krešo, da će Podvoda ne samo dobiti putove i da će biti potpuno uređeni, nego da će kao najbliža periferija postati sastavni dio grada. Ulice će se proširiti, kanal nadsvoditi, provesti kanalizacija i zasipati cijeli teren u visini nasipa uz kanal i sadašnje nove ceste, koja presijeca Podvodu i spaja jedan dio grada s drugim.

— Boga mi, ako se ovo ovako ostvari, onda će viriti iz sadašnjih naših kuća samo crveni krovovi — reče Krešo.

— Neka vire, — odgovori Lustig, — onaj, koji bude imao novaca, porušit će svoju staru divlju kuću i sagraditi novu. Mi drugi, koji nemamo za gradnju takvih palača, prodat ćemo zemljište deset puta skuplje, nego smo ga kupili od Mateka, pa ćemo drugdje sagraditi pristojne kućice.

— Dobro će biti tako, Fritz, — ako to tako bude! — završi Krešo, srkne vina, naruči još tri deci, i odloži novine. U tom času pojavi se Marko Kranjčević sa svojom neodloživom lulom, sav veseo i zadovoljan, što im je pošlo za rukom, da

dobiju svoju pravdu. Pozdravi, sjedne do Kreše i zapodjene razgovor. Stari Marko zadovoljno je dokazivao, što su sve morali proći, dok su do toga došli i kako bi bilo sve u vodu palo, da nisu pomogle njegove stare dobre veze na gradu, gdje on imade mnogo prijatelja.

Uto se već i smračilo, i u gostionici upališe svijetlo. Za njihov stol sjeo i Fritz, a nešto malo kasnije došepesao iz svoga prosjačkog posla i Slavko Štiglica. Našli se tu i ostali Podvodčani i ni o čem nisu drugom govorili, nego o ishodu pravdi, veseleći se, kako će jednog dana skupo prodavati gradilišta gradskim bogatašima, a oni će se pomaknuti bliže k Savi ili preko Save, i tamo podignuti moderne, udobne i pristojne kućice. Pavica je pritom uslužno dvorila goste, a smetlar Kranjčević vodio je glavnu riječ:

— Ja sam, braćo, od prvog dana vjerovao u našu pobjedu. Vjerujte mi, od prvoga dana, jer ja znam, da nitko drugi ne može pobijediti nego narod, i da je prava pravda uvijek na strani naroda. Istina, tu su pomogle i moje dobre veze na gradu, ali najviše je pomogla sloga svih nas Hrvata Podvodčana, i zato ja dragi prijatelji i drugovi, dižem ovu čašicu u zdravlje naše lijepe domovine Hrvatske; da bi bila složna, sretna i zadovoljna...

— Živila Hrvatska! Živio Marko Kranjčević. Živila pravda, dolje tiranija... — čuli se povici. Svi su ispijali čaše, naravski prvi Lustig, jer od toga imade najviše koristi, dok i ne zapjevaju: Još Hrvatska ni propala... I dok su oni pjevali, uđe u gostionicu i Vid Štiglica, a onda i nekoji drugi mladići i uz raspojasane i vesele ljude zapjevaju svom snagom svoga mladenačkog grla. Vid nije došao ovamo radi gostionice i radi vina, nije došao ni radi pjesme, nego najviše radi Pavice. Kad su na svadbi svi čekali na njega, on se upravo najljepše zabavljao s Pavicom. Pavica ga jako baš ne voli; ona ne može još prežaliti Ivana Kesića, čak ne može još prežaliti uvredu Jure Parčića. Vid joj se ne sviđa, jer je slab i ružan, pored toga prosjački je sin, ali Vidu se Pavica vraški sviđa, radi nje nije se htio ni vjenčati s Gabrielom. Zavodljivo je namigivao Pavici, malo je i uštinuo, što su svi opazili, osim njegova oca, koji je sve gledao, kako da se izgubi iz toga veselog društva. Bojao se, da Marko Kranjčević nakon onih komunalnih i patriotskih nazdravica ne počne nazdravljati njemu i njegovoj prosjačiji, s kojom se kuće po-

dižu, jer Marko ne štedi nikoga i sve znade. Na sreću Štiglicinu i na nesreću svoju pojavi se u gostionici Jakov Kuntek sa svojom malom sjekiricom, raskuštrane kose i bez šešira. I još prije nego je Jakov dospio pozdraviti, opazilo ga je pažljivo staračko oko Markovo, kojemu nije izbjegla ni jedna promjena na Kuntekovu licu:

— O Jakove, Jakove, noge su ti kljakave, — poviče Marko prema njemu. — Što si ponio sjekiricu sa sobom. Zar ćeš se sada, sirotinjo, ubiti, kad ti je Matek izgubio pravdu? Dajte mu mjesta, hodi ovamo, sjedi do mene, ako nemaš za vino, kao mi slobodni i pobjednički građani, kod starog Marka naći će se još koji dinar iz dobe, kad je gradom kupio smeće. Jakov sjedne i srkne nekoliko gutljaja. Sada već nisu pili svaki iz svoje čaše, nego se donosilo na stol vino u dvolitrama.

— Jakove, mi smo dobili pravdu, — dobaci netko prema tužnom i zamišljenom Jakovu, koji je izgledao, kao da je utekao iz ludnice.

— Bolje, da ste dobili vi, nego da je dobio Matek...

— Tako je, Jakove, sada se vidi, da si Hrvat, jer si s narodom.

— ... da je Matek dobio pravdu, — nastavi Jakov, svejedno ne bih ja imao ništa od toga, ni moja djeca, a ako hoćete, ni Matek, nego ona kuja.

— Bravo, Jakove, — i udari po stolu stari Marko, koji se nije nadao ovakvim riječima od Kunteka, — donesi još dvolitru, nek se pije. Ljudi, i Jakov je progledao, bogami progledao, on, najzatucaniji čovjek naše slavne Podvode. Kad ti je ta pamet narasla Jakove, kad? E, pijmo, ljudi, na račun našeg susjeda i prijatelja Jakova, dosta smo ga napadali, mnogu gorku je od nas čuo, ali konačno otreznio se, uvidio i spoznao sve, što već mi znamo i vidimo godinama.

— Vidio sam i ja, — počne Jakov, nakon ispijene čaše vina, koja mu je prilično udarila u glavu, — ali što sam mogao učiniti i što mogu učiniti, nego da njoj ovom sjekikom razmrskam glavu?

— Pa i to, ako treba! — dobaci netko.

— Ne moj tako, dijete moje, jer vrag ne spava, — ukori onoga Marko.

— Treba, treba, — odvažno potvrdi Jakov. — Žene se boje samo batina i ničega drugog. To sam danas opazio, opazio sam, ljudi, kao nikada.

— A što si prije radio, — dobaci Marko, — da nisi ništa ni čuo ni vidio? — Koliko puta sam ti govorio, da ti se žena miješa sa svim i sa svakim i prijavljuje poštene ljude preko Rusa Aljoše. Nisam li govorio da nam čini sramotu cijeloj našoj Podvodi, na kojoj nema, a niti treba ni jednog redara. Tada nisi ništa, Jakove, vidio, nego sada vidiš, kad su već pred nekoliko proljeća i vrapeći o tom propjevali.

— Nisam mogao ništa učiniti. Mislilo sam: s đavolom zlo, bez njega još gore.

— Je li istina, Jakove, da vam Matek odlazi iz kuće i da udaje Luciku za Ivana Kesića, a da je radi toga bijesna Rezika kao zvijerka? ... Takvi razgovori redali se još dugo na račun Jakova, Rezičke, Mateka i cijele Podvodine kuće, ali siromašni Jakov nije ni pomišljao reagirati. Vino ih je svih omamilo, napokon zaredala pjesma za pjesmom; pilo se, kao što se nije davno. Svi su bili omamljeni vinom i dobrim raspoloženjem, naročito Vid štiglica, koji je s velikim vinskim vrčem išao s Pavicom u podrum po njega i tamo ju ljubio kao lud. Najprije se ona branila, ali njegove ruke stisnule bi je tako jako uz sebe, da je morala popustiti. Konačno je uvidjela, da nije đavo tako crn, kako izgleda i od te večeri datira njihovo uže prijateljstvo.

Negdje oko pola noći počelo se društvo, prilično nakresano, razilaziti iz Lustigove gostionice. Stari Marko Kranjčević imao je običaj da priča, kad se napije, razne fantastične priče, pa tako je pričao i Jakovu jednu:

Jedne noći tukao je sjekiricom, sličnoj onoj, kakvu imade Jakov, po nekoj debeloj ženetini u noćnoj košulji. Ta ženetina je morala biti vještica, jer on je bio mlad kao kaplja, a ona ga stalno progonila. Te večeri zapriječila mu put kod crkve; on malo nakresan zamahne sjekirom na nju. No svaki put, kad je mislio, da ju je pogodio točno po glavi, prevario se, jer bi se malo dalje ona opet pojavila. I tako je on zamahivao sjekirom, dok ju nije dotjerao u jedan ugao, gdje ju je tako udario, da je zacvilila i cvileći odletjela od njega, te ga više nije nikada u životu progonila.

Ta priča starog Marka motala se po pijanoj glavi Jakova Kunteka, koji se nije nikada u to doba noći vraćao kući, naj-

manje u pripitom stanju. Od gostionice »Veselom Podvodčaninu« do Kuntekova stana nije bilo daleko. Jakov je za taj put večeras trebao dobra pol sata. Prije nego je došao do kuće, obišao je svu cestu i sve kanale, držeći čvrsto u ruci sjekiricu, svakog časa misleći da će se pred njim pojaviti debela ženetina u noćnoj košulji, koja ga progoni i da će je on sjekiricom zatjerati u kut kao i Marko. U jedan mah mu se pričinila, da je opazio takovu ženu na svom dvorištu. Kad je došao tamo, žene nije bilo. Teškom mukom, onako pijan, nađe dvorište Podvodine kuće i pjevajući po dvorištu počeo lupati prije po svima prozorima, nego je naišao na vrata. To podigne na noge razjarenu Reziku, koja je po glasu poznala Jakova i srdito skočila iz kreveta u noćnoj košulji. Sva raspletena i bijesna otvori kućna vrata i, prije nego je mogla otvoriti usta, Jakov luđački i zastrašeno razbeči oči i udari sjekiricom, što je jače mogao Reziku ravno po sredini čela misleći da je naišao na vješticu, o kojoj mu je pričao stari Marko. No kad opazi, da je ona pod noge mu pala bez krika, bez jauka, u svom onom pijanstvu pribere se i životinjski zajaukne, kao da je tko njemu raskolio glavu.

Ukućani su čuli, kako je Jakov teturao po dvorištu i lupao. Čuli su, da je Rezika ustala, otvorila vrata, i kako je nešto udarilo i nešto palo. Sada na onaj divljački krik cijela kuća za tren oka našla se na nogama. Kad je Matek upalio svijetlo, imao je što vidjeti: na kućnim vratima još sva u krvi raspolovljene glave trzala se Rezika, dok je Jakov luđački zavijao kao vuk. Sve je pred njim uteklo, dok se nisu skupili susjedi i stanari kuće, obavjestili policiju. Za čas dolete kola prve pomoći, koja Reziku odvezu mrtvu, jer je smrt bila već nastupila, dok su Jakova strpali u Crnu Maricu i odvezli. Svršio je u ludnici, gdje je nekoliko godina iza toga umro u najstrašnijim mukama.

XXV.

Gotovo tjedan dana grmjela je Podvoda o zločinu u Matekovo kući. Ta tragedija potresla je Podvodčane i za njih je značila pravu senzaciju, kakvu ne pamti njihovo malo naselje. O tom je govorio cijeli grad. Novine su se o ubojstvu prve dane raspisale na dugo i široko, i to im je bilo nekoliko

dana glavno gradivo. A kad je već i štampa zašutjela, Podvoda je još uvijek raspravljala o tom zločinstvu; a što je zanimljivo, nitko nije žalio Reziku; svi su žalili ludoga Jakova. Tek tu i tamo za njezinu krivnju padale su objede na staroga Mateka, koji je takav razgovor teška srca snosio, ali podnio ga je hrabro do konca.

Rezika i Jakov imali su četvero djece: Luci i tri dječaćića. Nekoliko dana iza ubijstva Matek je dva dječaka dao u odgojilište i plaćao za njih. Jednog dječaka, kojega je najviše volio, i Luci ostavio je kod kuće. Ljudi su govorili, da je Matek odabrao svoju djecu, Luci i dječaka, koji su njemu bili slični, Jakovljevu da je poslao u odgojilište. U tom pričanju bilo je ponešto i istine, jer su zbilja Luci i dječarac napadno bili lika Matekova, dok su ona druga dva dječaka bili izrezani im otac Jakov. O tom se već davno prije govorilo, ali Matek je prelazio preko svega. Pobrinuo se za Ivana, i on se nastanio kod Podvodinih, dok se Luci spremala za vjenčanje, kao da se nije ništa dogodilo. Luci i Ivan Kesić su sa čežnjom iščekivali svoju zajedničku sreću. Matek je pogodio gradnju dvokatnice, dolje, na uglu nove ulice, kamo će se preseliti, čim bude gotova.

U to naglo pozli Ivanovoj sestri Urši, koju je Matekovom pomoću brat otpremio u bolnicu. Djecu pošalje nekim rođacima na selo, dakako opet za Matekove pare, koje mu je sam starac ponudio. Ivan Kesić je sve starčeve ponude objeručke prihvaćao; ta cijeli život još nije ovako lijepo bezbrižno i udobno živio, kako sada što živi kod Podvodinih. Da Luci ne mora raditi sve poslove u kućanstvu, uzeo joj je Matek sluškinju, i za kratko u Podvodinoj kući bilo je sve živo i veselo, kao da se nije ništa dogodilo. Naprotiv Matek i Luci osjećali su se bez Rezikina terora kao preporođeni: o Ivanu ne treba ni govoriti. Lijepo su ga obukli, dobro nahranili i iz dana u dan od slabunjavog i crnog čovječca razvio se jak i stasit momak, koji je bivao svaki dan ljepši. Ne dugo nakon ubijstva kod Podvodinih, Luci i Ivan Kesić su se vjenčali u crkvi svetog Blaža. Luciki je bio kum Matekov advokat, Ivanu neki stari poznanik, ugledan i dobro stojeći trgovac. Ivan Kesić, ortodokсни komunist i zakleti neprijatelj katoličke crkve i svih crkvi ovoga svijeta, kleknuo je pred oltar uz Luci i ona mu podložila komadić svoje bijele svilene vjenčane odjeće, da ne klekne na prašno tlo i da ne zamaže crne hlače, a onda, da ga veže uz sebe. Nakon vjenčanja bila je priređena svadbena

večera, na kojoj se sakupilo najodabranije i najuže društvanje prijatelja Matekove kuće. Luci se posvema dobro snašla, tek se čudila, kako Matek rasipno troši i kako ne žali da ih opremi što ljepše i svečanije. Kod večere bio je najveseliji Matek, jer on je to slavlje priređivao ne toliko radi mladenaca, nego dobrim dijelom radi sebe. Htio je da u tom slavlju uz Luci, koju voli, zaboravi na sve, što se zbilo pred petnaest dana i za što nosi i sam jedan dio krivice na svojoj duši. To ga je tištilo i boljelo, radi toga je i proplakao, kad je njegov advokat kao debeli kum, sa zanosnim riječima pozdravio mladence i nazdravio velikodušnosti Matekovo i njegovu dobrom srcu, koje je uvijek imalo smilovanja s malim ljudima. Nakon izređanih zdravica obilno se pilo i jelo. Ranom zorom ravno s gozbe otprate svati mladence do vlaka. Luci i Ivan krenuli su na Plitvička jezera, gdje su odlučili provesti medene mjesec, Matek je istoga jutra sa sinom krenuo na more, da na njemu provede vrijeme, dok se ne vrati Luci i Ivan, i dok malo na sve ne zaborave.

Jure Parčić je to sve iz prikrajka gledao i čudom se čudio. Nije mogao prepoznati Ivana Kesića, Uršina brata, nije mogao razumjeti njegovo držanje, nit mu je išlo u glavu da je to onaj vatreni i borbeni komunist, koji se zaklanjao na život (jer u Boga nije vjerovao), da će se cijeli život boriti rame uz rame sa svojom radničkom klasom do konačne pobjede. I sada taj bezvjerac i revolucionar, za koga je Jure Parčić bio obični puzavac, oportunist i hrvatofil ide u crkvu, vjenčava se kao i svi drugi najpobožniji kršćani, sjedi na banketu i odlazi na bračno putovanje, onoga istog jutra, kad mu sestra Urša umire u bolnici i doziva brata Ivana, ali njega nema; on se ne javlja; nije došao ni na njezin sprovod. Juri to nije išlo u glavu. Cijelu Matekovu kuću nije mogao krstiti drugojačije, nego ludom kućom; zato je napusti i preseli se k Danovićevima u istu sobu, u kojoj je stanovala Cvijeta. Iz Podvodine kuće odselili se i Natalija i Aljoša. Natovarili na ručna kolica svoju sirotinjsku prtljagu, Aljoša se upregao kao konj, a Natalija u proljetnom večernjem sumraku gurala kolica s pokušajom kroz periferijske ulice i otišla u nepovrat. Otada Jure Nataliju nije vidio, niti je čuo više njezinu gitaru. Otišla Natalija, otišla pjesma, otišlo sve, što je bilo lijepo za njega na Podvodi. Nema Cvijete, nema spletkarske Rezičke, nema zapomaganja Uršina, ni buntovništva Ivana Kesića. Sve

se smirilo u blago proljeće, samo iz susjedne kuhinje dopiru u Jurinu sobicu bolni jecaji i teški uzdasi Josipe Danović. Ona po cijele dane plače za Cvijetom, kojoj su časovi odbrojani, plače i ne prestaje plakati, kao da joj je rođena majka i kao da u Cvijeti gubi svu svoju nadu i sve svoje ufanje. Plač duboko dira Juru, najradije bi i sam zaplakao, ali ne za Cvijetom, koja će možda ozdraviti, nego nad cijelim svijetom i nad udesom ove lijepe, mile i drage Kroacie, koja se okitila proljetnim zelenjem i koja buja i cvate na svima stranama, dok njezini ljudi ovako stradaju i umiru.

Dok je u tim mislima Jure gledao kroz prozor, kako zapada proljetno sunce i kako svojim posljednjim tracima rasvjetljuje rascvjetale grane jorgovana pod njegovim prozorom, netko pokuca na kućna vrata, a mršav čovjek u poštarskoj uniformi preda Josipi pismo za Parčića. On se začudi, kad ugleda pismo. Nije znao, tko piše, mislio je, da je to Cvijeta. Ne, rukopis je muški. U žurbi otvori pismo i ugleda Krstićev potpis. Na dugo i široko raspisao se njegov i Kesićev drug, nekadašnji đak Milan Krstić o svemu i svačemu, najviše o svom udesu.

»Dragi Jure! Oprosti mi, što ti nisam prije odgovorio na Tvoje pismo. Vjeruj, iskreno želim za jadnom Cvijetom. Sirotica mnogo je pretrpjela od opake Rezičke, koju je stigla nemila sudbina i neočekivana kazna. Možda ti ne bih bio ni sada odgovorio, jer, dragi prijatelju, dobro ti nemam što pisati, a s nevoljom neću da te gnjavim. Na ovo pisanje prisilila me jedna vjenčana obavijest sa priloženim štampanim vjenčanim menuem mladoga bračnog para Ivana Kesića i njegove sadašnje družice Lucike, rođene Kuntek, usput budi rečeno, moje prve ljubavi. Ne čudim se, što su se vjenčali. Vjenčao sam se na žalost i ja, i sada stradam zajedno sa ženom. Ali ne mogu da razumijem, kako se mogao vjenčati Ivan, on zakleti neprijatelj crkve i crkvenih obreda, po kršćanskom običaju, još više se čudim, kako on proleter, obični radnik, šalje meni štampani menue, koji je priređen u čast njegova vječanja? Pisao mi je danas i s Plitvičkih jezera, kao da se želi pohvaliti, kako je on bijednik, koga smo nas dvojica potpomagali, zaštićivali i išli mu na ruku, daleko od nas odskočio. Ne ide mi u glavu, da se on, Ivan Kesić, koji se toliko puta zaklinjao na svoju odanost komunizmu i radničkoj klasi, poburžujio, jače nego ja ili bilo tko od nas.

Sve mi to, dragi Jure, ne ide u glavu. Konačno valja da se i ja udarim po ovoj tvrdoj tikvi i da uzdahnem: O, ljudi, ljudi! Danas čovjek ne može nikome vjerovati, ne smije se ni u koga pouzdati, niti za koga raditi. Evo, Ivan Kesić, kome sam nekoliko mjeseci hranio sestru, sada kao za inat šalje meni, svršenom pravniku, on radnik, zakleti proleter, menue, luksuzne vjenčane obavijesti i pozdrave sa bračnog putovanja? Nigdje ni spomena o onoj njegovoj toliko puta naglašavanoj stvarnosti, nigdje ne pita, jesam ili živ i kako živim? A kako mi je, samo ja znam i nitko drugi. Vjenčao sam se nedavno s djevojkom, koja me vjerno čekala godinama. Bio sam pošten i nisam joj htio na žao učiniti; nakon svega, što sam doživio, uzeo sam je za ženu. Ti znaš, da moji nemaju ništa, i da ono malo zemlje, što imadu, nije dosta ni za njih. Roditelji moje žene bili su nekada prilično imućni, danas eto nije ni kod njih bolje. I tako sam se našao sa ženom na cesti bez namještenja, jer ne mogu dobiti državne službe. Da sam i najveći državotvorac, ne bih državnog mjesta dobio, kamo li što sam zapisan kao nepoćudan elemenat.

Sve do nedavna zarađivao sam u selu po koji dinar pišući seljacima molbe, ali i to je nestalo. Natjecao sam se za mjesto običnoga seoskog bilježnika, ja svršeni pravnik, samo da prehranim sebe i svoje, i radi toga su me ocrnili u selu, jer da sam se prodao Beogradu, da sam otišao u državotvorce, i sada ne samo, da ne dobivam ni ono malo, što sam prije dobivao, nego ne dobivam ništa. Mjesto bilježnika nisam dobio, jer sam vladi nepoćudan; seoske gulikože, zelenaši i politikanti su me zamrzili, jer da sam se prodao. Nitko me nije pitao, od čega živim, i čime se prehranjujem? Zemlje nemam, da ju obrađujem, kuće nemam, da u njoj stanujem, i da ju dajem u najam; trgovac i zelenaš nisam, da globim jadnu raju za račun političkog kursa bratske sloge. Državne službe nemam, jer sam nepoćudan, u nju i ne smijem, jer sam se prodao. I sada živi, jadni čovječe, na ovoj patničkoj zemlji. Čime, od čega i na čemu? Dok sam bio đak, još sam imao neko zanimanje, sada sam besposličar, koga gone svi i svatko: bijeda, vlast i narod. Sve se protiv mene urotilo, kao da sam najgori i najopasniji zločinac, koga treba isključiti iz ljudskog društva. Često razmišljamo o tome svom udesu, dok mi žena u slamom pokrivenoj kućici plače, jer nema što jesti, nema što obući, i mislim, kako

bi bilo najpametnije, da se nekamo bacim i oduzmem sam sebi život. Ta reci prijatelju, ti jedini, zar imade neki drugi izlaz? Ne, ne, Jure, za mene izlaza nema, uostalom, ja već nemam ni živaca, da sve to izdržim. Živce sam uništio u naukama, dok sam ih svršio i dok sam se vlastitom mukom školovao. Psujem oca i majku, koji su me rodili, psujem zemlju, koja me drži, psujem i onoga, koji me poslao na nauke i otrgnuo od zemlje, i htio, da budem gospodin. Danas niti sam gospodin, niti seljak, nego čardak ni na nebu ni na zemlji. U gradu sam seljak, kome nema mjesta među građanima, u selu sam gospodin, komu ne dolikuje, da zemlju teži i da oduzme mnogobrojnoj braći kruh na djedovini»...

Dalje Jure nije mogao čitati: žalio je siromašnog Krstića, te još većma osuđivao Ivana Kesića. Ne radi toga, što s njim nije posljednje vrijeme uopće govorio, i što ga nije pozvao na vjenčanje, nego što je siromaha Krstića u njegovoj bijedi ražalostio i nanio mu još teže boli, nego ih proživljava u svom kukavnom selu i bijednoj okolini, koja još i danas u svršenom đaku gleda propalicu i nesposobnjakovića, ako nije u gradu velik i bogat čovjek.

XXVI.

Nijedan dan ovogodišnjeg proljeća nije bio tako lijep, kao današnji. Današnje poslije podne činilo se Juri najljepše, naj-sunčanije i najmirisnije, što ga pamti u životu. Nikada nije u njemu bio razvijen toliki smisao za prirodu, boju i mirise njezine kao danas. Sva osjetila bila su mu razdragana. Grijalo ga poslijepodneвно sunce svojim blagim tracima; čutio je u svom tijelu proljetnu svježost, nešto lijepo i milo. Šteta, da mu nema Cvijete, kako bi se skupa veselili i uživali! Dolaze Uskrsni dani, pa bi otišli u prirodu, tamo do Podsuseda ili bilo kamo, samo na polje, na zrak, među zelenilo, cvijeće. Jure osjeća, kako se sve budi oko njega, kako uskrsava priroda u svome novom zelenom proljetnom plaštu i kako je sve tako lijepo milo i sunčano. I što je dan ljepši, što ga jače opajaju mirisi trava i zelenilo, to se u njegovu srcu sve više širi neki bolni i plačljivi osjećaj. To je sjećanje na Cvijetu, koja mu je jutros poslala pismo, da danas dođe k njoj na Sljeme, ako ju želi živu zateći. To je ono, što ga peče, i što mu nanosi bol u

njegovu mladom srcu. Sprema se na veliko, da ode na Sljeme, Nije daleko, iz periferije se vidi njezino boravište, kako blješti u tracima popodnevnog sunca.

Jure se žuri, što jače može, i ostavlja rasplakanu Josipu, koja mu suznim očima govori: »Pozdravi mi, Jure, Cvijeticu, i poljubi je mjesto mene«. Ostavlja periferijske ulice, koje su sve raskopane, te mora zaobilaziti, da izađe iz Podvode. Na svim stranama se gradi, podižu se nove kuće, ne one divlje, nego one prave, za koje imadu vlasnici i građevnu dozvolu. Podvodina kuća među svima odskače svojom veličinom i žurbom u radovima. Ne zaostaju ni druge za njima. Kanal se presvodi, nema onoga malog puteljka uz njega, po kom je toliko puta koraćao. Proširuje se puteljak preko livada i pretvara u široku ulicu. Podvoda se zasipava zemljom i kamenjem i male uličice ostaju, kao neke udubine: sitne kućice kao iskopano naselje. Gleda Jure na svoju Podvodu u sunčanom popodnevju, kako se preinačuje, ruši i gradi, i kako taj do sada mirni zaselak i nije više zaselak, već dio pravoga pravcatog grada. Za koji dan osvanut će u buci kola po popločenim ulicama, nestat će nizanih kućica, nestat će dobrog dijela današnjih stanovnika, pa oni se baš danas i sele sve jedan za drugim na malim kolicima onako, kako su se odselili Natalija i Aljoša. Sele svaki na svoju stranu, i Podvoda će se rastepsti na sve strane grada, počevši od savskih vrba, pa do sljemenskog podnožja.

Tako razmišlja i udaljuje se od drage Podvode, udaljuje se od nje s nekom tugom u srcu, kao da ju već ne će nikada vidjeti, kao da ne će na nju nikada koraknuti. Sve mu se čini, da se Podvoda raspala, Podvode nestaje i da više ne će nikada susretati onih ljudi, koje je dnevno susretao. S tom mišlju napušta njezine raskopane ulice i dolazi do prvog pločnika u gradu. Tu već nije njegova periferija, to je neki tuđi i strani svijet, tu je Jure potpuni neznanac. Ni u jednoj kući nikoga ne poznaje, kao što ne poznaje ni ljude, koje putem susreće. U njegovu selu svi su se međusobno poznavali, i na Podvodu su se poznavali, ako ne po imenu, poznavali su jedan drugog iz viđenja, i na cesti bi se pozdravili.

Gradski pločnici su tvrdi, to nije periferijska ilovača, to je grad, koji se istina kupa u proljetnom suncu, kao i njegova Podvoda, ali na tim ulicama on ne osjeća proljeće. U zraku mu ništa ne miriše i nema zelenila. To je grad, koji izgleda i

ljeti i zimi jednako i u kojem Jure ne prepoznaje promjena, osim kad pada kiša ili snijeg. Prošao je i gradske ulice, te se tuškanačkim puteljkom žuri prema Sljemenu. Sunce ga prati kroz mlado zeleno lišće nadvito nad puteljak, što se prelijeva u zlatnim bojama. Daskora se našao na otvorenoj livadi i na puteljku, koji vodi prema Cmroku. Začas dođe i na Cmrok, i onako umoran sjedne na klupu na raskršću, i kad se odmorio, podigne glavu i pred očima razastre mu se veličanstveni vidik na Zagreb i daleku Savu, što vijuga kroz zeleno polje i srebrni se u popodnevnom suncu. Da je pjesnik, ispjevao bi tom pejzažu himnu, najljepšu himnu, što je ikad ispjevana kojem kraju. Jure nije pjesnik, ne sastavlja stihova, nego lupa dnevno čekićem po lokomotivskim kotlovima. Susreće mnoštvo ljudi putem, iako je radni dan. Sve se divi ovoj ljepoti Božjoj, koja tako prijatno djeluje na čovjeka. Ispunjava ga nečim lijepim, nečim nedohvatnim. Dugo je Jure gledao prema Savi, dugo, i kao da je nešto tražio uz njezin tok, dok mu nije oko palo na crvene krovove nedaleko savskih vrba. To je zacijelo njegova Podvoda, taj dragi zaselak, koji mu je sve dalje i dalje, iako se približava onoj, koju mu je zaselak dao, ali koja možda umire u tom prekrasnom popodnevju. Što se više uspinjao, pogled mu je bivao sve ljepši. Konačno zakrenu nizbrdicom i nađe se pokraj šestinske crkve, i uz nju produži prema Sljemenu susrećući putem seljake na njivama, koji su kosili travu, dok su žene tamo podalje u svojim crveno bijelim haljinama okapali lijehe i iz njihovih grla ječila pjesma, neka ljubavna pjesma o dalekoj dragoj. Pjesma seljakinja pratila ga daleko u šumu, dok ga nije nestalo pod granama Sljemenskih stabala. Dođe do kamenoloma, gdje su seoski momci lomili kamenje i utovarivali na kola. Nova, drugačija slika od one dolje u nizini. Tu se ljudi znoje i žure, da što više kamenja nalome, onako, kao i on u radionici, a tamo dolje na polju nalikuju mu rad više pjesmi, nego znojnom i teškom radu.

Uzanim puteljkom uz bistri šumski potočić vrzao se prema Sljemenu, i što je dalje išao, šuma je bila manje lisnata. Dolje u nizini bjelogorica je prolitala, ovdje tek tu i tamo po koje stablo pustilo nježne listiće. Potočić šumi u nizini i kao da pjeva svoju jednoliku pjesmu, koja se mijenja kao i uzani puteljak uz potok. Pod vrh Sljemena još nije šuma prolitala,

tek se budila i osjećala proljetno buđenje. Toplo sunce širilo je koru drveću, kojoj kao da se čulo njezino pucketanje. Konačno se našao na sedlu brda nedaleko sanatorija. Niz nizanih kućica činilo je tuberkuloznu bolnicu, koja je uvijek puna pacijenata. Tu je negdje i njegova Cvijeta. Sve se boji da ga tamo ne će pustiti unutra. Bio je već kod nje nekoliko puta i baš je bio dobre sreće: opazio je djevojku u bjelini, koja je služila u odjeljenju, gdje je bila Cvijeta.

— Gospođice, gospođice! Mogu li k Cvijeti?

— Zar ste vi to? — nasmije se djevojčica, — bolje bi bilo, gospodine, da sutra dođete. Liječnik mi je zabranio, da k njoj pustim bilo koga. Bolest je bolest...

— Preklinjem vas, gospođice, pustite me na trenutak, pustite me, ako me vi ne pustite, otići ću ravno upravitelju. Moram svakako da vidim Cvijetu, evo pisala mi je pismo...

— Baš radi toga bi bilo dobro da je ne vidite. Ni za što se nemojte obraćati na upravitelja, on vas zacijelo ne bi pustio. Sada nije vrijeme posjeta, pored toga Cvijetu se i ne može posjećivati... ali učinit ću vam tu uslugu, jer mi je rekla, da ćete doći.

— Hvala vam lijepa, gospođice. Vrlo sam vam zahvalan. A kako je njoj?

— Bolje je, da ne pitate. Idite ovuda za mnom, da nas doktor ne vidi. Jure je išao drhtava srca za djevojkom pokraj bolesničkih kreveta, koji su se redali jedan do drugoga u natkrovljenoj drvenoj baraki, koju je sunce sa zapada punim svojim sjajem obasjavalo. Juru je vodila djevojka tamo do posljednjeg kreveta, gdje je tik do samoga zida ležala Cvijeta. Ispred nje bilo je jedno nisko stablo trešnje, koja je bila sva u bijelom cvatu i Juri se učini to sunce i ta bjelina rascvjetale trešnje nešto lijepo i drago, a mislio je da će takvu ugledati Cvijetu. Ali Cvijeta se od onda, kada ju je posljednji put vidio promijenila, jako promijenila! S njezina se lica izgubilo crvenilo. Bijelo ispijeno lice, kojemu je podavalo toplo sunce i ta bjelina još nekakav izgled, izgledalo je kao kostur, upravo se prelijevalo u crninu. Cvijeta je teško disala, a njezini su uzdisaji bili sve teži i kao da hvata zraka, dok je nešto očima i ustima tražila. Nije bila sama, pokraj nje je bio liječnik. Cvijeta još nije bila opazila Juru. Čim ga spazi, htjede nešto reći, no nije mogla izgovoriti ni jedne jedine riječi. Njezin govor

pretvori se u kašalj, oči zasuze i nastane još teže disanje. Doktor ju je držao za ruku i kad je izbrojio kucaje pulsa, otišao je, rekavši nešto onoj djevojci. Jure kleknu pokraj Cvijetina kreveta i nagnu njezinu glavu na svoju ruku i zaplakanim očima zagleda se u daljinu, slušajući njezine teške uzdisaje. Kad mu se nagnula na ruku, kao da joj je bilo nešto lakše. Jure joj podigne glavu i privinu je uz svoju i zajednički upere poglede prema rascvjetaloj trešnji, prema šumi i selu pod Sljemenom.

Jure nije gledao Cvijeti u lice; nije mogao podnijeti njezin slabašni, više mrtvački pogled, nego se je ovako naslonio svojim toplim muškarčkim licem na njezino hladno i rosio ga suzama. Bio bi zaplakao u sav glas, ali se bojao, da ne rastuži Cvijetu. Toplo sunce na svom zapadu obasjavalo je njihova zaljubljena lica. Jure se sjećao njihovih sastanaka, sjećao se prvih susreta i spoznanstva, dok je Cvijeta bivala sve hladnija i hladnija. Konačno osjeti, kako mu je teška njezina glava; spusti je i pogleda. Cvijeta je bila mrtva.

— Cvijeta, Cvijeta! — zavikne glasno Jure, da su iz ostalih kreveta podigli glave bolesnici. Dotrči pomoćno osoblje, i kad su vidjeli, da je Cvijeta mrtva, otrgnu Juru od nje, jer je nad njezinim mrtvim tijelom plakao kao malo dijete. Došao je liječnik. Jure je sa zaplakanim očima morao napustiti Cvijetu.

Proljetni sumrak padao je na zemlju, a Jure je još uvijek jecao. Njega su odijelili od Cvijete. Ona će noć prenoćiti u mrtvačnici, a on treba da ode. Nedaleko bolnice začuje Jure sirenu autobusa, motor je već bio u pogonu. On potrči prema kolima i suznim očima upita šofera:

— Idete u Zagreb?

— Da u Zagreb...! odgovori šofer, poda Juri kartu, on plati i zguri se u posljednji kutić autobusa. Nije ni gledao, koliko imade putnika u kolima, nije se ni osvrnuo, kuda i kamo šofer vozi, samo je čuo zujanje motora i osjećao da se spuštaju niz strminu. Kao ukočen sjedio je u kutu i nije se ni maknuo, nikoga nije pogledao i sve mu se činilo, kao da je i sada pokraj bolesne Cvijete i da osjeća na svojim vrućim obrazima njezine hladne. Auto je nekoliko puta stao, nekoliko puta krenuo, putnici su ulazili i izlazili, dok se konačno nisu našli u gradu. Svi su već bili izišli, kad glasno šofer zavikne:

— Zagreb! — Ovaj glas činio mu se sličan glasu konduktera, kad je prvi put došao u Zagreb. Jure se trgne i skoči na

noge, te izleti iz autobusa. Još nije pravo ni izišao, kad začuje silnu galamu, viku, ciku, pucnjavu i zapomaganje. Par minuta mir, zatim opet povici, pjesma i pucanj. Konačno zaobilaznim putem dođe do Ilice, i u pokrajnim ulicama od svijeta dozna, da su demonstracije. Jure je još uvijek svojim mislima bio više na Sljemeni kod Cvijete, nego ovdje među ovim borbenim ljudima. Konačno prestane pucnjava, i uz urnebesno vikanje načini se povorka muškaraca i žena i nagrne za širinu cijele Ilice. Iz pokrajne ulice gledao je Jure tu povorku, čuo pjesmu i sve se više udaljavao od Cvijete i od pomisli na nju. Na čelu povorke vijela se velika crveno, bijelo, plava zastava s crvenim kockastim grbom u gornjem uglu, koji se sjao u svijetlu električnih žarulja. Konačno kao da je došao neki vohor, masa pojuri urnebesno vičući; taj povik potrese u dno Juru. Trgne se i nađe među prvim redovima povorke, koja je neustrašivo napredovala i gonila pred sobom sve, što je našla i krčila put kroz široke ulice svome cilju u borbi za Kroatiju.

Franjo Pavešić se rodio 29. rujna 1907. u selu Krasici, nedaleko od Sušaka. Pučku je školu svršio u rodnom mjestu, realku u Bakru, a maturirao je na trgovačkoj akademiji u Sušaku. U prosincu 1930. diplomirao je na Slobodnoj školi političkih nauka u Pragu. U međuvremenu boravio je kraće vrijeme u Parizu, gdje je bio dopisnik jedne praške novinske agencije. Radio je i radi u raznim našim listovima, kao urednik, saradnik i dopisnik.

Pavešić je počeo pisati u osamnaestoj godini i to najprije članke za novine, a odmah zatim i novele. Prvu je novelu objavio pod pseudonimom u »Omladini« 1926. Godine 1932. je izdao poveću novelu iz primorskog života pod natpisom »N i z p o n o r«, a godine 1936. izdala mu je Matica Hrvatska, kao prvu knjigu obnovljene Male knjižnice, dva eseja pod natpisom: »S u v r e m e n i ž u r n a l i z a m i j a v n o m i š l j e n j e«. Napisao je niz novela, većinom iz primorskog života, koje su uglavnom objavljene u »Hrvatskoj Reviji«, »Hrvatskom Kolu« i drugdje. Pored toga je napisao veliki broj članaka i eseja po raznim dnevnim i književnim listovima.

